Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

TÜRK MİLLÎ KÜLTÜRÜ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 376
KÜLTÜR SERİSİ: 128

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-236-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Birinci Basım: 1977, T.K.A.E.
İkinci Basım: 1982
Düzeltilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Basım: 1984
.....
Onbeşinci Basım: 1997, Ötüken
46. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

GİRİŞ
KÜLTÜR VE MEDENİYET

Önsöz 9
Kısaltmalar 11
A- Kültür ve Medeniyet Farkı....15
B. Medeniyetlerin Menşei Hakkında Nazariyeler 18
a. Evolution (gelişme, tekâmül) nazariyesi 18
b. Diffusion (yayılma, intişar) nazariyesi 19
c. "Yüksek kültür" nazariyesi 21
ç. "Ana kültür kalıbı" nazariyesi 23
C. Medeniyetin Doğuş Sebepleri 25
a. Coğrafî çevre 27
b. İnsan unsuru....27
c. Motivation nazariyesi 28
ç. Cemiyet 30
Ç- Göçebelik Meselesi....32
D- Viyana Diffusioncuları ("Kültür Çevreleri'' Teorisi)....36

BÖLÜM II
TARİH

1- "Türk " Adı 43
2- Türk Soyu....46
3- Türklerin Anayurdu 48
4- Türklerin Yayılmaları 50

TÜRK DEVLETLERİ

1- Hun İmparatorlukları....57
A. Asya Hunları 57
B. Batı (Avrupa) Hunları....69
C- Orta - Doğu Hunları 83
2- Tabgaç Devleti 88
3- Gök-Türkler 92

a- I. Gök-Türk Hâkanlığı 96
b- Doğu Gök-Türk Hâkanlığı 102
c-Batı Gök-Türk Hâkanlığı 106
ç- II. Gök-Türk Hâkanlığı 108
4- Uygur'lar 125
a- *Uygur Hâkanlığı* 126
b- Kan-çou Uygur Devleti 130
c- Doğu Türkistan (Turfan) Uygur Devleti 131
5- Kırgız'lar 133
6- Türgiş'ler 135
7- Karluk'lar 140
8- Oğuz'lar 144
9- Sabar Devleti 151
10- Avar Hâkanlığı 154
11- Hazar Hâkanlığı 161
12- Peçenek'ler, Uz'lar ve Kuman(Kıpçak)'lar 173
13- Ogur'lar (Bulgar'lar) 190
14- Bulgar Devletleri 195
a- Büyük Bulgarya 195
b- Tuna Bulgar Devleti 196
c- İtil (Volga) Bulgar Devleti 200

BÖLÜM III
KÜLTÜR

BOZKIR KÜLTÜRÜ

A- Esasları 205
B- Bozkır Kültürünün Menşei Meselesi 208
a- İskit Nazariyesi 208
b- İndo-Germen Nazariyesi 209
c- "Altaylı" Nazariyesi 211
ç- Bozkır Kültürünün Teşekkül Çağı 217
C- Sosyal Yapı 219
a- Âile (Oguş) 219
b- Urug 221
c- Boy (Bod), Ok 221
ç- Bodun 223
d- Devlet (İl, él) 224
1- İstiklâl (Oksızlık) 225
2- Ülke (Uluş) 227
3- Halk (Kün) 228
4- Kanun (Töre) 237
Ç- Hükümranlık (Erklik), "Kut" ve Cihan Hâkimiyeti Ülküsü 239
D- Türk İl'inde Teşkilat 249
a) *1- Devlet Meclisi (Toy)* 249
2- Hükûmet (Ayukı?) 253
b) 1- Hükümdar (İlig) 257
2- Hâtun 259
3- Velîahd (Elig-Beğ) 260
4- İkili Teşkilât 261

5- "Çifte Krallık" Meselesi 263
6- Diplomasi (Elçi-Bilgelik) 267
7- Ordu (Sü) 270
8. Adliye (Könilik) 280
9- Bozkır Türk Devletinin Kuruluş Özelliği 281
E- Din 285
1- Totemcilik Meselesi 285
2- Şamanlık Meselesi 288
3- Eski Türk İnancı 290
a- Tabiat kuvvetlerine inanma 290
b- Atalar kültü 292
c- Gök-Tanrı dini 295
4- Diğer Dinler 301
F- İktisadî Hayat 304
a- At ve Koyun 304
b- Beslenme 305
c- Giyim 306
ç- Endüstri ve El san'atları 307
d-Şehir 308
e- Ticaret 312
f- Tarım, Mâliye 313
G- Edebî Kültür ve San'at 316
a- Destanlar ve efsâneler 316
b- Yazı 321
c- Eğitim 325
ç- San'at, Müzik 326
d- Zaman Hesabı (Takvim) 328
H- Düşünce ve Ahlâk 331

BÖLÜM IV
İSLÂM-TÜRK DEVRESİNDE
TÜRK KÜLTÜRÜ

İslâm-Türk Devresinde Türk Kültürü 339
1- Hükümranlık 341
a- Umumî Durum 341
b- İslâm âmme (kamu) hukukunda değişiklik 344
c- Cihan hâkimiyeti 347
ç- Ülkenin "taksimi" meselesi 349
2- Teşkilât 351
a- Hükümdar ve Saray 351
b- Hükûmet 352
c- Adliye 353
ç- Ordu 354
3- Halk ve Toprak 357
4- Dinî Hayat 360
a- Din Siyâseti 360
b- Sünnîlik-Şiîlik 361
c- Dinî Bilgiler 363
ç- Sûfîlik 365

5- Felsefe ve İlim 368
6- Edebiyat 377
7- Güzel San'atlar ve İmar Faaliyetleri 379

Bibliyografya 385

INDEKS 407

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kültür ve Medeniyet

A- Kültür ve Medeniyet Farkı

Kültür kelimesinin çeşitli mânaları vardır. Aslında Lâtince'de "*toprağı işleme*" demek olan bu tâbir, sonraları Batı Avrupa dillerinde kazandığı "*yüksek umûmî bilgi*" mânası ile Türkçe'ye de girmiştir. Kültür sözü biraz daha hususîleştirilerek şu tâbirlerde de kullanılmaktadır: *İbtidaî kültür, ileri kültür, beşerî kültür, teknik kültür, yerleşik kültür, aşîret kültürü, kültür kavimleri-tabiat kavimleri* vb... Fakat bu deyimlerde de "kültür"ün mânası, gereği kadar açık değildir. Başta sosyologlar ve sosyal psikologlar olmak üzere, umûmîyetle kültür tarihçilerince "kültür" kelimesinin ilmî yönden ifade ettiği kavram aşağıdaki şekillerde belirlenmeğe çalışılmıştır:

"Bilgiyi, îmanı, san'atı, ahlâkı, hukuku, örf-âdeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısiyle kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün." (E. B. Taylor)

"Bir topluluğun yaşama tarzı." (C. Wiesler)

"Atalardan gelen maddî-manevî değerler yekûnu." (E. Sapir)

"İnsanın tabiatı ve kendini idare etme yolu ile bizzat meydana getirdiği eser." (A. Young)

"Bir toplulukta örf ve âdetlerden, davranış tarzlarından, teşkilât ve tesislerden kurulu âhenkli bütün." (R. Thurnwald)[1].

"Umûmî olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve âdetler, zevkler, kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış herşey." (A. K. Kohen)

"Bir millet fertlerinin iştirak hâlinde bulunduğu mânevî hayat." (F. A. Wolf)[2].

A. Vierkand şöyle der: "Bir yabancı, bir kabilenin hudutlarını âdet ve yaşayış şekillerinin değişmesi ile kavrar; giyinmenin ve süslenmenin başka bir

---

[1] Tafsilât için bk. M. Turhan, *Kültür Değişmeleri*, s. 27-36; M. Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, s. 83 vd.

[2] M. İzzet, *Milliyetçilik Nazariyeleri*, s. 144.

tarzı, ev eşyalarının ayrılıkları, başka silâhlar, yeni şarkılar, danslar vb... Diğer taraftan bütün bunlar aynı kabilenin kültüründe değişmez"[3].

Görüldüğü üzere, bu tariflerde dikkati çeken ortak noktalardan biri "kültür"ün daha ziyâde her topluluğun kendine mahsus yaşayış ve davranış tarzı olmasıdır. Kültürün bu mânası Z. Gökalp tarafından yapılan târifte daha da açık olarak belirmektedir: "*Kültür (hars), bir milletin dinî, ahlâkî, hûkukî, muakalevî (intellectuel), bedîî (estetique), lisanî, iktisadî, fennî (thecnique) hayatlarının âhenkli mecmuasıdır*"[4].

Demek ki, belirli bir topluluğa âit sosyal davranış ve teknik kuruluşlar "kültür"ü meydana getirmektedir.

Medeniyet ise başka bir mâna taşır. *Medeniyet milletlerarası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünüdür*[5]. Bu ortak değerlerin kaynağı kültürlerdir. Meselâ "Batı medeniyeti" denildiği zaman, din bakımından Hıristiyan toplulukların manevî-sosyal değerleri ile, müsbet ilme dayalı teknik anlaşılır. Halbuki Batı medeniyetine bağlı milletlerden herbiri ayrı bir kültür topluluğudur: Müsbet ilim sahasında benzer anlayış içinde olmalarına, "teknik"i ortaya koyma ve kullanmada birbirlerine yakın yollar tâkip etmelerine rağmen, bu milletler başka başka diller konuşurlar; âdetleri, gelenekleri, ahlâk telâkkileri, edebiyatı (şiiri, mecazı, hattâ lâtifeleri), masalları, destanları, güzel san'atları, folkloru ve hattâ giyinişleri bir değildir. Hattâ, hepsi de Hıristiyan inancı içinde bulunmakla beraber din karşısındaki tutumları da farklıdır. İşte bu ayrı ayrı inanış, eğilim, düşünce, kullanış ve davranış tarzları her milletin kültür unsurlarını teşkil eder. O hâlde her topluluk bir kültür sahibidir; diğer bir deyişle, her kültür ayrı bir topluluğu temsil etmektedir. Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku, düşüncesi ve hâdiseler karşısındaki husûsî davranışları ile asırlardan beri yaşamakta olduğuna göre bir millî Türk kültürü mevcut demektir.

Buraya kadar yazdıklarımızdan şu neticeleri çıkarmak mümkündür:

1. Kültür, karakter bakımından "husûsî", medeniyet "umûmî"dir.

2. Medeniyet, "kültür"lerden doğar.

3. Bir kültürün varlığı bir milletin mevcudiyetini veya bir topluluğun varlığı bir kültürün mevcudiyetini gösterir. Kültürün doğuşunda, aşağıda görüleceği gibi coğrafî durum ve insan unsuru başlıca rol oynadığından ve topluluklar ancak yaşadıkları bölge şartlarının etkisi altında kendi kültürlerini

---

[3] Bk. *Sosyoloji Dergisi*, III, s. 174.

[4] Z. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 30; aynı görüşü paylaşan B. Malinowski, vb...'nin düşüncesi için bk. M. Eröz, *ayn. esr.*, s. 86-90.

[5] Arapça'da aslen şehir mânasındaki "medine" sözünden üretilmiş olan "medeniyet" tâbiri, lûgat mânasıyla "şehirlilik" demektir ve "bedevî" (çöl halkı, göçebe)'nin zıddı olarak kullanılmıştır. Böylece de, -herbiri kendi kabile hayatını sürdüren çöl halkına karşılık-, çeşitli soy, dil, din ve geleneklere sahip kütlelerin doldurduğu şehirde gelişen yaşayış birliğini ifade etmiştir. Dolayısiyle sosyal gerçeğe uygun bir deyimdir.

kurabileceklerinden, çeşitli kültürler arasında *ilerilik, yükseklik* vb. gibi, ayırımlar yapmak, bazılarını *üstün*, bazılarını *ibtidaî* saymak ilmî anlayışa uygun düşmez. Bu gibi hükümlere, ancak, tek bir kültürün tarih içinde seyrinde müşahede edilen gelişmeler açısından, yâni aynı kültürün çeşitli devreleri birbiri ile karşılaştırılırken gidilebilir. Zira kültürler de, temsil ettikleri cemiyetle birlikte, zaman ve çevre icaplarına uyarak, bizzat sosyal değerler ortaya koyma veya dış tesir yolu ile gelişirler. Şu şartla ki, her kültür öz vasfını kaybetmez. "Ana-kültür kalıbı" belirli bir karakter hâlinde devam edip gider.

Bu tarihî-sosyal gelişmeyi gözden kaçıran bir kısım Avrupa fikir adamı ve bilgini bazı yanlış "sınıflandırma"lar yapmışlar, kendi kültürlerini yüksek ve üstün, diğerlerini geri ve ilkel sayarak; işi, kültür ile medeniyeti aynı şey kabul edecek kadar ileri götürmüşlerdir. Onlara göre, gerçek kültür Batı medeniyetinden ibarettir ki, bunun da esası "köylü kültürü", yâni tarıma dayalı "yerleşik" hayattır. Nitekim aşağıdaki teoriler bu temele oturtulmuştur.

B. Medeniyetlerin Menşei Hakkında Nazariyeler

A. EVOLUTİON (GELİŞME, TEKÂMÜL) NAZARİYESİ

Bu teoride medeniyetin, vahşet devirlerinden zamanımıza kadar devamlı ilerleme kaydeden insan kültürünün mahsûlü olduğu, ilerlemenin de basitten karmaşığa doğru düz bir çizgi hâlinde, birbiri ile tutarlı merhaleler aşılmak suretiyle vukûa geldiği iddia edilmiştir. Buna göre, gelişmeye ayak uyduramadıkları için iki bin yıl öncesi seviyede kalan günümüzdeki ibtidaî kavimlerin kültüründe, ilk merhalelerin canlı izlerini görmek mümkündür. Yâni bunların teşkilâtında, örf-âdetlerinde, inanç ve san'atlarında kadîm medeniyetin ön hatıraları hâlâ mevcut bulunmaktadır[1]. Evolution teorisi, insan ruhunun her yerde bir ve aynı olduğu düşüncesine dayanmaktadır, dolayısiyle çeşitli topluluklar eşit şartlar altında aynı şeyleri vücuda getirmeğe, birbirine paralel şekilde düşünmeğe ve aynı mahiyette keşifler ve icatlar yapmağa muktedirler. Bu sebeple "paralelci"ler de denilen evolution nazariyesi taraftarlarınca her kavimde ayrı ayrı meydana çıkan medeniyetler, paralel şekilde, kendiliklerinden gelişip giderler.

Fakat bu görüş tenkitlere uğramıştır: Birçok sahalarda kültürel ve sosyal ilerleme bir çizgi hâlinde ve aynı yönde gelişme göstermemektedir; zaman zaman değişmeler, duraklamalar dikkati çekecek kadar açıktır. Nazariyenin en zayıf tarafı, insanlık tarihinde tek bir kültür türünün kabul edilmesidir. Halbuki aynı kültür dünyanın her yerinde mevcut değildir; birçok kültürler vardır. Aralarındaki farklar bilhassa teknik âletlerde, din, san'at, sosyal dayanışma gibi mânevî alanlarda görünür. Bu itibarla "evolution"cuların karmaşık kültür olgularını basitleştirmeleri doğru bulunmamıştır[2].

---

[1] Bk. Bu nazariyenin başlıca temsilcisi: A. L. F. Pitt-Rivers, *The Evolution of Culture,* Oxford 1916

[2] Tafsilen bk. M. Turhan, *ayn.esr.,* s. 4 vd.

B. DİFFUSİON (YAYILMA, İNTİŞAR) NAZARİYESİ

Bu teori insanlar arasındaki sosyal münasebet temeline dayanır. Gerçekten en ibtidaî kavimlerin bile birbirleri ile daima temas hâlinde olduklarına şüphe yoktur. Böylece medeniyet "yayılma" imkânına kavuşmuştur. "Diffusion"cular da, esasta kültürde "gelişme"yi kabul etmektedir, fakat bu "gelişme" sebebini, toplulukların karşılıklı tesirlerine bağlamaktadırlar. Böylece bir kültürden ötekine sirayet eden kültür unsurlarının kaynaklarını tâyin etmek üzere tarihe başvurulduğu için bu nazariyeye "*tarihçi ekol*" adı da verilir. Alman bilgini A. Bastian ile başlayıp (1881), tanınmış etnolog, coğrafyacı ve jeopolitikçi F. Ratzel'in "*Völkerkunde*" (I-III, 1885-1888) adlı eseri ile temeli atılan bu teorinin hareket noktası da insanların taklit eğilimleridir. "Diffusion" culara göre, insan her yerde başkalarında gördüğünü kolayca alabilmekte, keşif ve icat gayretleri ikinci plânda gelmektedir.

"Tarihçi ekol" mensupları iki gruba ayrılmışlardır: *İngiliz Diffusioncuları* ve *Viyana Diffusioncuları.*

1. İngiliz Diffusioncuları

İngiliz grubunun başında yer alan G. Elliot Smith (ölm. 1937)'e göre, dünya medeniyetinin beşiği Mısır kıt'asıdır. Medeniyet yeryüzüne oradan yayılmıştır. İddiaya göre, yüksek bir kültürün meydana gelmesi için, buna elverişli bir çevreye ihtiyaç vardır; her yerde "elverişli çevre" mevcut olmadığı için de "paralel" kültürler ortaya koymak mümkün değildir; halbuki Mısır, medeniyetin yaratılmasına en uygun imkânlara sahip bulunuyordu; nitekim medeniyet, bu kıt'aya uzaklıklarına göre çeşitli bölgelerde gittikçe zayıflamaktadır vb...

İlk devirlerde insanların kültür adına ne varsa hepsinden mahrum bir hâlde, âdeta maymundan farksız bir hayat sürdüğü düşüncesinden hareket eden G. E. Smith, medeniyetin ilk ışığını Nil nehrinde tesbit ettiği kanaatindedir: Bu nehir yılın belirli mevsiminde muntazaman taşar ve mecraına çekilirken verimli kil tabakası bırakır. Burada kendiliğinden yabanî arpa yetişir. Nehrin taşması eski Mısırlı'ya sulama tertibatının kurulması lüzumunu duyurmuş, arpanın zuhûru da ziraat yapma fikrini vermiştir. Diğer taraftan, taşan nehir sularının kurak günler için muhafazası, çanak, çömlek yapımını ve depolar inşâını hatıra getirmiş, bu da bina ihtiyacını ortaya koymuştur. Dolayısiyle ilk defa Mısır'da sabit meskenlerde oturan çiftçi bir halk kütlesi görünmüştür. Ayrıca, Nil'in hep aynı mevsimde taşması da Mısırlıda zaman

ve takvim fikrini uyandırmış, antropoloji ve astronomi bu yolla ilerlemiş, bundan da, inanç sistemi olarak Güneş kültü teşekkül etmiştir. Nil'in taşma zamanının yaklaştığını ilân ederek halkı uyaran Firavun, halkın gözünde ölmezliğe yükselmiş, hâkimiyet telâkkisi böylece belirmiş ve hükümdarın ebedîliği düşüncesi mumyaların, tapınak inşâının, ölü gömme törenlerinin ve bununla ilgili olarak musıkinin meydana gelmesine yol açmıştır[3].

G. E. Smith'den başka, W. J. Perry ve W. H. R. Rivers vb. gibi taraftarlar[4] ve diğer kültür tarihçilerince medeniyeti "Mısırlılaştırma" ("Egyptionisante") veya "Pan-Egyptologiste" teorisi diye ad takılan bu nazariyenin elbette birçok eksik ve yanlış tarafları vardır. Önce, zikredilen medeniyet belirtilerinin Mısır'da ne zaman ortaya çıktığı ve hangi tarihlerde, nerelere kadar yayıldığı tesbit edilememiştir. İkincisi, aslında megalitik (büyük taş) eserler inşâi üzerine kurulu ve Güneş kültürüne dayalı bu "hânedan medeniyeti"nin bütün Ön-Asya'yı, İndonezya adalarını ve Okyanus'u aşıp Amerika'ya kadar uzandığı ve oradaki Mexico-Andien medeniyetine temel olduğu iddiaları teori üzerinde şüpheler uyandırmıştır. Üstelik arkeolojik keşiflerle de hayli yıpranan bu teori Mısır'da benzeri bulunmayan Sümer çivi yazısı ile Fenike yazısını izah edememektedir[5]. Nihayet Mısır medeniyetinin oldukça geç bir devre âit olduğu, yâni yeryüzünde ondan da eski "kültür çevreleri"nin bulunduğu beyan edilmiştir[6].

---

[3] Tafsilen bk. G.E. Smith, *In the Beginning, The Origin of Civilisation;* ayn. müell., *Human History*, s. 181, 267-297; M. Turhan, *ayn. esr.*, s. 7 vd.

[4] İngiliz Diffusionculları için bk. R. H. Lowie, *The History of Etnological Theory*, s. 156-176.

[5] Buna başta "run" tipi yazı olmak üzere diğerleri de ilâve edilebilir.

[6] Bk. aş. "Viyana ekolü". Bununla beraber, medeniyetin tek bir bölgeden cihana yayıldığı tarzındaki Diffusioncu görüşün müdafaacıları henüz vardır. Ancak medeniyetin çıkış noktası değiştirilmiş, Mısır yerine Mezopotamya konulmuştur. Buna göre, ilk tarıma geçen topluluk Sümerlerdir ki, yerleşme sahaları olan Dicle-Fırat nehirleri arasında taşkınlara karşı yapılan sedler ve sulama kanalları vb. dolayısiyle, yerleşik nüfus arasında beliren bir nev'i iş-bölümü ilk medeniyet ışığı olmuştur. Bu medeniyet, Nil, Indus vb. gibi nehir bölgelerine ve sonra dünyaya yayılmıştır. İddiaya göre, birçok yerlerde medeniyetin çeşitli türlerde görünmesi, bölgenin ve halkın kendi özel durumlarından ileri gelmektedir (Tafsilen bk. W. H. Mc Neill, *A World History*, New York 1967. Sümerlerden çok daha eski devirlerde "medeniyet"in 4 merkezinden biri: Yakın-Doğu, bk. P. L. Zambotti, *Les origines et la diffusion de fa civilisation*, Paris 1949). Ancak nehir kıyılarını ve büyük vâdileri temel alan bu görüşe de karşı çıkılmış ve haklı olarak, eski çağlarda, meselâ Mısır ve Mezopotamya ile aynı iklim şartlarındaki Rio Grande, Colorado River bölgelerinde (Birleşik Amerika'da), yine Akdeniz adaları ile benzer çevreye sahip meselâ Japon adalarında neden medeniyetlerin görünmediği sorulmuştur *(Bk.* A. Toynbee, *A Study of History (Abridged)*, s. 57 vd.).

2. Viyana Diffusion'culari (aşağıda görülecektir)

C. "YÜKSEK KÜLTÜR" NAZARİYESİ

Bu teoride topluluklardaki kültür ve tarih ortaklığı esas alınmakta ve aralarında siyasî bağlantı ile dil birliği bulunan yerleşik kütlelerin, aynı zamanda "medeniyet" kavramını ifade eden "*yüksek kültür*"ler ortaya koydukları ileri sürülmektedir. Meselâ eski Mısırlılar; Çinliler; Asur, Babil, Fenike, Kalde grubu bu suretle "kültür ve tarih ortaklığı"na dayanan tipte medeniyetler kurmuş topluluklardır. Teorinin başlıca temsilcilerinden olan tanınmış Rus Pan-İslâvist'i N.Y. Danilevsky (ölm.1885)[7] bu medeniyetin; parçaları birbirine ve bütüne, bütünün de parçalarına bağlı bir "organizm" teşkil ettiğini, organizm (canlı uzviyet) kadar sıkı şekilde bütünlük gösterdiğini söylemiş, medeniyet unsurlarının da, tıpkı organizm gibi, doğup, büyüyüp, olgunlaşıp, nihayet öldüklerini iddia etmiştir. "Yüksek kültür" nazariyesinde, belirli topluluklar arasındaki tarih ortaklığı ve kültür birliği (veya benzerliği) hâlinin medeniyetlerin karakterini yansıttığı ve bu sebeple meselâ eski Grek medeniyetinin estetik, Hind medeniyetinin dinî, Batı medeniyetinin mekanik-teknik vasıf taşıdığının tesbit edilebildiği ileri sürülmüştür. Buna göre de, medeniyet ile sosyal sistem âdeta ayrılmaz bir çift gibi düşünülmekte, diğer bir deyişle, her medeniyet bir sosyo-kültürel bütün sayılmaktadır.

Bu teoriyi işleyenler arasında önemli yeri olan O. Spengler (ölm. 1936)[8] "yüksek kültür" tipi medeniyetleri birbirinden açık şekilde ayırt eden bir takım "ana sembol"ler tesbitine çalışmıştır. Dediğine göre, her medeniyet onun sahibi olan topluluk ile alâkalıdır, hattâ bahis konusu sosyal grup (millet) ile ortaya koyduğu "yüksek kültür" arasında tam bir aynîlik görmek bile mümkündür. Bu medeniyetleri sembollerle ifadelendirmek gerekirse, Antik-çağ (Eski Yunan-Roma) medeniyetine Apolloncu, Ortaçağ medeniyetine Büyücü, zamanımız Batı medeniyetine Faustcu demek doğru olur: Apolloncu medeniyeti "hisli insan vücudu", Faustcu medeniyeti ise "saf bir feza ile iradecilik" karakterize eder. Spengler, bu "ana sembol"lerin her yüksek kültürde çekirdek teşkil ettiği ve medeniyetin gelişmesinde birinci derecede rol oynayan çekirdek muhtevâsının bütün o medeniyet unsurlarında mevcut olduğu iddiasındadır; dolayısiyle her yüksek kültürde yer alan unsurlarla bütün arasında "mânalı" bağlılık vardır. Ancak, medeniyetlere birer

[7] N. Y. Danilevsky (Eseri "*Rusya ve Avrupa*" 1869) daha ziyade, kendi zamanında siyâsî ve kültürel dağınıklık içinde yaşayan İslâv kavimlerini, Rusya'nın liderliği altında toplayıp birleştirmek maksadına hizmet eden bu "teori"si ile Pan-İslavizm (İslâv birliği) hareketinin fikriyatını besleyen çok tesirli düşünürlerden biri olmuştur (Tafsilen bk. A. N. Kurat, *Panslavizm*, s. 265-278).

[8] Başlıca eseri, *Der Untergang des Abendlandes*, Heidelberg 1922.

başlangıç, oluş ve ölüm sınırları çizen ve herbiri için bir yaşama süreci tâyinine çalışan Spengler'e göre, böyle "yüksek kültür"ler daha ziyâde "devlet kisvesi"ne bürünmüş milletlerde ortaya çıkar ve o devlet tarafından temsil edilir.

Çağımızın şöhretli tarih felsefecisi A. J. Toynbee[9](ölm. 1974)'nin düşünceleri de yukarıdakilere yakındır. Avrupa'da Batı medeniyetinden başka bir medeniyet tanımayan yaygın görüşe haklı olarak karşı çıkan ve "medeniyeti Mısırlılaştırma" taraftarlarını da tenkid eden Toynbee, bazı kuruluş ve tekniklerin cemiyetten cemiyete intikalini tabiî saymakla beraber, çeşitli toplulukların, zaman içinde yokluğunu hissettikleri bazı ihtiyaç madde ve âletlerini kendi fikrî faaliyetleri neticesinde keşf etmeye, aynı maksada yönelik buluşlar ortaya koymaya muktedir olduklarını, dolayısiyle tek bir merkeze bağlı kalmaksızın benzer kültür değerlerinin meydana çıktığını belirtmiştir[10]. Ancak, esasta "yüksek kültür" teorisi izinde yürüyen Toynbee, medeniyet ile sosyal grup (topluluk, millet) arasında ayrılmazlık, aynîlik kabul ederek ve incelemeğe çalıştığı bütün insanlık tarihini bu açıdan değerlendirerek başlı başına birer "bütün" gibi gördüğü 20'den fazla "medeniyet" tesbit etmiştir. Bilhassa din unsurunu başlıca kültür faktörü olarak aldığı sezilen Toynbee, medeniyeti "Bütün sosyal, siyasî, iktisâdî faaliyetler ve mânevî unsurların tek bir sosyal bütün içinde koordine edilmiş olma durumu" diye târif ettiği hâlde, tarihte, yerleşik ve "devlet kisvesi"ne bürünmüş hissini uyandıran, din cephesi çok belirli topluluklar dışındakileri "yüksek kültür"e lâyık görmemiştir.

Anlaşılmaktadır ki, bu teori taraftarları:

1. Yüksek kültür veya medeniyet dedikleri şeyi gerçek bir bütün olarak kabul etmektedirler.

2. Belirli karakter taşıdığını ileri sürdükleri yüksek kültür veya medeniyetleri belirli sosyal gruplara bağlamaktadırlar.

3. Medeniyetleri belirli "sosyal gruplar"la kaaim saydıklarından, "yüksek kültür"lerin de ilgili topluluklarla birlikte nihayet bulduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı "yüksek kültür" nazariyesine "*kapalı medeniyet*" teorisi de denilmektedir[11]..

---

[9] En mühim eseri olan, *A Study of History* (I-X, 1934-1954) adlı kitabın bir cilt hâlinde kısaltılmış şekli: A. J. Toynbee, *A Study of History / Abridged édition /* London 1962.

[10] A Study of History, Abridged, s. 40 d.

[11] Tafsilen bk. Sorokin - Toynbee, *Sosyal Değişmeler Üzerine Denemeler*, s. 2-6; M. Eröz, *ayn. esr.*, s. 90-94. Bunların kanaatine göre bir medeniyetin hayatı, temsil ettiği topluluğun dağılması veya siyâsî istiklâlin sona ermesi ile kapanır; başka bir medeniyet ise, diğer bir topluluğun tarih sahnesinde görünmesi ile başlar. Nitekim Toynbee, dünya tarihinde tesbit ettiği medeniyetlerden 16 tanesinin "ölmüş" olduğu, geri kalan 5'inin de Batı medeniyeti tarafından yok edilme tehlikesine düştüğü, hattâ Batı medeniyetinin bile buhranlı bir devreye girdiği görü-

Ç. "ANA KÜLTÜR KALIBI" NAZARİYESİ

Buna "kültür-proto-tipleri" teorisi adı da verilir. Çünkü, buna göre, tarihin her çağında herhangi bir topluluk veya millet belirli bir kültür ilk-tipinin veya anakültür kalıbının taşıyıcısı olabilir. Ancak kültür prototipi, taşıyıcısı ile mâhiyet aynılığı içinde olmayıp, ondan başka bir varlık hâlinde mevcudiyetini muhafaza eder. Belirli bir anakültür kalıbının tarih boyunca çeşitli sosyal gruplarla birleşmiş olması da bunu gösterir. Meselâ eski Yunan ve Roma cemiyetleri nihayete ermiş, fakat onların kültür sistemi birçok unsurları ile, "kültür değerleri" olarak yaşamağa devam etmiştir: Felsefe, resim, heykel, mimarî, müzik vb. Demek ki, "ana kültür kalıbı"nın veya kültür prototipinin değerleri, daha sonra, başka toplulukların iç âhenkleri ile uyuşarak gelişebilmekte ve farklı kültür sistemleri içine sirayet ederek "sosyal ve mânevî gerçeklere oturma" esnekliği ölçüsünde yeni kültürün unsurları ile tutarlılık kazanmakta ve yaşamaktadırlar. Böylece, belirli "medeniyet"leri belirli sosyal gruplara bağlamayan, kültür bütünlerinin topluluklardan müstakil olduklarını ileri süren bu görüşe "*açık medeniyet teorisi*" de denir. Açık medeniyet teorisinin tesbit ettiği esaslardan biri de "medeniyet" adını verdiğimiz sosyal belirtinin "vahdetli bir bütün olmayıp", birbirinden farklı birçok kültür değerlerinin, âhenk içinde, bir araya gelmesinden doğduğu düşüncesidir[12] ki, kültürlerin gelişmesi ve medeniyetlerin kuruluşuna dâir baş tarafta verdiğimiz izahata uyar.

Medeniyetin mâhiyeti konusunda elde edilen yukarıdaki sonuçlar en iyi şekilde çağdaş sosyolog P. A. Sorokin tarafından pekiştirilmiş görünmektedir. "Yüksek kültür" veya "kapalı medeniyet" teorisini şiddetle tenkid ederek, medeniyetler "vahdet"li sistemler midir, yoksa kültür yığınları mı? sorusunu cevaplandırırken, bizzat Danilevsky, Spengler ve Toynbee'nin verdikleri tarihî örnekleri ele alan; biraz daha ayrıntıya inerek, Antik-çağ medeniyetinden başka, Asur, Bâbil kültürlerinin bile türlü kültür unsurlarını ihtivâ ettiğini, bunların hiçbiri için "vahdet"in bahis konusu olamayacağını belirten ve zamanımız Batı medeniyetindeki bazı felsefî, fikrî, estetik, teknik unsurların ve davranışların Antik-çağdaki köklerini şahit göstererek "ebedî kültür değerleri"nin daima canlı kaldıklarını; bu itibarla medeniyetlerin bu ölümsüzlüğü karşısında, "kapalı medeniyet" müdafaacısı yukarıdaki üç düşünürü

şündedir (A. Tonybee, *ayn. esr.*, s. 15-35). Bu endişesinden dolayı Toynbee, birçok yerlerde, bu arada memleketimizde verdiği konferanslarda Batı'nın kurtarılması için dine (Hıristiyanlık) önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bakımdan Danilevsky'nin Batı Avrupa' nın can çekiştiği (onun vazifesini İslâv dünyasının üzerine alması gerektiği) iddiası ile Spengler'in eserinin "*Batının Çöküşü*" adını taşıması, mânalıdır.

[12] Schubart, Schweitzer, Northrop, Kroeber ve Sorokin taraflarından temsil edilen bu görüş için tafsilen bk. *Sosyal Değişmeler*, s. 4 vd.

"medeniyet mezarcıları" olarak vasıflandırmakta haklı bulunduğunu söyleyen Sorokin, kendi nazariyesini; 1. *kültür yığını,* 2. *kültür yarıyığını,* 3. *millî birlik,* 4. *mânalı-illî birlik* şekillerine dayalı "süper sistem"ler olarak kurmuştur[13]. Oldukça güç anlaşılmakla ve pek tabiî bazı itirazları dâvet etmekle beraber[14] Sorokin, kültür anlayışı ve medeniyet olgusunun tahlilinde tarihî ve sosyal gerçeklere parmak basmış görünmektedir.

[13] P. A. Sorokin, *Sociological Theories of Today*, 1966; ayrıca bk. *Sosyal değişmeler*, s. 1-12, 20 vd.
[14] Meselâ A. Toynbee, Sorokin'in Tarih Felsefesi, bk. Sosyal Değişmeler, s. 46 vd.

C. Medeniyetin Doğuş Sebepleri

Medeniyetler veya medeniyet meydana getiren kültür değerleri niçin, nasıl ve ne gibi şartlar altında ve hangi topluluklarda doğmaktadır? Bazı kütleler maddî-mânevî alanlarda çeşitli kültür vasıta ve davranışları ortaya koyabildikleri hâlde, bir takım sosyal gruplar böyle bir varlık göstermekte güçlük çekiyorlar. Neden? Kültür tarihçileri için halli müşkül başlıca meselelerden biri bu olmuştur. Soruyu cevaplandırmaya çalışanlar arasında, Diffusioncularda gördüğümüz üzere, meseleyi coğrafî-iktisadî şartlara bağlayanlar olduğu gibi, metafizike müracaat edenler veya doğrudan doğruya şahıs psikolojisini hareket noktası alanlar vardır.

Meselâ O. Spengler'e göre "yüksek kültür", esrarlı kozmik kuvvetlerin dünyadaki insan hayatına müdahalesinden doğar. Danilevsky'ye göre ise, medeniyetin belirmesindeki faktörlerden biri, dil birliği ile bağlı kütlelerin siyasî istiklâli, öteki de bu gruplardaki etnografik malzemenin zenginliğidir. Fakat her iki cevap da tatminkâr değildir, çünkü bir meçhulü çözmeğe çalışan Spengler meseleyi "daha karanlık ve karmaşık" hâle getirirken, Danilevsky de medeniyetin çekirdeği durumundaki "etnografik zenginlik'ten ne kastedildiğini, yâni bu zenginliğin vasfını açıklamamakta, üstelik her siyâsî istiklâlin mutlaka bir "medeniyet" yaratacağı yolunda izahı güç bir iddiada bulunmaktadır[1].

Toynbee'nin ileri sürdüğü çözüm tarzı şudur: Medeniyetlerin ortaya çıkması ve gelişmesi; 1. coğrafî çevre şartlarına; 2. toplulukta bir yaratıcı grubun var olmasına; 3. çevre ile insan arasında devamlı bir "meydan okuma" ("challenge") hâlinin mevcut bulunmasına bağlıdır[2]. Burada cemiyetleri durgunluktan (static) dinamizme geçiren başlıca faktör olarak coğrafî çevreye ağırlık verilmesi dikkat çekicidir. Ona göre, çevre çok çetin ise büyük mede-

[1] Danilevsky'nin asıl maksadının İslâv dünyasını kurtarmak olduğunu yukarıda söylemiştik.
[2] A. Toynbee, *ayn. esr.,* s. 60 vd.

niyet ya doğmaz veya doğsa da gelişemez. Çevre çok elverişli ise, ona karşı koyabilmek için insanı gerekli gayrete zorlayacak ortam yok demektir. İnsan ne fazlası ile müsait, ne de aşırı derecede çetin olmayan şartlar altında "yaratıcı azınlık grup" vasıtası ile "meydan okuma" durumuna girer ve bu hâl devamlı şekilde yaratıcı kuvvetlerin daha da çeşitlenme ve gelişmesini sağlayarak, medeniyet seviyesine ulaşır[3]. Bu görüş hem tabiî, hem beşerî gerçeklere dayandığı için dikkate değer bir vasıf taşımaktadır. Nitekim insanda mevcut olan "mücadele" hassesi daha önceleri filozof E. Kant (ölm. 1804) tarafından incelenerek, bunun (insan ile coğrafî çevre arasında değil, fakat insanların birbirleri, -yâni cemiyet- arasında) kültür zenginliğine, medenîleşmeğe doğru itici bir kuvvet teşkil ettiği belirtilmişti[4]. Ayrıca, kültürlerin doğuşu ve gelişmesinde coğrafya ve iklim şartlarının etkisi üzerinde çoktan beri durulduğu mâlum olduğu gibi, insandaki "mücadele" ve cehid hassesinin kültür değerleri ortaya koymada işgal ettiği mevkî, aşağıda göreceğimiz "Motivation" teorisi ile doğrulanmaktadır.

Bu konuda Sorokin'in düşüncesi de, bilhassa insan unsuru bakımından tamamlayıcı vasıfta görünüyor. Ona göre, -kendi deyimi ile- "mânalı-illî kültür bütünleri"nin doğuşunda iki dereceli beşerî faaliyet (a. Zihinde tasarlama, b. Bu tasarının maddî taşıyıcılarda objektifleşmesi)[5] kültür değerlerinin ortaya konmasında insan unsurunun mühim yerini göstermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, Sorokin, insan faaliyetlerinin bu bakımdan verimli olabilmesi için, -Danilevsky'nin "siyâsî hürriyet" fikrine karşı olarak- "kültür hürriyeti" prensibini şart koşmuştur[6]. Ayrıca Sorokin'e göre, yukarıki iki safhada elde edilen sonucun "sistemli" bir kültür unsuru hâline gelmesinde bir üçüncü adıma ihtiyaç vardır ki, o da bu unsurun başka fertler arasında veya gruplar içinde yerleşmesi, yâni topluluk tarafından benimsenmesidir.

Buraya kadar verdiğimiz özetlerden de anlaşılacağı üzere, herhangi bir medeniyetin, daha doğrusu medeniyeti meydana getiren kültür değerlerinin doğuşunda başlıca üç faktör yer almaktadır:

a. Coğrafî çevre
b. İnsan unsuru
c. Cemiyet (topluluk)

---

[3] A. Toynbee, *ayn. esr.*, V - VII. bölümler.

[4] Bk. M. Gökberk, Kant ile Herder'in Tarih Anlayışları, s. 90-105.

[5] Sorokin'e göre ilmî, felsefî veya ahlâkî, estetik, teknolojik sistemler önce yaratıcısının kafasında tasarlanır, sonra o tasarı objektifleşir, yâni meselâ bir kâğıda yazılır veya bir taşa işlenir vb.

[6] Sosyal Değişmeler, s. 26.

A. COĞRAFÎ ÇEVRE

Birinci faktör üzerinde ayrıntılı olarak durmağa herhâlde ihtiyaç yoktur. Bir topluluğun hayatında ve kültürünün teşekkülünde bölge coğrafî şart ve imkânlarının: İklim, göller, denizler, akar sular, bitki örtüsü, tarım ürünleri, orman, mâdenler vb.nin; asalak, çiftçi ve çoban hayatı, yerleşme ve göç hareketleri, sanayi şekilleri gibi sosyal, iktisadî faaliyetlere ve dolayısiyle hukûkî, dinî vb. kültürel davranışlara ne kadar etki yaptığı aşikârdır ve hattâ bu konuda sosyolojide birçok bilginin meşgul olduğu başlı başına bir "*coğrafya ekolü*" teessüs etmiştir[7]. Ancak coğrafî faktörün medeniyet kuruluşunda kâfi gelmediği bellidir[8]. Bu durum insan unsuru üzerine de eğilmemizi gerektirir.

B. İNSAN UNSURU

Bilindiği üzere insanın biri bedenî, diğeri rûhî olmak üzere iki yapısı vardır. Kültür ortaya koyma bakımından bu yapılar üzerinde ayrı ayrı durulmuş ve fizikî antropoloji tarafından ırk konusu işlenmiştir. Vaktiyle âdeta el üstünde tutulan "ırkçılık"(raciologie)ın (insan beden yapısının / cilt rengi, kafatası biçimi vb. / kültür yaratma ve kültür değerlerini benimsemede etkin rol oynadığı düşüncesinin)[9] bugün artık ilmî bir kıymeti olmadığı, kültürleşme veya medenîleşme eğiliminin daha ziyâde millî kültür unsurlarının (dil, din, gelenek, davranış vb.) bir nesilden ötekine aktarılması işleminden

---

[7] Tafsilen bk. Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi,* s. 32-38. Coğrafî durum ve iklim şartlarının insan hayatı üzerindeki tesirleri meselesi hakkındaki düşünceler oldukça eski tarihlerde başlıyor görünmektedir. Büyük İslâm tarih felsefecisi İbn Haldun *Unvân'ül-İber* adlı tarih kitabının ünlü "Mukaddime" (önsöz)sinde eski Grek coğrafyacısı Ptolemaios'un eserinden (yazılışı, M. 160-170 arası) ve bazı İslâm coğrafyacılarından faydalanarak yeryüzünü aş. yk. Ekvator'dan itibaren kuzey yarı küresini doğu-batı istikametinde 7 iklime ayırmış, bu iklimlerin herbirini 10'ar bölgeye bölerek, doğrudan doğruya coğrafî durum ve iklimin tesirleri altında yaşayış ve kültürlerini tanzim ettiklerini ileri sürdüğü her bölgedeki insan gruplarının zihnî faaliyet ve karakterini çizmeğe çalışmıştır (bk. İbnHaldûn, *Mukaddime,* Türk. terc./M. E. B. Şark-İslâm Klasikleri Serisi, I, s. 106-227; ayrıca bk. Z. F. Fındıkoğlu, *İçtimaiyat II. Metodoloji Nazariyeleri,* s. 91-100). Bu sebeple İbn Haldûn, ırkların doğuşunda, ahlâk ve seciyenin çeşitliliğinde en büyük faktörün iklimler olduğunu söyleyen "determinist" bir tarih felsefecisi olarak bilinir. Tabiî fizikî çevre faktörü için son olarak bk. A. Kurtkan, *Fındıkoğlu Armağanı,* s. 149 vd.

[8] Bk. not 11. (Toynbee, eserinin gösterilen yerinde şunu da belirtmektedir: Avrasya bozkırlarında hareketli bir hayat müşahede olunmuş iken, aynı besicilik ve çobanlığa çok elverişli olan meselâ Kuzey Amerika çayırlıklarında ve Avusturalya mer'alarında neden benzer beşerî faaliyetler görülmemiştir?).

[9] Batıda biyoloji bilgini Linnaeus (1770'ler) ile kendini gösteren bu hareket, geçen asırda Comte de Gobineau'nun "İnsan ırkları arasında eşitsizlik" (*L'Essai sur l'inégalité des races humaines,* Paris 1855) adlı eseri ile ideolojiye bürünmeğe başlamıştı.

ibaret âile terbiyesi ve umûmî eğitim ile ilgili bulunduğu anlaşılmış[10], böylece üstün ırk, geri ve kabiliyetsiz ırk gibi bir tasnifin yanlışlığı ortaya konmuştur. Fakat yine de milletleri birbirinden ayıran bir soy faktörünün varlığı inkâr edilememiştir. Nitekim De Lapouge ve D. Ammon gibi sosyologlar fizikî yapı ve hayat şartları yönünden binlerce kişi üzerinde yaptıkları tecrübe ve müşahedelerde bazı soy özelliklerinin babadan evlâda geçtiği, soylar arası karışmalarda, toplulukların karakter değişikliğine uğradığı neticesine varmışlardır. Nüfûs hareketlerini inceleyen A. Coste da sosyal hâdise, teşkilât, din ve ekonomik problemlerin ilgili topluluğun damgasını taşıdığını belirtmiştir[11]. Millet dediğimiz topluluklar, atalarından devraldıkları millî kültür verasetine eklenen biyolojik kalıtımlar sayesinde ayrı "kişilik"ler kazanmaktadırlar. Yüzyıllardanberi yanyana yaşamakta olan sınır komşusu milletleri bile birbirinden ayıran başlıca faktör de bu "kişilik" farklılığıdır. O hâlde, kültür ve medeniyet konusunda soydan gelen "millî seciye"ye de kuvvetli bir tesir payı tanınması icap etmektedir.

Kültür bakımından insan unsurunun diğer bir cephesi de şahsî davranış, yâni ferdî psikolojidir. Sosyal hayatın oluş ve gidişinde çevrede "biyolojik" tesirlerin rol oynadığını, fakat asıl faktörün insanın duyguları ve iç-tepkileri olduğunu, kültürün gelişmesinde zekânın faal bir durumu bulunduğunu söyleyen Ch. A. Ellwood[12]'dan ve "içtimaî hâdiseler arzu, istek ve eğilimlere dayanan ferdî psikolojik faaliyetlerin, karşılıklı etkileri neticesidir" diyen G. Tarde[13]'dan sonra, bu sahada en kesin gibi görünen sonuca, H. A. Maslow tarafından çeşitli gruplara mensup fertler arasında yapılan uzun araştırmalar neticesinde varılmıştır denebilir. Bu denemeler insanın bir takım ihtiyaçların tesirinde olduğunu ve bu "ihtiyaç"ların insanı harekete, faaliyete sevk eden "iticilik" (motivation) gücü taşıdığını göstermiştir.

C. MOTİVATİON NAZARİYESİ

Maslow'un araştırmalarına göre, insanın "ihtiyaçları" ehemmiyet sırası ile şunlardır:

1. *Fizyolojik:* Hayat için gerekli maddeler (su, şeker, tuz, protein, kalsium, oksijen vb.). Beden bunlardan herhangi birinde eksiklik hissederse, insan

---

[10] Beyaz ırkın üstünlüğü hükmüne dayalı ünlü "*Aryanizm*" teorisinin tenkidi için tafsilen bk. S. M. Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları,* s. 27-40; A. Toynbee, *ayn. esr.,* s. 50, 55.

[11] Tafsilen bk. N. Ş. Kösemihal *ayn. esr.,* s. 49-74. Biyolojik faktör için son olarak bk. A. Kurtkan, *ayn. yer,* s. 147. Tanınmış sosyolog V. F. Pareto (ölm. 1923)'ya göre de, "sosyal organizasyon, fertlere etkili olduğu gibi, bir cemiyetteki üyelerin karakteri sosyal organizasyona tesir eder", *ayn. esr.,* s. 328 vd.

[12] N. Ş. Kösemihal, *ayn. esr.,* s. 128 vd., 133 vd.

[13] N. Ş. Kösemihal, *ayn. esr.,* s. 128 vd., 133 vd.

Ç- Göçebelik Meselesi

Böylece kültür tarihçiliğinin, bilhassa Türk topluluğu açısından çok mühim bir konusuna gelmiş bulunuyoruz. Türklerin aslen göçebe bir kavim olduğu kanaati ilim dünyasınca yaygındır ve bizzat Türk ilim adamları arasında da bu kanaate katılmayan hemen yok gibidir. Halbuki göçebeliğin, ekonomik faaliyeti dışında, sosyal muhtevası henüz iyi bilinmeyen bir cemiyet tipi olduğu gözden kaçırılmakta; Türk milleti hakkında hüküm verilirken de, yalnız ekonomik görüntüler tesirinde kalınarak, -bir topluluğu yaşatan kültürün (dolayısiyle o topluluğun) doğru anlaşılması için yukarıdaki kıstaslar göz önüne alınmaksızın- ilim dışı ön-yargılarla hareket edilmektedir. O kadar ki, aslî Türk kültürüne nisbetle "yerleşik" vasfı ağırlık kazanmış olan Selçuklu ve Osmanlı Türklüğü dahi bu hükümden kurtulamamıştır[1]. Türk dili ve kültürü araştırıcılarından meşhur Rus (aslı Alman) bilgini W. Radloff (ölm. 1918)'un, yüzyıllarca Moğol, sonra Rus idaresinde kalmış ve neticede hayli kültür kaybına uğramış mahkûm Türk zümreleri arasında, geçen asrın 2. yarısında yaptığı incelemelere dayanarak ileri sürdüğü, kadîm Türk devlet ve sosyal hayatı hakkındaki gerçeğe aykırı fikirlerin bu umûmî menfî hükümde fazlası ile etkili olduğunu belirtelim[2].

---

[1] Bu hususta "Science sociale" ekolünün görüşü ve bazı Türk "sosyolog"ların düşüncesi için bk. N. Ş. Kösemihal, *Türkiye'nin Düzeni Üzerine,* s. 9 vd.

[2] Radloff'un yanlış olarak bütün bir milletin (Türk milletinin) siyâsî, hukûkî ve sosyal hayatında temel kabûl ettiği, bu basit ve mahallî müşahedelere dayanan, Türk içtimaî yapısı ve devleti hakkındaki "teori"sinin esasları şunlardır: 1- Geniş âile, 2- Ortak mülkiyet, 3- Seçimsiz iş başına gelen "bey", 4- Gaasıp (zorba) iktidar, 5- Âile hâkimiyeti, 6- İmtiyazlı zümre idaresi, 7- Yağmacılık, 8- Hukûkî ilkelerden mahrum "imparatorluk". (Tafsilen bk. W. Radloff, *Das Kudatku Bilik,* I, 1891, s. LII, vd.). Orhun Türk kitâbelerinin okunuşu (1893)'ndan önceye âit olan bu hükümlerin, kitâbeler okunduktan sonra dahi, W. Barthold, V. Thomsen, Gy. Németh, A. Alföldi, F. László, A. v. Gabain vb. gibi şöhretli araştırıcılar ve daha sonra, ikinci planda gelenler (A. Bernštam, P. Váczy, E. A. Thompson vb.) taraflarından doğru sayılması hayret verici bir hususdur. Aşağıda Radloff "teori"sinin temelsizliği görülecektir.

D- Viyana Diffusioncuları ("Kültür Çevreleri'' Teorisi)

Şimdi konunun yukarıda bıraktığımız yerine dönebiliriz. Viyana Diffusioncuları tarafından ileri sürülen teorinin en mühim özelliği, sadece kroniklerden sağlanan basit bilgiye veya doğrudan doğruya spekülâsyona değil, fakat kültürün maddî ürünleri olan etnografik malzemeye dayanmakta oluşudur. Teorinin 1885'lerde temelini atan F. Ratzel (ölm. 1904)'in maddî kültür materyalinin, başka topluluklarca kabul edilerek, yer değiştirmek (göç teorisi) suretiyle vukûa gelen kültür yayılması görüşü, öğrencisi L. Frobenius tarafından, benzer materyallerin çok sayıda olması gerekliliği (çokluk kıstası) ilâvesiyle (1898) kuvvetlenmiştir. Nihayet Almanya'da Köln müzesi müdürü olan F. Graebner ile Berlin etnoğrafya müzesi memurlarından B. Ankermann, biçimde benzerlik ve benzer materyallerde çokluk yanında, böyle materyallerin tarihî gelişimlerini dikkate almak lüzûmunu ortaya atarak (tarihî-etnolojik metod), incelemelerini bu yolda sürdürmek sûretiyle birkaç "kültür çevresi" ("kulturkreis") tesbitine muvaffak olmuşlardır (1905)[1]. Her "kültür çevresi"nin bir merkezden etrafa yayılan bir kültür "kompleks"i (kültür terkibi) olduğu prensibine dayanan bu teori, W. Schmidt, W. Koppers taraflarından işlenmiş, O. Menghin, F. Flor taraflarından geliştirilmiş ve "Viyana ekolü" teşekkül etmiştir. Ancak Frobenius daha sonraki araştırmaları ile her kültürün bir bütün olduğunu, bu sebeple belirli bir "kültür çevresi" vücuda getiren kültür unsurlarının arasında mantıkî veya teknik ilişkiler, bağlantılar bulunması gerektiğini söyleyerek, Viyana ekolü'nden biraz farklı düşüncesine açıklık getirmiştir (1929). Çağımızın tanınmış sinolog-etnoloğu W. Eberhard da bu düşünceye katılır[2].

---

[1] F. Graebner, Kulturkreise und Kulturschichten in Ozeanien; B. Ankermann, Kulturkreise und Kulturschichten in Africa, Zeitschrift für Ethnologie, 1905 (ikisi bir arada).

[2] Tafsilen bk. W. Eberhard, *Bugünkü Avrupa'da Etnolojinin Esas Cereyanları*, s. 1-15. Burada Diffusion temel görüşünden doğarak geliştirilen çeşitli kültür teorileri (fonksionelist-kültür çevre-

Tarih

En eski ve devamlı topluluklardan biri olan Türkler aşağı yukarı dört bin yıllık mazileri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıt'alarına yayılmış büyük bir millettir. Orta Asya'daki anayurttan etrafa yaptıkları sürekli göç hareketleri Türklerin aynı zamanda nüfusça kalabalık olduğunu da gösterir. Türkler bu nüfus çokluğu ve faal durumları dolayısiyle dünya tarihinde mühim rol oynamışlardır. Türk tarihini değerlendirirken onu hem zaman, hem coğrafî bakımdan diğer toplulukların tarihinden ayıran şu noktalar göz önünde tutulmak gerekir:

a. Bütün diğer milletlerin fertleri toplu olarak bir arada bulunduğu için, herhangi bir zamanki durumunu açıkca tesbit ve tetkik etmek mümkün olduğu hâlde, dağınık şekilde yaşayan Türk kütlelerinin birbirlerinden farklı gelişme yolları tâkip etmeleri sebebi ile Türk tarihini belirli bir zaman kesiminde bütün hâlinde değerlendirmek kolay olmamaktadır.

b. Tarihleri, sınırı belli bir coğrafî çevre içinde cereyan eden diğer milletlerin yayılmaları da değişmeyen vatan toprakları civarında vukûa gelirken, çeşitli Türk kütleleri asırlarca yeni iklimler, yeni yurtlar arayarak, tarihlerini çeşitli bölgelerde yapmışlardır.

Bu itibarla mazinin herhangi bir devresinde ayrı ayrı yerlerde çeşitli Türk topluluk, idare ve devletlerini müşahede etmek mümkün olduğundan, Türk tarihi denilince, tek bir topluluğun belirli bir mahaldeki tarihi değil, fakat Türk adı veya husûsî adlar altında ve ayrı hükümdar âilelerinin idaresinde görünmekle beraber, dili, dini, töresi ve gelenekleri ile aynı "millî" kültürün taşıyıcısı olan Türk zümrelerinin çeşitli bölgelerde ortaya koyduğu "tarih"lerin bütünü anlaşılmalıdır.

Bu coğrafî ve siyâsî bölünme neticesi olarak Türklerden bir kısmı "Bozkırlı tip"i olarak yaşarken, diğer bir kısmı yerleşik hayata bağlanmış, bir bölgede siyâsî nüfûzunu kaybederken, diğer bölgelerde iktidarın zirvesine ulaşan Türk kütleleri aynı zamanda mevcut olmuş ve Türk tarihi, eski, yeni

birçok milletlerin tarihi ile bir arada, hattâ iç-içe gelişmiştir. Geniş Türk tarihinin ilmî yollardan araştırılıp incelenmesini fevkalâde güçleştiren bu durumu, bir bakıma, Türk milletinin dünya tarihinde derin iz bırakan kudret ve faaliyetinin belgesi saymak gerekir.

1- "Türk " Adı

Türklerin kadîm bir millet oluşu, araştırıcıları Türk adını en eski tarih kaynaklarında aramağa sevketmiştir. Geçen asırdan beri birçok bilgin tarafından ileri sürülen görüşlere göre, Herodotos (M.Ö. V. asır)'un Doğu kavimleri arasında zikrettiği *Targita*'lar (J. v. Hammer, 1832), "İskit" topraklarında oturdukları söylenen "*Tyrkae*" (Yurkae)ler (W.Tomaschek, 1887), kutsal kitap *Tevrat*'ta adı geçen, Yâfes'in torunu *Togharma* (J. v. Hammer, 1832), eski Hind kaynaklarında tesadüf edilen *Turukha* (veya Turuşka)'lar (V. de St. Martin, 1899; J. Marquart, 1901), *Thrak*'lar (F. Erdmann, 1862), eski Ön Asya çivi yazılı metinlerde görülen *Turukku*'lar (H. Z. Koşay, 1955), Çin kaynaklarında M.Ö. 1. bin içinde rol oynadıkları belirtilen *Tik* (veya Di)'ler (De Groot, 1921) ve hattâ *Troia*'lılar[1] vb. bizzat Türk adını taşıyan Türk kavimleri sanılmıştır. İslâm kaynaklarında ayrıntılı şekilde nakledilen İran menşeli *Zend-Avesta* rivayetleri ile İsrail menşeli *Tevrat* rivayetlerinde de "Türk" adı aranmış, Nuh'un torunu (Yâfes'in oğlu) *Türk* de (Taberî, Mes'ûdî, İbn'ül-Esîr, İbn Hurdâdbih, Gerdîzî, Kâşgarlı Mahmud vb.) veya İran rivayetindeki hükümdar Feridun(Thraetaona)'un oğlu *Tûrac* veya *Tûr* (Tûran, buradan geliyor) da[2] "Türk" adını taşıyan ilk kavim gösterilmek istenmiştir. Türkler uzun bir maziye sahip bulunmakla, hattâ "İran-Tûran" mücadelelerine âit hâtıralarda zikredilen *Afrâsyâb* (Tunga Alp Er veya Alp Er Tunga) aslında bir Türk başbuğu olmakla beraber, son arkeolojik araştırmalar ve kültür tarihi tetkikleri sonuçlarına aykırı düşen yukarıdaki faraziyelerin "linguistique" bakımından da doğruluğu tesbit edilmemiştir[3]. Bu kelimelerin bir kısmına göre, Türk adının M.Ö.'ki asırlarda dahi bugünkü telâffuzu ile yâni tek heceli olarak söylenmiş olması gerekirdi. Halbuki adın tek heceli duruma Gök-Türk çağında (M.S. 6.-8. asır) geçmekte bulunduğunu Orhun

[1] Gy. Moravcsik, *Byzantinische Humanisten über den Volksnamen "Türk"*, s. 381 vd.
[2] Et-Taberî, El-Mes'ûdî, İbn'ül-Esîr. Ayrıca bk. *İA. Turan* mad.
[3] Bk. Gy. Németh, *Der volksname "Türk"*, s. 275-282.

2- Türk Soyu

Tarihte Türk toplulukları hakkındaki antropolojik tavsifler oldukça karışıktır. Gerek Çin yıllıklarında[1], gerek Batı kaynaklarında[2] Türkler daha çok Moğol tipinde (sarı renkli ve dolikosefal) tasvir edilmişlerdir. Türklerle Moğollar arasında dil birliği bakımından bir münasebet olmadığı[3], etnoloji yönünden bir ilgi bulunmadığı[4] ve bilhassa Orta Asya'daki kazılarda elde edilen antropolojik malzemenin incelenmesi sonucu olarak, bu iki kavim arasında soy birliğinin bahis konusu edilemeyeceği[5] ortaya konduğuna göre, eski çağlarda Türklerin "mongoloid" gösterilmeleri, o zamanın Türk devletlerinde Moğol unsurunun çokluğu ile açıklanabilir. Türklerin tarih boyunca en sıkı temasları yakın komşuları Moğollar'la olmuş, kalabalık Moğol kütleleri Türk idaresine alınmış (Asya Hunları'nda, Tabgaçlar'da olduğu gibi) ve onbinlerce Moğol, Türklerle birlikte uzun göçlere katılmıştır (Batı Hunlarında ve Avarlar'da olduğu gibi). Ayrıca sıkı temasların mümkün kıldığı bazı ırkî karışımlar da düşünülürse, yabancıların dıştan müşahedelerine hayret etmemek gerekir. Son yarım asır içinde yapılan antropolojik incelemeler Türklerin beyaz ırka mensup bulunduklarını göstermiştir[6]. Yeryüzünde

---

[1] Bk. R. Grousset, *L'Empire des Steppes*, s. 55.

[2] Bk. P. Váczy, *Hunlar Avrupa'da*, bk. *Attilâ ve Hunları*, s. 60 vd.

[3] J. Németh, *Die türkisch - mongolische Hypothese*, s. 549-576; M. F. Köprülü, İA, mad. *Altaik*; J. Benzing, *Einführung in das Studium der altaischen Philologie und der Türkologie*, s. 27, 42; L. Bazin, *Appartenances lingiustiques*, s. 135 vd.; İ. Kafesoğlu, *Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi*, s. 113-125; G. Clauson, *The Case against the Altaic theory*, s. 181-187; ayn. müell., *The earliest Turkish...*, s. 174-187; ayn. müell., *Türk, Mongol, Tungus*, s. 109-112; G. Doerfer, *ayn*. I, s. 51-105. Bazı Mongolistler (G. J. Ramstedt, 1915, N. Poppe, 1926, U. Posch, 1958 vb.) aksi iddiadadırlar.

[4] Bk. W. Eberhard, *Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'da At Cinsleri*, s. 189; ayn. müell., *Çinin Şimal Komşuları*, s. 45-64; ayn. müell., *Eski Çin Kültürü ve Türkler*, s. 27, Âile, din, hükümranlık, ekonomi ayrılıkları, bk. aş. Kültür Bölümü.

[5] Tafsilen bk. B. Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 3-14, 47-49, 196; ayrıca bk. W. Eberhard, *Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'da At Cinsleri*, göst. yer.

[6] Bilhassa Asya'da M.Ö. 3. binden beri mevcut kurganlardan çıkarılan iskeletler üzerinde: G. F.

3- Türklerin Anayurdu

İlk Türklerin göçlerden önce oturduğu topraklar meselesi geçen asırdan beri münakaşa edilen bir konudur. Batılı bilginlerden çoğu meseleyi kendi meşgul oldukları ilim dalları bakımından ele aldıklarından bu hususta çeşitli neticelere varmışlardır. Tarihçiler, Çin kayıtlarına dayanarak, *Altay dağlarını* Türklerin anayurdu kabul ederken (J. Klaprothe, 1824; J.v. Hammer, 1832; W. Schott, 1836; M. A. Castren, 1856; A. Vambery, 1885; E. Oberhummer, 1912), san'at tarihçileri *Tanrı dağları - kuzey-batı Asya sahasını* (J. Strzygowsky, 1936,) bazı kültür tarihçileri *İrtiş-Urallar arasını* (İ. Zichy, 1938), veya *Altaylar-Kırgız bozkırları arasını* (O. Menghin, 1937), veya *Baykal Gölü'nün güney-batısını* (W. Koppers, 1937) göstermişler, bazı dil araştırıcıları da *Altaylar'ın doğusunun* (W. Radloff, 1891; L. Ligeti, 1940), veya *Kingan silsilesi bölgesinin* (G. J. Ramstedt, 1928), veya *90. boylam'ın doğusunun* (K. H. Menges, 1968) Türk anayurdu olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunlara bakarak eski Türk yurdunun coğrafî sınırını çizebilmek az-çok mümkün olmakla beraber, belirli ve daha dar bir bölgenin tâyini oldukça müşküldür. Bunun sebebi Türklerin daha ilk zamanlardan itibaren geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunmaları ve kültürlerini uzaklara kadar götürmeleri olsa gerektir. Son "linguistique" araştırmalar ise bu sahanın Altay-Ural dağları arasına alınması, hattâ Hazar denizinin kuzey-doğu bozkırlarının aslî Türk yurdundan sayılması ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Çünkü M.Ö. 2. bin ortalarına (1500'ler) âit bazı dil yadigârlarının ortaya koyduğu gibi[1] Türklerin o tarihlerde hem kuzey-batıdaki eski Urallı kavimlerle, hem de güney-batıdaki Hind-Avrupa dillerini konuşan Ârîlerle temas edebilmeleri[2] ancak bu coğrafî kesimde mümkün olabilirdi[3].

---

[1] Gy. Németh, *A honfoglaló magyarság kialakulása,* s. 93 vd.; 1. Kafesoğlu, *Türk Tarihinde Moğollar...,* s. 119 vd.

[2] Son olarak bk. L. Rasonyi, *Tarihte Türklük,* s. 7. Ayrıca bk. B. Ögel, *Türk Kültür Tarihi,* s. 26.

[3] Bk. Gy. Németh, "Türklüğün Eski Çağı", *Ülkü,* sayı 88, s. 299-304; sayı 90, s. 509 vd.; ayn. müell. *Probleme der türkischen Urzeit,* s. 58-63, 84-95; krş. H. Haussıg *Indogermanische und altai-*

4- Türklerin Yayılmaları

Eski ve Orta-çağlar dünya tarihinde bilhassa Türk toplulukları için karakteristik olan büyük göç hareketlerinin başlangıç devri yukarıdaki incelemeler ışığında artık oldukça aydınlık kazanmıştır. Bundan 40 yıl kadar önce ilim adamları M.Ö. 4. asırda Gobi'nin güneyi, Kan-su, Huang-ho dirseği dolaylarında görülen Türklerin (askerî, ekonomik özellikleri, dil, din ayrılığı vb. dolayısiyle) dışarıdan geldiklerini belirtmişlerdi[1]. Son zamanlarda varılan arkeolojik ve antropolojik neticeler ise, daha çok "Asya Hunları" diye tanınan bu Türk kütlelerinin anayurt bölgesinden çıkış tarihini ve göç yönlerini tesbite imkân vermektedir. Yukarıda söylendiği gibi, "Taş Devri'nin ilk çağlarından beri" Altaylar-Sayan dağlarının güney-batı kısmında yaşayan brakisefal beyaz ırk, Afanasyevo kültürünün gelişmesi ile karakteri daha belirli hâle geldiği sezilen "Andronovo insanı"nın temsilcisi olarak S. V. Kiselev ile S. S. Çernikov'un tesbitlerine göre, "göçebe ve savaşçı" kütleler hâlinde, M.Ö. 1700'den itibaren, etrafa hâkim olmağa başlamış ve sonraki iki asır içinde Altaylar'ı ve Tanrı dağlarını kaplamıştı. Diğer taraftan, aynı ırk mensuplarının, yâni proto-Türklerin (Türklerin atalarının) bir kısmı bugünkü Kazakistan üzerinde Mâveraünnehr'e kadar yayılarak oradaki dolikosefal "Akdeniz" ırkları ile temas kurarken, batıya doğru açılan gruplar da Ural (Fin-Ugor) kavimleri ile bağlantı sağlamışlardı[2] ki, bu durumun, yukarıda belirtildiği üzere M.Ö. 1500'lerde bir yandan Ural dili, diğer yandan İndo-Avrupa dilleri ile Türkçe arasında kelime alış-verişini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Proto-Türk yayılması veya genişlemesinin yönünü ve zamanını çeşitli yerlerde görülen Andronovo kültürü özelliklerine bakarak tâkip etmek mümkündür (bk.aş. Bozkır Kültürünün Menşei: Altaylı Nazariyesi). Buna göre, Türkler M.Ö. 700'e kadar Altaylar'a yerleşirken, bir yandan da, belki M.Ö. 1100'lerden itibaren, kalabalık kütleler hâlinde, Çin'in kuzey-

[1] L. Ligeti, *Asya Hunları,* s. 30; W. Eberhard, *Eski Çin Kültürü ve Türkler,* s. 22-25, 29.
[2] Bk. B. Ögel, *Türk Kültür Tarihi,* s. 5-8.

batısındaki Kan-su, Ordos bozkırlarına doğru kaymağa devam etmişlerdir. Çünkü burada, güney Çin menşeli olup, tarıma dayanan Lung-shan adlı eski kültür yerine, Moğollar ve Tibetlilere nisbetle Türklerin daha tesirli müdahalesi sonucunda farklı bir kültür meydana gelmiştir. "Yang-shao" diye anılan -ve bugünkü Çin kültürünün esasını teşkil eden- yeni kültürde, bunun siyâsî alanda belirtisi olan Chou devleti (M.Ö. 1050-256)'ndeki görüntülerinden anlaşıldığı üzere, iktisadî (at besleme), dinî (gök kültü), idarî (gelişmiş askerî karakter), san'at (hayvan üslûbu) vb. gibi aslî Türk unsurları müşahede edilmiştir[3]. Sonraki Çin kayıtlarında "Hiung-nu" adı ile gösterilen topluluğun çekirdeği şüphesiz bu Asya Hun (Türk) kütlesidir.

Yang-shao kültürünün başta gelen bir özelliği olarak boyalı keramiği gösterilmektedir ki, bu tür keramiğin daha ziyade Ön-Asya menşeli oluşu bu iki bölgenin münasebetlerini ortaya koyar. Bağlantıyı sağlayan unsurun Türkler olabileceğini ileri süren W. Eberhard'ın düşüncesi[4] daha sonraki kazılarla desteklenmiş gibidir. Nitekim, "Andronovo kültürü"nün üç köşe veya "meander" şeklindeki basma desenlerle süslenmiş keramiği, M.Ö. 2. binde yavaş yavaş "Andronovo kültür çevresi"ne giren Harezm'de (Uzboy kültürü) aynen mevcuttu[5]. Böylece M.Ö. 1300-1000 sıralarında bir kısım Türklerin Türkistan sahasında bulunduklarına ve bu bölgenin daha sonra Hind-Avrupalılara geçtiğine dair görüş[6] kuvvet kazanmış oluyor. Esasen tarihî devirlerde Mâveraünnehr'de yaşadığı bilinen Sogd bölgesi halkının atalarının (ihtimal Alp Er Tunga'nın hükümdarlık ettiği eski Kang-kü halkı)[7], Ceyhun güneyi, İran, Pamir ve Afganistan'daki dolikosefallerden ayrı ve Altay brakisefalleri ile çok yakın akraba olan "Tûranid ırk" (V.V. Girnzburg, 1950) veya "iki nehir arası tipi" (İ. Schwidetskiy, 1950) olduğu belirtilmiştir[8]. "Andronovo kültür çevresi" daha M.Ö. 2. bin ortalarında oldukça genişlemiş durumda idi: Doğuda Baykal gölü ve Selenga kıyılarına, güneyde Tanrı dağlarına, güney batıda Kazakistan'a ve Harezm'in güneyine, batıda Sibirya üzerinden Don nehrine kadar yayılmış ve Andronovo'nun özelliklerinden olan at ve koyun besleme bütün buralarda görülmeğe başlamıştı[9]. Saydığımız yerlerde kenarlardan merkeze gittikçe kuvvetlenmek üzere Andronovo kültürü devam ederken ve bu kültür Çu vadisi, güney Moğolistan ve Batı Çin (Ordos bölgesi) ile sıkıca bağlı bulunurken (K. Jettmar, 1951; Kiselev, 1951), mer-

---

[3] Tafsilât için bk. W. Eberhard, *Eski Çin Kültürü ve Türkler,* s. 25-29; ayn. müell., *Çinin Şimal Komşuları,* s. 144 vd.; ayn. müell., *Çin Tarihi,* s. 33-39, 69.

[4] *Eski Çin Kültürü ve Türkler*, s. 26.

[5] B. Ögel, *Türk Kültür Tarihi*, s. 25, 27.

[6] W. Eberhard, *Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbî Asya Halkları*, s. 184.

[7] Buna dair *Avesta*'da da bazı hâtıralar görülür. Bk. *İA*, mad. *Turan*.

[8] B. Ögel, *ayn esr.*, s. 6 vd.

[9] B. Ögel, *ayn. esr.*, s. 18, 24, 27. Ayrıca G. Clauson, *The earliest Turkish...*, s. 180.

TÜRK DEVLETLERİ

Aslında çöl değil, yayla iklimine sahip bozkırlar halkı olan Türklerin, yayılmaları esnasında, bozkır coğrafî ve iktisadî şartlarının yer almadığı ve kültürlerinin yaşama imkânının zayıfladığı sınırlarda durakladıkları; ormanlık, sıcak veya çok rutubetli bölgelere pek girmedikleri görülmektedir. Kendi hayat tarz ve anlayışlarına uymayan coğrafyaya ve yabancı kütleler baskısının şiddetli olduğu bölgelere nüfûz etmiş Türk zümrelerinin ise, oralarda fazla barınamamaları ve çok kere varlıklarını kaybetmeleri dikkat çekicidir (Çin'de Tabgaçlar, Balkanlar'da Bulgarlar, kuzey Hindistan'da çeşitli Türk devletleri vb. gibi). Bu itibarla Türklerin irili ufaklı siyâsî kuruluşlar meydana getirerek mevcudiyetlerini devam ettirdikleri saha, daha ziyade kuzey Çin'den başlayarak, bütün Orta Asya'yı, İran'ı ve Anadolu'yu içine alacak şekilde, Avrupa'da Tuna dirseğine kadar devam eden geniş coğrafî kuşak olmuştur. Bugün de Türk toplulukları umûmîyetle aynı kuzey Çin-Orta Avrupa geniş kuşağı üzerinde yaşamaktadırlar.

İNDEKS

Aba, 188 bk. Apa.
Aba, şahıs adı, 175
Abakan bozkırları, 49, 52
Abar, 155, 156 bk. Avar, Apar.
Abares, 154
Abari, 154
Abaris, 155
Abaroi, 154
Abbâsî,-ler, 138, 141, 149, 172, 361, 362
Abdal, -lar, 366
Abdullah b. Ziyad, 114
Abd'ullah b.'l-Mübârek'il-Türkî, 363
Abd'ullah'ül-Ensarî, 364
Abd'ullah'üt-Türkî, 370
Abd'ül-Gaafir, Ebu'l-Fütûh, 371
Abd'ül-Vâhid, 364
Abhaza, 184
Äble, 220
Aboba, 198
Abû Hayyân, 258, 369, 376
"*Acun-beği*", 246
Açık medeniyet teorisi, 23
Açu, 297
Ad-Dahhân 344
Adriatik, 159
Ad-verme, 174, 335
Aemilia, 80
Aetius, 73, 76, 77, 79
Afanasyevo kültürü, 49, 210, 304
Afganistan, 51, 53, 62, 65, 83, 84, 143, 156, 273, 366, 371
Afgan'lar, 360
Afrasya, 34
Afrasyab, 43, 278, 286, 320, bk. Alp Er Tunga, Tunga Alp Er.
Afrîgî'ler, 147
Afrika, 34, 41, 74, 77, 87, 207, 215, 263
Afşar, 148
Agaçeri, 222
Agathias, 45, 193, 279
Agathon, 197
Agu, 119
Aguz, ağız, 144, bk. Uguz
Ağaç-eri, 76
Ağıcı, 341
Ağıl (Aul), 221, 358
Ağılık, 315
A-hien "şad" 96
Ahîlik 359
Ahlat 380
Ahmed (Tolunoğlu) 380
Ahmed b. Hanbel 363
Ahmed Yesevî 366
Ahmet (Yüknekli) 372
Ahmet, (Dânişmend Gazi) 375
Ahmetbeyoğlu, A., 82, 229
Âhu-pûş 367
Ahura 300
A-jé, 133
Ak 233
Akamaniş 272
Akathistos 158
Akatir, -ler, 70, 76, 240, 317
Akbaş 189
Ak-beğ? 233
Ak-dağ (Altun-dağ) 98, 326
Akdeniz 20, 49, 50, 63, 77, 98, 206, 217, 304, 312, 335, 356, 358, 365, 379
Akdeniz tipi 49
Ak Hazar 261

Akhta 213
Ak Hun 84, 85, 97
Ak Hun-Eftalit'ler 83, 84, 87, 91, 97, 312, 326
Akira, H. 323
Ak-İtil 200
Ak-kağan 193
Akkaya Ş., 76, 81, 275, 378
Ak-Kıpçak 182
Ak-Koyunlu 150
Ak Kuman 261
Akkuş 189
Ak Macar 261
Ak (sarı) Ogur 261 bk. Saragur.
Aksaray 359
Ak-söyük 235
Aksu (Bug) 183
Aksungur 354
Akşidliler 350
Aktağ 245
Ak-tepe 311
Ak-tura kanalı 314
Alâiye 359
Alaman 72
Alamut 362
Alan,-lar 69, 71, 73, 75, 156, 168, 172, 182
Alanya 356, 359 bk. Alâiye.
Alarikh 72
Alâ'üd-din Kalaç 346, 377, 380
Alâ'üd-din Muhammed Harezmşah, 346
Alâ'üd-din Muhammed (Kalaç âilesinden) 361
Alâ'üddin Tekiş 143, 185, 346 bk. Tekiş.
Alayuntlu, 148
Aleksios I. Kommenos 178
Alexiad 178, 250, 251
Alföldi, A., 32, 34, 71, 80, 81, 82, 159, 215, 217, 263, 273, 274, 279, 317, 319
Al-Hazar, 161
Âl-i Burhân, 357
Ali Han, 148
Alî'l-Vâhidî, 364
Alka-evli (Alka-bölük), 148
Almalıg, 374
Alman,-lar, 19, 32, 76, 179, 189, 211, 275, 280
Almanya 36, 37, 156, 160, 211, 328
Almış 201
Alp, -lik, 320, 332
Alpagut, 262
Alp Arslan (Sultan) 346, 359, 362, 364, 367, 372, 373
Alp dağları 71, 209
Al-Pharabius 368
Alp Er Tunga 43, 51, 209, 273, 286, 334 bk. Afrâsyâb, Tunga Alp Er.
Alp-eren, 366
Alp Kutlug Bilge, Kagan 128, 129
Alp Tuğrul 383
Alpı, Necm'üd-din 374
Alta ırmağı 182
Altay, -lar, 36, 48, 49, 50, 51, 84, 93, 94, 95, 97, 105, 115, 140, 152, 181, 208, 211, 216, 276, 288, 295, 307, 308, 313, 314, 315
Altay Dağları, 48, 96, 112, 205
Altaylı, -lar, 36, 156, 216, 288, 307
Altaylı Nazariyesi, 50, 207, 241
Altay-Sayan dağları, 52
Altay-Ural dağları, 36, 48
Altheim F., 54, 58, 59, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 157, 158, 159, 179, 191, 196, 198, 199, 210, 220, 225, 229, 234, 244, 246, 250, 253, 254, 257, 264, 267, 271, 274, 291, 293, 298, 301, 305, 307, 310, 320, 321, 322, 323, 324, 328
"Altı Çub Sogdak" 115
"Altı eyâlet" 115
"*Altı köşe*" 243
Altı-Ogur 75
Altı-Oğuz 146
Altın-aba 188
Altın (Altun) kurt başlı sancak, 102, 111, 258, 264, 316, 319
Altuncan 346
Altun-dağ bk. Ak-dağ. 326
Altın-dağ kırallığı 130
Altun (elçi) 130
Altun-ordu 186, 366
Altun ormanı bk. Altay dağları
Altun-otağ 257
Altun-tepe 312
Altun Yaruk 302
Altun-yış bk. Altay Dağları
Amasya 359
Amerika 20, 27, 319
Amga (ımga) 315
Amga-Kurgan 309
Amîd 352
Âmid, bk. Amida (Diyarbakır) 374
Amida (Diyarbakır) 85
Âmidî, Seyf'üd-din 364
Âmil 352
Ammon, D., 28

Amon-re 300
Amu-derya, 97 bk. Ceyhun.
Âmul, 373
Amur nehri, 180
Anadolu, 45, 52, 53, 56, 65, 71, 92, 148, 149, 150, 152, 158, 161, 162, 176, 178, 184, 185, 188, 215, 269, 274, 317, 342, 348, 349, 350, 354, 358, 359, 361, 364, 366, 367, 374, 375, 378, 379, 380, 382, 383
Anadolu Beylikleri, 349
Anadolu Selçuklu Devleti, 349
Anadolu Türkmen Beylikleri, 349
Anagaios, 193
A-na-huai, 97
Ana kültür kalıbı nazariyesi, 23
Ananyino, 168
Anastasios, 193
Anatolios, 312
Anatolios Barışı, 78, 276
An-çu, 95
Anderson J.C, 57
And-içme, 198, 335
Andreyava, 163
Andronovo kültürü, 49, 50, 51, 205, 210, 211, 216, 307
Andronovo tipi, 47
Anı ırmağı, 112
Animizm, 290
Ankara, 72, 153, 341, 346, 355, 358, 359, 365, 370, 371, 373, 378
Ankermann B., 36
An-lo-çen, 97
An-lu-şan, 127
Anna, 189
An-si, 65
Ant, -lar, 75, 295
Antakya, 72
Antalya, 359
Anthropomorfizm, 297
Antırgu, 119
Antikite, 335
Antivari (Civitas Avarorum) 158
Ant'lar, 157
Anûşîrvân Âdil, 86, 87, 97, 98, 153, 312
Apa (elçi), 130
Apa (Ta-lo-pien), 102
Apa Tarkan, 110, 121
Apar, 100, 156 bk. Avar, Abar.
Aprınçor-Tegin, 321
Apurım (Porom), 100
A-pu-sse, 127
Aquileia, 80
Arab, -lar, 114, 115, 116, 161, 166, 335, 345
Arabistan, 33, 98, 207
Aral gölü, 61, 65, 68, 73, 98, 107, 215, 304
Ârâmî, 323
Ârâmî- Armazique, 323
Ârâmî-İranî, 323
Ârâmî-İskandinav, 323
Ârâmî-Sogd, 323
Ârâmî-Sogd-Pehlevî, 323
Ârâmî-Türk damgaları, 323
Arat R.R., 44, 52, 108, 132, 140, 144, 223, 226, 255, 259, 270, 302, 303, 313, 321, 324, 328, 329, 345, 372
Ares, 77, 246
Arges, 188
Argın, 222
Argu (topluluk adı) 150, 222
Arıg-kan, (Arıg-han, Arıkan) 70, 81, 257, 259
Arık (arıg), 153
Arıs ırmağı, 114
Ârî, -ler, 48, 180, 209
Aristagues, 274
Aristoteles, 230, 368
Aristov N., 323
Âriz'ül-Memâlik, 377
Arkadiopolis (Lüleburgaz), 77
Arkadius, 72
Arkhimedes, 370
Armazique, 323
Arnavutluk, 156, 158
Arnegisclus, 77
Arpa, 307
Arpad, 81
Arpad, Almış oğlu, 170
Arsal S. M., 28, 219, 220, 223, 227, 228, 230, 232, 237, 239, 240, 245, 288, 303
Arslan Han (II), 143
Arslan İl-tirgüg, 141
Arslan Tarhan (elçi) 149
Arslan-aba, 188
Arslan'ul-Besâsîrî, 362
Arso, 300
Artamonov M.İ., 156, 163, 196, 322
Artuk İ., 364
Artuk Bey, 354
Artuklu, 184, 374, 383
Aryanizm, 28, 209
Asalak kültür, 205, 230, 335

Ascadî, 377
Asding Vandalları, 72
Asen, 188, 283
Asena, bk. Aşına.
Asgil, 201
As-shih-na bk. Aşına.
Askil, 85, 118
Aslanapa, O., 380
Asparuh (Esperuh) 196
As-Tarhan, 164, 171
Asur, -lar, 21, 23, 217
Asya, 34, 37, 41, 43, 45- 60, 63-67, 69, 70, 73, 77, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 104, 108, 110, 112, 114, 117, 121, 123, 125, 127-133, 136, 141, 142, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 159, 162, 164, 170, 173, 180, 181, 182, 189, 192, 193, 195, 196, 200, 207-213, 215, 216, 220, 222, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 233, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 257, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 281, 284, 285, 287-293, 295, 298-301, 303, 306, 307, 308, 311-314, 316, 318, 321, 322, 324, 326-330, 335, 340, 350, 355, 358, 360, 365, 374, 383
Asya Avarları, 154
Asya Hunları, 46, 50, 57, 58, 59, 69, 88, 95, 110, 125, 133, 196, 210, 211, 213, 220, 222, 226, 227, 236, 243, 250, 263, 264, 272, 273, 274, 277, 281, 290, 292, 298, 299, 308, 312, 318, 330
Aşan, 318 bk. Aşina.
Aşçın, 88
Âşık Paşa, 378
Aşına, 45, 68, 95, 97, 105, 106, 108, 109, 124, 139, 142, 145, 149, 150, 162, 196, 224, 266, 283, 316, 318
Aşına (prenses) 97
Aşina bk. Aşına.
Aş-içkü, 247
Aşîret devleti, 283, 284
A-şi-té Yüan-çen, 111
Aşnas, 149
Aşpara, 311
Aşras b. 'Abdullah al-Sulamî, 138
At, 207, 209
At, (adı) 209
At (Bozkır) 210
At (Przewalsky) 210
At cinsleri, 46, 207, 211
At kurbanı, 274, 289
At kültürü, 210
Atâ Melik Cuveynî, 54, 143, 318
Atabey, 122, 123, 262, 351
Atabeylik, 383
Atakam (Ata-kam), 70, 74, 301
Atalar kültü, 289, 292
Atalay B., 250
Ataman, 262
Atanarikh, 71
Atasoy N., 306
Atbaş, 311
Ateş A., 369
Athyra (Büyük Çekmece), 77
Atı, 122
"Atıg belgüteg", 89
Atıl, Etil=İtil, 70
Atın ehlîleştirilmesi, 212
A-tie, 127
Atina, 159, 278
Atlaçın, 88
Atlas Okyanusu, 55
Atlı göçebe kültürü, 206
Atlı kültür, 209
Atlı-çoban kültürü, 212
Atrak (Atraka) 184
Attaleiates, 177
Attilâ, 34, 46, 47, 54, 58, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 193, 210, 220, 225, 229, 232, 240, 244, 246, 247, 250, 254, 257, 259, 264, 266, 267, 268, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 281, 287, 291, 292, 293, 298, 301, 305, 307, 310, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 330, 347
A-tu-yu, 130
Augusta, 79, 163, 268
Aul, 220
Aurelianum (Orlans), 79
Avar, -lar, 46, 53, 84, 90, 94, 96, 99, 100, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 164, 196, 197, 213, 244, 279, 280, 295, 296, 306, 307, 317, 322, 328, 330 bk. Abar, Apar.
Avesta, 43, 51
Avianus G., 80
Avicenna, bk. İbn Sinâ.
Avitokhol, 66, 196, 318
Avrupa, 15, 17, 21, 22, 34, 36, 37, 41, 45, 46, 48, 50, 53, 56, 60, 65, 68, 71, 73, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 87, 94, 100, 152, 154, 156, 157,

158, 159, 161, 164, 165, 178, 182, 187, 188, 190, 193, 195, 197, 198, 200, 201, 206, 209, 213, 217, 222, 224, 229, 231, 233, 236, 240, 243, 244, 246, 248, 251, 253, 254, 257, 261, 264, 265, 267, 269, 272, 273, 275, 278, 279, 280, 291, 292, 293, 295, 301, 303, 305, 306, 307, 311, 312, 313, 316, 317, 319, 320, 322, 324, 329, 330, 335, 358, 373
Avrupa Avarları, 100, 330
Avrupa Hunları, 34, 73, 84, 190, 229, 244, 246, 272, 307, 329
Avşar, 150
A-vu-çö, 126
Avusturalya, 27
Avusturya, 71, 81, 156
Awares, 154
Awari, 154
Ay (Oğuz hanın oğlu), 245
Ay-aba, 188
Aybars, 70, 73, 74, 262
Aybeg Kutb'üd-din (Delhi sultanı), 372, 380
Aybeg, İzz'üd-din (Mısır Türk Devleti sultanı) 186, 363
Aybeg, yazar Ebû Bekir'in babası, 375
Aydın-oğlu, 222
Aydoğdu Kara-Sungurî, 375
Aygucı, 121, 122, 253, 254
Ayır-tam-oy, 228
Ay-sabar, 152
Ay-şad, 264
Ay Tanrıda kut bulmış Külüg Bilge Kagan, 128
Ay Tanrıda kut bulmuş Alp Bilge, 129
Ay Tanrıda ülüg bulmış Küçlüg Bilge, 129
Ay Tanrıda, kut bulmış Külüg Bilge, 129
Ay Tengri, 302
Aytegin, 354
Ayukı, 253, 254
Ayyâr Bey, 143
Ayyâr'lar, 357
Azak Denizi, 193
Azerbaycan, 52, 72, 99, 162, 163, 184, 379
Azerbaycan Atabeyliği, 184
Azizo, 300
Az'lar, 116, 118
Azrakî, 378
Äble, 220

Baba, 221
Baba hukuku, 58, 292
Baba İshak, 366
Baba Tahir Uryân, 367
Babacık, 262
Babaî isyanı, 346
Babalar, 366
Bâb-ı Meşihat, 346
Babil, 21, 300
Badahşan, 143
Bâdgîs, 106
Badzinag, 173
Baga, 121, 158
Baga Tarkan, 135, 139
Baga(n), 262
Bagatur, 59 bk. Mo-tun.
Bagaud'lar, 76
Bağ, 44, 221
Bağan, 158
Bağdad, 201, 344, 347, 353, 357, 361, 362, 363, 364, 372, 373, 379
Bağdadî Abd'ul Kaahir, 362
Bağdadî Abd'ül-Lâtif, 374
Baherzî, 378
Bâhila, 117
Bahram Çûpîn, 106
Bahram Gor, 85
Bahrâm-şah, 378
Bahreyn, 357
Bakath, 191
Bakhti, 367
Baktria, 62, 65, 69, 83, 84
Bakû, 72
Balaban, 187, 355, 377
Balak, 151, 152, 153
Balamır, 71, 72
Balasagun, 136, 141, 181, 341, 360, 380
Balbal, 145, 293, 327
Balçar, 175
Balık, 189
Balıoğlu İbrahim, 375
Ba'lî Muhammed, 376
Balika, 189
Balkan, -lar, 53, 56, 71, 77, 81, 157, 158, 159, 176, 182, 187, 188, 189, 193, 196, 198, 199, 303, 313, 328, 335
Balkan seferi (1), 77, 292
Balkan seferi (2), 77
Balkan K., 210
Balkan Türkleri, 52, 92
Balkarlar, 196
Balkaş gölü, 182
Baltık denizi, 164

Bamsı-Beyrek, 335
Bán, 158, 197
Banescu N., 196
Bang W., 92, 140, 144, 226, 333
Banguoğlu T., 132, 147, 360
Baolsamin, 300
Baragan, 188
Barak, 189
Baranî, Ziya'üd-din, 372
Baratekin, 147
Barçınlıg-kent, 147
Barçuk, 143
Barçuk Art-Tegin, 132
Bârgâh, 352
Bar-guni, 154, 155
Barhebraeus, (Ebu'l-Faraç İbn'ül İbrî) 234
Barıs, 199
Bark,anıt-kabir 298, 327
Bars (Beğ), 116, 136, 189, 266
Bars (elçi), 130
Barsbayî, 356
Barshan (Barsgan), 142
Barsıl, 172
Barsula, 200, 201
Bartha D., 328
Barthold W., 32, 44, 117, 133, 134, 136, 139, 141, 143, 145, 147, 180, 215, 219, 221, 226, 229, 252, 263, 289, 293, 295, 303, 308, 315, 327, 344, 383
Bartucz L., 47
Basar, 188
Basar-aba, 188, 189
Basarabya, 188
Baseroğul, 188
Basık, 70, 72, 265
Basileos II., 176
Basileus, 163
Basmıl, 94, 116, 124, 127, 141, 360
Basra, 138, 357, 373
Bastian A., 19
Baş-buğ, 271
Başkaus, 314
Başkırt, -lar, 168, 200, 201, 300
Baştarna, 75
Baştav Ş., 151, 152, 153
Batan, 174
Bat-Bayan, 196
Batı Asya, 63, 313
Batı Avrupa, 23, 280
Batı Got, 71, 80
Batı Gotları (Vizigot), 71, 244
Batı Gök-Türkler, 94
Batı Hunları, 65, 83, 240, 292, 312
Batı Roma, 72, 73, 77, 78, 81, 82, 246
Batı Tabgaçları, 97
Batı Türkistan, 53, 97, 131, 155, 313, 316
Batı Türkiye (= Macar ülkesi) 45
Batı Wei'leri, 91
Bator, 175
Battal A., 376
Battal Gazi destanı, 378
Batu Han, 201
Bâvendîler, 345
Bavyera, 194
Bayan, Hakan, 127, 155, 156, 157, 194, 196
Bayan-çor, 127 bk. Moyen-çor.
Bayat (kadîm), 297
Bayat, Boz-ok kabilesi, 148, 222
Bayavurlar, 76
Bay-balık, 309
Bayça, 174
Bayhak, 357
Bayhakî, Abûl-Fazl, 341
Bayhakî Ebûl-Fazl, 371, 372
Bayık?, 170
Bayın-çokto, 122
Bayındır, 148, 222
Bayırku, -lar, 105, 116, 118, 126, 127, 145
Bayır-kum, 312
Baykal gölü, 51, 60, 314
Bayrakdar, (*Emîr-i alem*) 352
Bayur H., 346, 355, 367, 380
Bazin L., 44, 46, 58, 68, 88, 89, 93, 94, 111, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 133, 134, 144, 189, 196, 211, 235, 237, 240, 247, 263, 271, 278, 300, 301, 321, 323, 324, 329, 330
Beal S., 108
Bedevî, 33
Bedizci, 327
Bedr'üd-din (şair), 377
Begavî, 364
Beg-çor, 59, 111
Begni, 305
Beğ, 233
Beğbars, 189
Beğdili, 148
Beğteginli, 363
Beğ-tun, 59 bk. Mo-tun.
Beh, 165

Behmenyâr A., 357
Behrâmşah Fahr'üd-din, 374
Bektaşîlik, 366
Bela Vedza, 166
Belar (Bulgar) 168
Belçika, 76
Belçir, 189
Belencer, 153, 161, 163, 165, 172, 309 bk. Balancar.
Belgrad, 77, 157, 198
Belh, 62, 65, 84, 100, 138, 150, 342, 373
Belisarios, 279
Benares, 367
Bengütaş, 327
Benzing, 46, 52, 191, 195, 202, 321
Berberîler, 33
Berçek-er, 123
Berçem-oğulları, 150
Berdaa, 164
Berendey, 189
Berendi, 187
Berke Fakîh, 375
Berlin, 36, 63, 302
Bernštam A., 32
Berthelot A., 68, 192, 211, 307
Besarabya, bk. Basarabya.
Beş-balık, 94, 118, 120, 128, 131, 141, 265, 302
Beşenyö, bk. Peçenek.
Beşevliev V., 59, 190, 191, 195, 196, 197, 198, 199, 240, 262, 294, 297, 307, 319, 327
Beş-Ogur, 75, 191
Beş Oğuz, 191
Beş sülâle, 130
Beşşâr'üt-Türkî, 371
Beş yem, 63, 268
Bey (bäg, beğ, bî), 32, 59, 165, 183, 221, 229, 233, 256, 257, 260, 264, 342, 345
Beybars, Sultan 186, 346, 353, 356, 363, 375
Beykent, 138
Beylik gururu, 331
Beyzâvî, Kaadi, el 364
Bezeklik, 302
Bıçkılı, 175
Bigila, 78, 281
Biktun, 59, 195 bk. Beğ-tun.
Bilge elig'ler, 314
Bilge Kagan, 107, 111, 120, 121, 122, 124, 129, 141, 226, 240, 254, 311
Bilge Kül Kadır Kagan, 142
Bi-li, 328
Bilik, 32, 189, 207, 376
Bin-Buddha, 302
Bin-vul, 107
Bismarck, 121
Bissenus, 173 bk. Peçenek.
Bistgânî, 354
Bitegçin, 88
Bitig, 257, 322
Bitigci, 341
Bitigtaş, 327
Bittigur, 191 Beş-Ogur.
Bizans, 45, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 81, 83, 84, 88, 90, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 162, 164, 165, 166, 167, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 182, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 213, 229, 238, 240, 244, 246, 247, 250, 254, 258, 267, 268, 269, 270, 274, 275, 279, 280, 287, 291, 292, 293, 296, 298, 306, 310, 312, 313, 320, 322, 323, 330, 332, 335, 348, 356, 361
Blaşkoviç Y., 158, 189, 314
Bleda, 70, 74, 77, 232
Bo(ğ)arık, 153
Bo~boğ, 153
Boarık, 151
Boba İ., 159, 164, 165, 167, 168, 175
Bod, 219, 221, 252
Bodun, 94, 96, 100, 101, 114, 118, 127, 146, 223, 224, 226, 227, 233, 235, 236, 257, 265, 282
Bogaç Han, 335
Boğaziçi, 158, 176
Bohemya, 158
Bolçu, 114, 115, 116, 135
Bolçu savaşı, 114
Boleslaw I, 175
Boluş, 182
Bombaci A., 99, 118, 119, 120, 126, 132, 162, 224, 239, 240, 242, 252, 255, 259, 263, 264, 272, 273, 291, 302
Bonifacius, 74
Bonos, 158
Boodberg P.A., 44, 88, 89, 90, 94, 95, 99, 144, 237, 259, 271, 318, 329
Boran, 222
Borç Han, 187
Borçalı, 184
Boris Han, 199
Boru, 174

Bossert Th., 303
Boswell A.B., 180
Bosworth C.E., 142, 233, 342, 345, 354, 381
Boy, 47, 54, 114, 126, 170, 174, 175, 191, 219, 221, 224, 226, 229, 233, 252, 257, 266, 282, 283, 285, 356, 381, 383
Boyar, 156, 158, 197
Boyla, 121, 158, 198, 263
Boyla Baga Tarkan, 234
Boz-aba, 188
Bozan, 354
Bozar Han, 143
Bozdoğan, 189
Bozkır, 208
Bozkır atı, 210
Bozkır kültürü, 38, 206, 208, 210, 217, 219, 228, 232, 273, 330
Bozkırlı, 55, 179, 209, 213
Bozkurt, 95, 216, 245, 316, 317, 319, 327, 335, 382
Bozkurt Destanı, 95, 216, 317
Boz-ok, 148, 243, 261
Bögü Kagan, 128 bk. İnel Kagan.
Böğü Kapgan, 111
Bö-kalabur, 156
Bökli-çölüg il (Batı Kore?), 100
Bönek, 178
Börü (Böri), 58, 196, 277, 359, 363 bk. Kurt.
Böri-tarkan, 198
Brahmanizm, 367
Brahmi, 324
Brakisefal, 47
Brion M., 247
Britanya, 81
Brockelmann C., 363, 371
Brosset M., 184, 185, 251, 383
Brutzkus J., 167
Buda 74. bk. Bleda
Budapeşte, 308
Buddha, 302
Budist, 86, 91, 100, 121, 301, 326, 360
Budizm, 86, 299
Budun, 223
Bug, kumandan, 153
Bug, nehir, 174
Buga başbuğ, 159
Bugut, 95
Buğa, (şahıs adı) 169, 189
Buğra Han (ünvan), 341
Buğra Han (Ebû Ali Hasan), 372
Buhara, 116, 138, 149, 341, 360, 363
Buhâra Ulu Câmii, 380
Buharî Ebû Nasr, 371
Buku (unvan), 271
Buku, 127, 128, 222
Buku Han, 245, 334
Han, 145
Buku Cin, 131
Bukun, 221
Bula, 174
Bulan, 166, 172
Bulgak (Bulganç), 190
Bulgar (Bular, Buler, Biler) 190
Bulgar, -lar, 52, 53, 56, 59, 67, 81, 87, 92, 93, 118, 151, 152, 154, 156, 158, 161, 168, 171, 176, 177, 182, 186, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 222, 224, 236, 238, 247, 250, 251, 259, 261, 266, 279, 280, 282, 293, 294, 297, 299, 305, 309, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 324, 327, 329, 330, 349
Bulgar Hâkanları Listesi, 190, 195, 329, 330
Bulgar Şehri, 201, 313
Bulgarî, 200
Bulgaristan, 75, 176, 199, 319, 327
Bulgarokton, bk. Basileos II.
Bumın, 96, 97, 238, 256, 262, 263
Burgar, Bular, Biler, Buler, 190
Burgond, 72, 76, 328
Burgu, 146
Burkan, 288
Burma-çap, 307
Burtas, 164, 182, 201
Bushell S.W., 108
Butak B., 364
Buveyhîler, 345, 362
Buyruk, 100, 140, 169, 201, 233, 245, 254, 255, 259, 262, 267
Buyruk-çor, 123, 255
Büğdüz, 148
Büke, 300
Bükli-çöl=Kore, 100
Bükü (bögü), 284
Büyük Bulgarya, 67, 81, 163, 196, 200, 201, 266, 317, 318, 330
Büyük Dîvan, 351
Büyük Hun Devleti, 61
Büyük Selçuklu imparatorluğu, 340, 344, 351, 358, 382
Büyük-küçük (teşkilat), 261

Cabgu, 198, 257
Câferlu, 222
Caferoğlu A., 53, 135, 144, 184, 187, 189, 190, 213, 221, 252, 253, 262, 323, 324, 328, 333, 372, 376
Cahen CI., 45
Câhîz, bk. El-Câhiz.
Câhiliye, 221
Cahun L., 69
Caldıvar, 311
Cambul, 316
Câmedar, 352
Câmi'üt-Tevârih, 148, 287
Campus Mauriacus, bk. Katalaunum.
Canard M., 275
Carter Th.F., 303
Castren M.A., 48
Cat, 356
Ceasar (Sezar), 278
Cebe, 185
Celâliye (Terken) Hâtun, 346
Celâl'üd-din Harezmşah, 374
Celâl'üd-din Rumî, 367
Cemâl'ud-din Türkî, 376
Cemne nehri, 380
Cend, 147, 148, 312
Cengiz Han, 124, 131, 132, 133, 143, 280
Ceyhun Nehri, 37, 51, 85, 97, 187, 343
Cezerî Ebûl-İzz'ül, 374
Chabot J.B., 382
Chacanus, 168
Chalandon F., 178
Champagne, 79
Ch'ang-an, 62 bk. Ç'ang-an.
Chao, 64, 115, 229, 277, 299
Chao I., 68
Chao II., 68, 318
Chao-ch'ê, 83, 93 bk. Kao-kü.
Chao-wu, 98
Chavannes Ed., 57, 63, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 113, 114, 115, 118, 120, 124, 125, 126, 127, 135, 137, 139, 140, 141, 144, 149, 154, 155, 162, 193, 222, 244, 246, 253, 262, 265, 266, 268, 291, 292, 294, 295, 296, 298, 305, 314, 315, 316, 317, 322, 326
Chazarî, 161
Chenestan Chepetukh = Çenestan Cepetuh (Çin yabgusu), 98
Cheng F.T., 242
Ch'iao, 265
Ch'i-li-fa, 126
Ch'in (Ts'in), 59, 64, 89, 277
Ching-ti, 63
Chin-shu, 244
Chi-yü, bk. Ki-ok.
Chou sülâlesi, 45, 91, 241
Chou sülâlesi, Muahhar, 130
Chou-shu, 95, 96
Christensen A., 86
Chung-hang Yüeh, 229, 231, 271 bk. Çung-hang Yüeh.
Chu-t'e-ho, bk. Tsü-ti-hou
Chü-ch'ü, 95, bk. Tsü-kü.
Chün-ch'en, 63
Cığ, uzunluk ölçüsü 313
Cihâd, 360, 361
Cihânpenâh, 380
Cim nehri, 173
Cit, 147
Cizre, 374
Claudianus C., 213
Clauson G., 44, 46, 51, 52, 58, 59, 60, 62, 70, 84, 89, 100, 110, 111, 113, 120, 122, 156, 192, 221, 223, 224, 234, 236, 238, 239, 251, 252, 255, 257, 258, 263, 270, 276, 281, 298, 300, 301, 314, 317, 323, 324, 335, 341
Codex Cumanicus, 189
Codex Theodosianos, 73
Coğrafya ekolü, 27
Colorado River, 20
Comania (Komanya), 182
Comnena A., 178, 251
Constantin Gh., 299, 324
Cormesius, bk. Kormesios
Correspondence Khazare, 167
Coste A., 28
Creel H.G., 260, 301, 334
Crumas, bk. Kurum Han.
Crumnus, bk. Krum Han.
Cufga, 351
Cuisenier J., 123, 220
Cul Cilarık, 311
Cula, 170
Cumana, 188
Cumania, 187
Cumanus, 179
Cungarya, 64, 66, 83, 114, 141, 181, 210 bk. yarış ovası.

Curcân, 345
Curcaniye, 85
Cuveynî, bk. Atâ Melik Cuveynî.
Cuzcan, 138
Cûzcânî, Minhac Sirâc'üd-din 372
Cüke-tav, 200
Cünd'ül-halka, 356
Cüneyd b. 'Abdurrahman'il-Murrî, 138
Cyclic teorisi, 207
Czeglédy K., 52, 65, 67, 68, 70, 84, 85, 87, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 106, 107, 110, 114, 116, 126, 127, 150, 151, 152, 153, 156, 160, 163, 165, 171, 181, 191, 192, 201, 202, 224, 266, 303, 315

Çaba Efsanesi, 82
Ça-ça Sengün, 113
Çaganyan, 137
Çağ, 209, 329
Çağatay S., 128, 189, 302
Çağatay T., 239
Çağrı Bey, 148
Çaka, 178 bk. Çakan.
Çakan, 178, 356
Çalap, 297
Çalkar Gölü, 191
Çanakkale, 215
Ç'ang-an, 89, 97, 105, 127
Çang-k'ien, 63
Çango'lar, 187
Çang-p'ing, 111
Ç'ang-sun Şeng, 102, 103, 106
Çantay H.B., 100
Çao-çu, 113
Çar, 199
Çardarı, 312
Çargelan, 311
Çaruk, 150
Çaruklu, 148
Çatalar, 197, 330
Çavuldur, 148, 178, 222
Çavuş (Çabış), 262, 351
Çek, 159
Çekmece, 77, 80, 178
Çekoslovakya, 156, 158, 189, 328
Çelgü, 178
Ç'en, 103
Ç'eng-ti, 66
Çe-nu, 135, 139
Çepni, 148, 222
Çeremis, 75, 200
Çerge (ordu hamamı) 310
Çeri(g), 169
Çerig (çeri), 270
Çerkes, 186
Çerkesler, 356
Çernigov, 182, 183
Çernikov S.S., 49, 50
Çe-se (P'o-fu), 140
Çetin N.M., 377
Çetr, 342, 351, 382
Çevgen (Çögen), 276, 383
Çıldır gölü, 185
Çiçek Prenses, 306
Çiçekion, 306
Çi-çi, 64, 65, 67, 68, 116, 193, 250, 260, 264, 270, 310
Çifte krallık, 260, 263
Çiğil, -ler, 94, 140, 142, 147, 149, 150, 377
Ç'i-ki, 104
Çik'ler, 116, 181
Çina, bk. Aşına.
Çino, bk. Aşına.
Çinga, bk. Aşina.
Çin Seddi, 59, 111
Çi-nu, 318
Çi-si ilteber, 255
Çoban boy, 174
Çoban (çupan), 262
Çoban kültürü, 212, 299
Çoçi, 134
Çogay, 110
Çol, 85
Çolman nehri, 161, 164, 200
Çomul, 150
Çor, 135, 156, 174, 222
Çor, boy, 174
Çorlu, 157
Çorpan Tarhan, 162
Çoruh, 184
Çou-shu, 326
Çöl Pompei'si, 302
Çu, 51, 65, 84, 94, 98, 111, 114, 115, 127, 135, 139, 149, 181, 191, 307, 320
Çubdâr, 352
Çubukçu İ.A., 365
Çuçu, 321
Çud, 75
Çulışman, 314
Ç'u-lo, 103, 105, 107

Ç'u-lo-hou, 103
Çumış, 311
Ç'u-mi (Çumul), 94
Çumpal, 311
Çung-tsung, 116, 117
Çung-wei-hien, 116
Çuş-başı, 119
Çuvaş, 52, 222
Çuvaşlar, 52
Çuy-tepe, 312
Çu-yüe, 94

Dabûsiya, 138
Dâdbeg, 353
Dağ (Oğuz kaanın oğlu), 245
Dağıstan, 163, 165, 187
Dahhân S., 201, 344
Daih, 192 bk. Yayık.
Dalmaçya, 157, 159, 194
Dandânakan savaşı, 347
Danilevsky N.Y., 21, 23, 25, 26, 33
Dânişmendli, -ler, 349
Darîr Erzurumlu, 375
Darkó J., 37, 208, 275, 278, 279, 280
Daryal, 164
Dâvet-i Cedîde, 362
Davgu, 59, bk. Yabgu.
David II Bagratlı, 184
Davids Ruys T.W., 108
Davidson, R. G., 159
Dâvud II Alâ'üd-din, 374
Davul, 257, 258, 328
Dazlak Karol, 280
De Groot, 43, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 192, 213, 216, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 239, 242, 243, 244, 248, 249, 250, 254, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 268, 271, 273, 274, 276, 277, 281, 283, 284, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 301, 305, 311, 317
De Guignes, 57, 155, 241, 319
De Lapouge, 28
Debets G.F., 47
Debrecen, 187
Decei A., 188
Dede Korkut, 233, 234, 295, 320, 332, 335, 383
Deér J., 207, 210, 215, 241, 246, 248, 299, 300
Dekkan, 361
Delhi şehri, 187
Delhi Türk sultanlığı, 187, 346, 350, 363
Demir, 209, 215
Demir Çağı, 215, 216, 217
Demir işleyicilik, 307
Demir Kapı, 115
Demircioğlu H., 37
Demirin ilk keşfedildiği yer, 215
Demirtaşî, 356
Dengizik, 70, 81, 190, 262
Deniker J., 47
Deniz (Oğuz kaanın oğlu), 245
Dentü-Mogyeria, 169
Deny J., 44, 199
Derbend, 87, 106, 162, 163, 345
Derehlui, 188
Dergâh, 352, 370
Derster (Silistre), 178
Dervişler, 365, 366
Desna, 164
Deşt-i Kıpçak (Kıpçak bozkırı), 182, 185, 186, 188, 201, 356
Devâdar, 353
Devkhoi Ounni, 84
Devlet Meclisi (Toy), 76, 90, 102, 103, 107, 110, 119, 255
Dış-Bakan, 255
Dış- Bulgarlar, 196
Dış-il, 140
Diaconus P., 75
Dicle, 20
Dietrich E.L., 166
Dihkân'lar, 357
Dihlevî Hasan (şair), 355, 367, 377, 378
Dimyat, 381
Dingir, 301
Dinyeper, 68, 71, 75, 101 bk. Dnyepar.
Direkler, 297
Diriöz M., 377
Dîvân-ı a'lâ, 352
Dîvân-ı arz'ül-ceyş, 352
Dîvân-ı inşâ, 352
Dîvân-ı istîfa, 352
Dîvân-ı işrâf, 352
Dîvân-ı mezâlim, 353
Dîvân-ı risalet, 352
Dîvân-ı saltanat, 352
Dîvân-ı tuğra, 352
Dîvân-ı vezaret, 352
Dîvanü Lûgat-it-Türk, 382
Divriği, 381
Diyarbakır, 85, 345, 374, 381
Diyarbekirli N., 274, 306, 308, 320, 322, 323, 326

Dnyeper, 161, 163, 164, 167, 169, 174, 175, 176, 177, 182, 193, 210
Dnyester, 169, 174, 176, 182
Dobrotiç, 189
Dobruca, 188, 189, 196
Dodurga, 148
Doerfer G., 44, 45, 46, 140, 188, 213, 221, 222, 223, 225, 227, 234, 238, 240, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 261, 263, 264, 265, 272, 287, 301, 318, 328, 341, 384
Doğrul Ö.R., 378
Doğu Anadolu beylikleri, 383
Doğu Asya, 60, 64, 93, 211
Doğu Avrupa, 53, 71, 94, 152, 159, 161, 164, 165, 182, 187, 195, 200, 201, 231, 280, 303, 313, 358
Doğu Got, 71, 75
Doğu Got'ları (Ostrogot), 71
Doğu Gök-Türk, 105, 126, 140, 258, 269, 294
Doğu Roma, 72, 81, 98, 101
Doğu Türkistan, 313
Doğu Türkistan (Turfan) Uygur Devleti, 131, 132
Doğu Türkiye (Hazar ülkesi), 45
Doğu Wei'leri, 91
Doğu-batı Teşkilatı, 243
Dokhia (yog), 291
Dokuz-Ogur, 191
Dokuz-Oğuz, 118, 127, 132, 144, 146, 222
Dokuz-Tatar, 95, 127
Dolikosefal, 46, 49, 50
Dolikosefal Mongoloid, 47
Dominium, 227, 228
Don nehri, 51, 71, 85, 152, 155, 157, 161, 166, 169, 173, 182, 184, 185, 186, 193, 209, 229
Donetz, 174, 182, 186
Donner O., 323
Donuk A., 101, 220, 248, 263, 275
Doulo, 81, 195
Döğer, -ler, 148, 174
Dört köşe (bulung), 243, 244
Drava, 198
Dubravica, 75
Dujev İ., 197
Dulkadırlılar, 150
Dulo (Doulo) 81, 283 bk. Yula Gyula.
Dunlop D.M., 98, 141, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 228, 229, 233, 235, 237, 240, 246, 250, 264, 281, 292, 293, 299, 309, 310, 311, 315
Dura-Europos, 70
Durkheim E., 31, 33
Durocortorum, 79
Duru K.N., 344
Dvornik Fr., 299
Eberhard W., 36, 37, 45, 46, 47, 50, 51, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 84, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 102, 104, 105, 121, 125, 127, 130, 133, 154, 180, 192, 207, 208, 210, 211, 215, 217, 218, 220, 222, 225, 226, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 241, 242, 244, 247, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 262, 265, 268, 269, 273, 274, 276, 277, 285, 286, 287, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 302, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 317, 318, 322, 324, 326, 328, 329, 334, 336
Ebîverdî, 378
Ebû Ali's-sûfî, 374
Ebû Bekir, (tarih yazarı) 375
Ebû Dulaf, 297
Ebû Hafs Ömer, 371
Ebû Hayyân Tevhîdî, 369
Ebû Muhammed Hârun, 371
Ebû Muhammed'ül-Mu'tamir, 363
Ebû Muslim, 378
Ebû Nasr Abd'ur-Rahîm, 363
Ebû Saîd Ebu'l-Hayr, 367
Ebû Sâlim Kemâl'üd-din, 374
Ebû Şâme, 375
Ebû Tahir-i Hâtunî, 373, 378
Ebu'l-Farac İb'ül İbrî, bk. Barhebraeus.
Ebû'l-Ferec b. Tayyib, 369
Ebû'l-Gazi, 287
Ebû'l-İzz'ül- Cezerî, 374
Ebu'l-Kaasım'ul-Kevbânî, 343
Ebu'l-Leys, 375
Ebû'l-Me'alî Cuveynî, 363
Ebû'l-Meâlî Nahhâs, 378
Ebû'l-Mu'tamir Süleyman, 363
Ecer A.V., 361
Eckhardt S., 72, 77, 81, 82, 273, 276, 319
Eckhart F., 169, 268
Eckmann J., 375
Ecsedy H., 97, 101, 128, 140, 169, 254, 258, 312, 322
Ed-Devlet'üt-Türkîya, 186
Edekon, 78, 82
Edessa (Urfa), 72
Edikkün, bk. Edekon.
Edirne, 178, 182, 198
Ediz, 126, 127, 129
Eflâtun, 33
Eftal (Abdel), 85
Eftalitler, 53, 85, 86, 87, 97, 224, 273 bk. Ak Hun-Eftalit'ler.
Egami N., 210, 213
Ege Denizi, 178
Ejder Tanrı, 286
Ejder Yılı, 329
Ejder Soyu, 286

Ekberîlik, 366
Ek-tağ, 98, 115
Ekvator, 27
Elbe, 159
El-Belâzuri, 114
El-Belhî, 147
El-Beyzâ, bk. Sarıgşın.
El-Bîrûnî, 171, 370, 371
El-Câhiz, 228, 343, 363, 371, 384
el-Carrâh'ül-Hikemî, 163
El-Cerrâh b. Abdullah, 136
El-Cezire, 157
Elçi Hanı kitâbesi, 171
Elçi-bilgelik, 63
Eldad ha-Dani, 164
Elegeş kitâbesi, 170
El-Haraşî, 137
El-Hatîbî, 364
El-Hâzinî, 373
Eliade M., 288, 289, 295, 297
El-İdrîsî, 132 bk. İdrîsî.
Elig, 257, 314
Elig-Beğ (veliahd), 260
El-Kaaim Bi'emrillah, 344
El-Katâî, 380
Elliot G., 19, 355
Ellwood A., 28
El-Mansûr, 164
El-Mâverdî, 345, 378
El-Mehdî, 146
El-Me'mun, 368
El-Mesâil'ül-Melikşahiye, 345
El-Mes'ûd, 374
El-Mes'ûdî, 43, 106, 132, 142, 147, 264
El-Mukaddesî, 380
El-Muktedir, 201
El-Mustansir Bi'llah, 346
El-Mu'tasım, 149
El-Mu'temid, 172
El-Ömerî, 186, 384
El-Utbî, 371, 380
El-Vâsık, 172
Emba nehri, 173, 191, 192
Emevî, -ler, 136, 138, 141, 163
Emir, 344
Emîr-i ahûr, 352
Emîr-i çaşnigîr, 352
Emîr-i dâd, 353, 372
Emîr'ül- mü'minîn, 344
Endere, 163
Endülüs Emevî devleti, 166
En-Nâsır li-dînillah, 346
En-Nâsır Muhammed, 353, 358
Enoki K., 70
Enverî, 378
Ephtalanos, 84
Ephtalit, 84
Equus Caballus, 210
Equus Przewalsky, 210
Erbil, 359, 363, 381
Erdel, 170
Erdmann F., 43, 144
Eren H., 196
Ergene-kon destanı, 317
Ergin M., 115, 221, 234, 236, 238, 280, 298, 299, 300, 320, 335
Erk Kapgan, 70
Erkin, 126, 222, 252, 257, 262, 265, 341
Erkin'lik, 348
Erk'lik, 239
Ermanarikh, 71
Ermeni, 83, 98, 151, 161, 162, 173, 186, 195, 274
Ermeniye (Ermenistan bölgesi) 152, 162, 163
Eröz M., 15, 16, 22, 38, 317
Erran, 345
Ertim (Erdem) boy, 174, 222
Erzi A.S., 262
Erzincan, 381
Erzurum, 72, 359
Esed b. 'Abdullah al-Kasrî, 137
Esik kurganı, 322
Esin E., 149, 174, 210, 258, 289, 298, 299, 300, 302, 303, 312, 319, 329, 380
Eskil, bk. Askil.
Eskimolar, 34
Esperükh, 196 bk. Asparuh
Es-Sa'âlibî, 106
Es-Sultân'ül-Âdil, 345
Es-Sultân-ül-A'zam, 351
Est, 75
Eş-börü, bk. Asparuh.
Eşi (éşi) 259
Eşkam (Eş-kam), 70
Eşnunna, 216
Etel-küzü (=Etelköz), 169, 174
Etil, 70, 74 bk. İtil.
Etrüskler, 319
Etsin- göl, 95
Et-Taberî, 43, 98, 106, 114, 117, 138
Etügen, 291
Eufemia efsaneleri, 72
Euklides, 370
Europid, 47
Evliya-ata, 107, 141, 142
Evolution nazariyesi, 18
Evrasya, 205
Evresiya, 208
Exogamie, 220

Extase, 288, 289, 290
Eymür, 126, 148
Eyyubî, -ler, 363, 364
Ezgenti-kadız, 119
Ezgiş, 150

Falben, 179
Falones, 179
Fârâb, 114, 147, 368, 371 bk. Karacuk.
Fârâbî, 365, 368, 369, 370
Farruhî, 377
Fars, 222, 289, 345, 378
Fâtih Sultan, 111
Fâtimî, 345
Faust, 21
Fehér G., 190, 197, 198, 199, 240, 246, 268, 273, 274, 278, 279, 280, 292, 293, 296, 297, 299, 307, 309, 310, 312, 313, 319, 324, 327
Feng-çu, 111
Fenike, 20, 21
Feodalite, 61, 232, 265, 310
Fergana, 97, 114
Feridun, 43
Ferîd'üd-din Mes'ud, 367
Fertö, 178
Fettich N., 82, 159
Fevrier J.G., 323
Fındıkoğlu Z.F., 27, 29, 33, 220, 228, 285, 333
Fırat, 20, 70, 72
Fick A., 69
Fiesole, 72
Filibe, 77, 178, 198
Filistin, 157
Fin, 164, 190
Finlandiya, 319
Fin-Ugor, 50, 69, 70, 151, 157, 161, 164, 168, 170, 211, 266, 320
Fin-Ugorca, 170
Fin-Ugorlar, 37, 200
Firavun, 20
Firdevsî, 320, 377
Fîrûz Celâl'ud-din, 380
Fîrûz Tuğluk, 380
Fîrûzâbâd, 380
Fîrûzşah, 351, 372
Flor F., 36, 211, 212
Floransa, 72
Fonksiyonel'ci teori, 38
Frangrasyan, bk. Afrâsyâb 286
Frank, 80, 154, 157, 158, 168, 186, 198, 280
Franke H., 88
Franke O., 57, 59, 63, 90, 91, 102, 104, 105, 119, 121, 141, 154, 226, 241, 244, 250, 254, 277, 299, 300
Frank, -lar, 76, 197, 280
Fransa, 159
Freyer H., 215, 220, 239, 290
Fritze W.H., 160
Frobenius, 36, 37
Frye R.H., 114, 139, 150, 262, 320
Fu-Chien, 89
Fu-li (Böri), 317
Fu-lin(Bizans), 93
Fu-nien, 109
Fustât, 380

Gabain A.v., 32, 44, 58, 83, 95, 96, 108, 110, 112, 128, 141, 189, 223, 224, 237, 252, 269, 273, 274, 287, 289, 291, 298, 300, 301, 302, 303, 309, 311, 315, 322, 324, 329
Gagauz, -lar, 188
Galatia (Ankara) 72
Galia, 157
Galiçya, 71, 185
Gallianus, 278
Gallus S., 207, 208, 209
Galya, 73, 79, 81, 293
Gandahar, 107
Ganî-Fayyâz, 341
Ganj, 367
Gauthiot R., 323
Gaza'irî, 377
Gazi (Dânişmend beyi), 349, 375
Gazne, 150, 360, 363, 370, 371, 380
Gazneli, -ler, 150, 343, 360, 363, 371, 377
Gazzâlî, 344, 369
Gazzî, 382
Geiserikh, 74, 77
Gelenekçi hâkimiyet, 239
Gemlik, 356
Gence, 378
Genin, 199
Geniş âile, 32, 91, 220
Genose, 220
Gens, 188, 220
Gentry, 61
Gepid, 75, 157
Gepid, -ler, 71
Gerdîzî, 43, 132, 165, 168, 221, 371
Germania, 76
Germanya, 81, 244
Germen, 69, 70, 71, 79, 81, 82, 83, 154, 156, 157, 159, 209, 211, 212, 213, 266, 278, 280, 293, 323
Géza N., 70, 170
Ghirshman R., 83
Gibb H.A.R., 114, 117, 136, 137, 138, 139
Gîlânî Abdülkaadir, 366
Ginzburg V.V., 47

Giorgi III, 184
Giraud R., 92, 96, 98, 99, 100, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 223, 224, 226, 227, 233, 237, 253, 254, 255, 262, 277, 289, 291, 293, 295, 298, 299, 300, 321, 326
Gobi, 50, 64
Gobineau, 27
Golden P.B., 87, 161, 164, 165, 170, 172, 196, 199, 228, 233, 258, 266, 313, 318, 322
Gombocz Z., 169
Got -lar, 71, 72, 77, 80, 82, 159, 164, 190, 246, 274, 278, 280
Göbl R., 87
Göç teorisi, 36
Göçebe kültürü, 206
Göçebelik, 33, 34, 207, 208, 210
Gök kültü, 51
Gök Tanrı, 58, 166
Gök yeleli, 245, 318
Gök, (Oğuz kaanın oğlu), 245
Gökalp Z., 16, 30, 34, 44, 206, 219, 220, 285, 344
Gökberk M., 26
Gök-börü, 359, 363
Gök-Türk, -ler, 34, 43, 44, 45, 47, 52, 58, 68, 83, 87, 88, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 133, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 149, 150, 153, 154, 155, 161, 162, 165, 166, 169, 170, 173, 174, 179, 181, 192, 193, 195, 196, 212, 219, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 234, 236, 237, 240, 244, 246, 247, 251, 252, 254, 255, 258, 259, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 274, 276, 277, 279, 281, 283, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 298, 299, 300, 302, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 322, 323, 325, 326, 328, 329, 330, 342, 346, 347, 348, 349, 383
Gök-Türk Hâkanlığı (I.), 96, 126, 146
Gök-Türk Hâkanlığı (II.), 108, 133, 140, 146, 309
Gök'ün oğlu, 62, 241, 242, 260
Graebner F., 36
Grégoire H., 167
Gregorien, 373
Grek, 21, 27, 62, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 155, 156, 161, 192, 198, 199, 229, 323, 324, 333
Grek -Baktria, 69
Grenard F., 142, 279, 303, 306
Grousset R., 44, 46, 57, 59, 63, 69, 85, 86, 90, 91, 107, 114, 132, 154, 155, 156, 158, 162, 208, 210, 218, 246, 277, 279, 298, 302, 326
Grönbech K., 180, 189, 207, 210, 220, 226
Grum-Grimajlo, 180
Grünwedel A., 303
Gulâmân, 354
Gulâmân-ı saray, 354
Gumilev L.N., 55
Gun, bk. Hun
Qun, 127
Gundikar, 76
Gundisallinus, 370
Gupta, 85
Gûrek, 117, 138
Gurgan, 85
Gurlular, 360
Gutenberg J., 303
Gu-tsang, 68, 90, 130, 299, 310
Gülensoy T., 220
Gülşehrî, 378
Gün (Oğuz kaganın oğlu), 245
Günaltay M.Ş, 375
Güney Hunları, 66, 67
Gürcistan, 162, 184, 185, 251
Gürcü, 87, 161, 179, 184, 251, 383
Gürgenç, 147, 381
Güvenç B., 33, 37
Gwalior kitâbesi, 86
Gyarmat, 170
Gyepü elve, 276
Gyormati, 222
Györffy Gy., 156, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 222, 262, 266
Gyula, 170 bk. Yula, Cula, Dulo.

Hâce-i buzurg, 352
Hacılu, 222
Hâcib, 88, 341
Hâcib-i buzurg, 352
Hâcibler, 352
Hâcib'ül-huccâb, 352
Haçlı, 348, 359, 361, 364, 365
Haddon A.C., 54
Hadrianus, 278
Haig W., 381
Hâkan, 94, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 123, 124, 127, 128, 129, 138, 157, 194, 240, 244, 250, 251, 252, 258, 264, 319, 326, 330, 371
Hâkanî, 378
Hâkaniye, 377
Hakikî Avar, 155
Hakîm Süleyman Ata, 366
Halasi T., 153, 189, 196
Halep, 381
Halhali A., 354
Halikov A.H., 200, 316
Hallsatt kültürü, 37
Halluk, 142 bk. Karluk
Haloun G., 180
Hâm, 47

Hambarly kitâbesi, 296
Hambis L., 58, 149, 179, 186
Hamdânîler, 345
Hamdullah Müstevfî, 362
Hami, 66, 131
Hamilton J., 76, 88, 90, 93, 94, 107, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 142, 144, 152, 179, 191, 219, 222, 251, 255, 262
Hammer J.v., 43, 48
Han, 67, 245, 268, 277, 335
Han sülâlesi, 59, 67
Han-balıg (k) 165, 313 bk. İtil şehri.
Hân-ı yağma, 247
Hankah, 379
Hannestad K., 85, 87, 98
Hansen O., 128
Han-shu, 226, 232, 308
Han-toy, 252
Harâcî, 358
Harezm, 51, 99, 117, 138, 147, 164, 171, 304, 371, 374
Harezmşahlar, 143, 149, 150, 185, 341, 346, 347, 355, 356, 363, 364, 366, 367, 374, 375, 381, 382
Hâris b. Sureyc, 138
Haristan savaşı, 139
Harmatta J., 44, 70, 274
Harput, 359, 374, 381
Hârun'ur-Reşîd, 166
Has, 358, 372
Hasan Sabbah, 362
Hasan Sencerî, 377
Hasankeyf, 381
Hasday b. Şaprut, 166
Hasse, 354
Haşer, 355, 357
Hâşimîler, 345
Hâtun, 108, 114, 121, 185, 226, 249, 259, 268, 294, 307, 346
Haussig H.V., 45, 58, 83, 85, 98, 99, 154, 155, 156, 257, 262
Havva, 288
Hayvan Üslûbu, 51, 159, 209, 217, 305, 326
Hazar, -lar, 48, 52, 53, 76, 83, 85, 87, 94, 95, 140, 147, 149, 153, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 171, 174, 175, 182, 195, 201, 222, 224, 229, 292, 303, 306, 324, 329, 349
Hazar Barışı (Pax Khazarica), 165, 166, 167
Hazar Denizi, 98, 164, 172, 192, 200
Hazar Leon, 163
Hazarân, 165
Hazar-i, 161
Hazir-k, 161
Head C., 163, 197
Hebdal (Eftalit), 224
Heftal, 85
Heikel A.O, 323
He-lien Po po, 244
Hemedan, 345, 370
Hemedanî Ayn'ül-kudât, 364
Hemedânî (tarih yazarı), 373
Henning W.B., 69, 257
Henrik, 280
Hephtalit, 84
Hephthal-khion, 84
Herakleios, 99, 157, 162, 196, 213, 270, 275, 279
Herat, 85, 373
Herodotos, 43, 208, 278
Heroslar, 292
Herrmann A., 63
Hermann P.M., 131
Herul, 75
Heysem Ebû'l, 371
Hırvatistan, 156
Hırvatlar, 158
Hızır Han, 377
Hia-kia-sseu, 133
Hia-u, 116
Hie-li-fa, 126 bk. İl-teber.
Hiencin, 88
Hiep-ho (hu), yabgu 257
Hilarion, 168
Hille, 345
Himyerî, 98
Hin, 139
Hin-çu, 111, 116
Hind, 21, 43, 84, 206, 209, 230, 288, 300, 333, 334, 354, 363, 367, 370, 373, 378, 380
Hind Denizi, 98
Hind-Avrupa, 48, 60, 292, 293
Hind-Avrupalı, 53, 89, 180, 207, 215, 228, 294, 307
Hind-Avrupalılar, 180, 209
Hind-İran, 273, 286, 289, 290, 342
Hindistan, 53, 54, 56, 65, 83, 85, 86, 91, 92, 107, 150, 156, 187, 215, 217, 231, 236, 319, 326, 340, 346, 350, 351, 355, 358, 361, 365, 366, 367, 371, 377, 379, 380
Hind-Türk, 320, 378
Hindû, 355
Hinduizm, 34
Hipparion, 210
Hirkania, 85
Hirth F., 57, 61, 63, 69, 93, 111, 192, 226, 250, 264, 270
Hişam Halife, 137
Hiuen-Tsang, 291, 302, 321, 326
Hiung-nu, 51, 57, 58, 59, 62, 69, 84, 216, 270, 317
Hi-ye-vu, 126
Ho K'ü-ping, 64, 277

Hocend, 137
Ho-chieh, 60, 192
Ho-ch'in, 242
Hoço, 132
Hodinka A., 275
Hoei-ho, 125 bk. Uygur.
Ho-han-yeh, 64, 65, 250, 264, 270, 296
Ho-ku, 192
Ho-lu, 108, 126
Ho-nan, 89
Hôndmîr, 357
Hong I, 90
Hong II, 90
Hongrois, 168, 171 bk. On-Ogur.
Honoria, 79, 268
Honorius, 75
Hoops J., 69
Ho-pei, 112
Horasan, 83, 107, 115, 136, 137, 138, 143, 148, 342, 343, 345, 354, 361, 365, 366, 371
Horst H., 353, 355
Horváth T., 159, 207, 208, 209
Ho-sa, 129
Ho-sa-na, 107
Ho-şang, 132
Hoten, 66, 86, 97, 106
Ho-ti, 66
Ho-to-dzsi-si, bk. Yu.
Hou Ying, 229
Houdas O., 353, 374
Hou-Han shu, 299
Hsia, 68, 89, 239, 240
Hsieh Yen-t'o, bk. Şir Yen-t'o.
Hsie-li-fa: bk. İl-teber.
Hsien bk. Bilge.
Hsien (Bilge) éligle, 265
Hsien~Hien, (Türkçe: Bilge) *élig*, 261
Hsien-bi, 66 bk. Sien-pi.
Hsi-hai, 95
Hsiung-nu, bk. Hiung-nu.
Hu, ağırlık ölçüsü, 112, 314
Hu, imparatoriçe, 91
Hu, urug, 126
Hua (Hoa), 83, 85
Huan Wu, 66, 192
Huan W., 99, 101, 102
Huang-ho, 50, 89, 96, 110, 111, 126, 181, 335
Huastuanift, 302
Huei-ch'ao, 101
Huei-ho, 132 bk. Uygur
Huei-hu, 125 bk. Uygur
Hui-lin, 100
Hulâgü, 363
Huldin, bk. Uldız
Humâ bk. Umay, 290
Humârveyh, 380
Humbach H., 84
Hun, -lar, 45, 46, 51, 52, 53, 58, 59, 63, 64, 66, 67, 69, 71, 73, 75, 76, 78, 79, 82, 84, 110, 155, 169, 211, 213, 222, 229, 240, 243, 244, 247, 264, 265, 267, 269, 273, 275, 278, 280, 290, 299, 306, 310, 312, 313, 317, 318, 322, 330
Hun selâmı, 307
Hun tıraşı, 307
Huna kralı, 86
Hing, bk. Hun
Hungaria, 168
Hungarus, 168 bk. On-Ogur
Hunimund, 71
Hun-Kurt (=Hunwulf) 317
Hunor (Hun-eri) 168
Hunor-Moger, 82
Huntington E., 54
Husrev Dihlevî, 377
Husrev I., bk. Anûşîrvân, 86
Husrev II., 157
Husrev Pervîz, 106
Huttal, 137, 138, 149
Hu-tu-ko (Uturgur), 126
Hu-vu-su, 126
Hu-yen, 253, 265
Hüan-tsung, 120
Hyu-pu, bk. Kopuz.
Hz. Ali, 378
Hz. Hamza, 378

Iduk, 291
Iduk Ötüken, 227, 291
Iduk-kut şehri, 132
Iduk-kut(İdi-kut), 132, 143, 240, 302
Ildız (Yıldız), bk. Uldız.
Ilımga, 267
Inak, 169, 262
Inal, 262
I-nan, 126
Ir (veya yır), 328
Irak, 52, 70, 92, 362
Irak Selçuklu devleti, 346
Irak-ı Arab, 345
Irk-bitig, 257, 296, 302
Isfahanî (imparator) 373
Isık göl, 64, 97, 114, 116, 150, 173, 309, 311
Isparta, 278
It-aba, 188

İbn Abd'üz-Zâhir, 375
İbn Battûta, 252
İbn Bedir, 371

İbn Fadlan, 147, 165, 200, 201, 221, 228, 229, 237, 240, 250, 259, 281, 292, 293, 297, 300, 305, 307, 309, 310, 315
İbn Fadlan Seyahatnâmesi, 200, 250, 292, 293, 297, 300, 307, 310, 315
İbn Fındık, 357, 373
İbn Haldûn, 27, 33
İbn Hassûl, 373, 382, 384
İbn Havkal, 147, 166
İbn Heysem, 369
İbn Hurdâdbih, 43, 147, 150, 165, 179, 181
İbn Kadi Şohbe, 375
İbn Mühenna, 375
İbn Necîb'ul-Vâsıtî, 373
İbn Rusta, 168, 264, 309
İbn Rüşd, 368, 369
İbn Sinâ, 368, 369
İbn Şeddâd, 375
İbn Türk'ül-Cîlî, 370
İbn ül-A'sam il-Kûfî, 117
İbn'ül-Adîm, 344, 346, 355
İbn'ül-Cevzî, 346, 373
İbn'ül-Esîr, 43, 117, 137, 138, 181, 185, 344, 374, 375
İbn'ül-Ezrak, 374
İbn'ül-Habbâriye, 378
İbn'ü-t-Teâvizi, 277
İbrahim Yınal, 343
İbranî, 161, 166
İç-Asya, 66, 93, 94, 97, 108, 121, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 230, 263, 266, 299, 311, 312, 360, 374
İç-Bakan, 255
İç-Bulgarlar, 196
İç-buyruk, 255
İç-dış (teşkilât) 261
İ-ç'eng, 104, 105
İç-il, 140
İçirgü-boyla, 198
İçirgü kalabur, 262.
İçme-d(y)eme, 247
İdi, 226
İdi-kut, 132, 143, 240, 302 bk. Iduk-kut.
İdi-kut (Basmıl hükümdarı) 94
İdi-oksız, 100, 226
İdrîsî, 182
İgor, 183, 184
İgor knez, 175
İğdir, 148, 222
İkhe Khüşotü, 120
"İki nehir arası tipi", 51
İki Yimek, 181
İkili teşkilât, 139, 263
İkta, 355, 358
İl (él), 58, 70, 96, 126, 169, 219, 223, 224, 257, 261
İl Arslan, 143
İl(él)-ebi, 261
İl(él)-örgin, 261
İlâk, 341
İlbeğ, 175
İl-Deniz, 185, 379
İl-Denizliler, 381
İlek, 70, 76, 81, 262, 266
İl-etmiş, 247
İl-etmiş (yabgu), 111
İl-etmiş Bilge kagan, 127
İl-etmiş Kutlug Bilge, 139
İl-hâkanlık, 266
il-han, 257
İlhanlı, 245
İli, 114, 135, 143, 151, 226, 358, 360
İ-li, 96
İlig, 70, 96, 341 bk.elig
ilig (yilig, élig) han, 341
ilig~élig kagan, 96
İlig-er, 151
İl-kagan, 96
İl-kün, 223
İllig, 96
İlmen, 164, 167
İlmova, 314
İlm'ün-Nücûm, 370
İlovayski, 69
İl-teber, 120, 126, 252, 253, 255, 257
İlteriş, 110, 111, 113, 119, 121, 122, 126, 145, 236, 237, 238, 308
İl-tirgüg, 141, 247
İl-tutmuş, 247
İmperium, 227, 248, 281
İnal (İnel), 342
İ-nan, 105
İnancu Tarhan, 149
İnanç, 18, 383
İnanç yabgu, 383
İnanç-beg, 231
İnançu, 121, 262, 342
İnançu apa yargan tarkan, 254
İnci nehri, bk. Seyhun.
İndo-Avrupa, 50
İndo-Germen, 209, 212
İndo-Germen nazariyesi, 209
İndo-İranî, 82, 323
İndonezya, 20, 34
İndus, 53, 356, 361, 371
İnekler Gölü, 110
İnel (Bögü) Kagan, 113, 114, 115, 118, 119, 126, 247, 342
İngiltere, 279

İnostrantsev, 69
İnşâ Dîvanı, 377
İpa, 174
İpek-yolu, 63, 90, 99, 311, 312, 313
İran, 43, 47, 51, 53, 56, 63, 65, 71, 83, 84, 85, 86, 87, 92, 97, 98, 100, 106, 115, 123, 150, 152, 157, 162, 198, 200, 207, 209, 258, 262, 272, 273, 277, 278, 279, 280, 286, 288, 289, 290, 291, 300, 304, 312, 320, 339, 342, 351, 361, 362, 366, 377, 378, 382, 383
İran-Tûran, 43
İren, 163
İrnek, 70, 81, 190, 193, 195, 262, 330
İrtiş, 48, 60, 65, 133, 140, 149, 152, 181, 192
İsfahan, 345, 379
İsfendiyar-oğlu, 222
İsfîcâb, 147 bk. Sayram
İsfizarî, Ebû'l-Muzaffer 373
İshak b. Kündücük, 172
İskandinavya, 81, 164, 167
İskender, 62, 175, 278, 320, 351
İskender-i Sânî, 351
İskenderiye, 86, 371, 381
İskil, 118, 171, 172, 200
İskit, -ler, 43, 53, 206, 208, 213, 320, 322, 323, 326
İskit Nazariyesi, 208, 326
İskitya, 81, 244
İslâv, 21, 23, 25, 69, 70, 71, 79, 87, 151, 154, 157, 159, 164, 166, 167, 190, 193, 196, 197, 199, 213, 266, 287, 315
İsmail Cevherî, 371
İsmâil Curcânî, 374
İsmâilîlik, 363
İspanya, 71, 79, 366, 368
İspir, 184
İsrail, 43
İstahrî, 147, 165, 166, 229, 237, 309
İstanbul, 78, 80, 98, 157, 158, 163, 167, 171, 176, 178, 193, 195, 197, 198, 199, 238, 279, 294, 319, 320, 326, 329, 344, 364, 369, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 383
İstemi, 87, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 140, 256, 262, 263, 294, 308, 312, 321, 323, 324, 326 bk. Slembia, Silzabulas, Silzivulas.
İsveç, 164, 167
İşa (ayşa), işad (abşad), işan, 264
İşbara Hâkan, 96, 100, 102, 103, 240, 242, 258, 307, 311, 330
İşbara (Esperi?), bk. Asparuh 196.
İşim, 61, 152, 181
İşkan, 312
İşrâf Dîvanı, 377
İtalya, 71, 72, 73, 79, 81, 82, 157, 193, 279, 319
İtil Bulgarları, 164, 182, 196, 200, 201
İtil-Hanbalıg, 309
İtil Nehri, 70, 71, 75, 152, 161, 192, 200, 313
İtil Şehri, 164, 165, 166, 171, 309, 310, 312. bk. Hanbalıg
İtler elçi, 183
İvane Orbelian, 184
İvanko, 189
İvolgi, 314
İ-yan, 124
İz F., 378
İzgi Ö., 130, 132, 207, 233, 242, 268, 312, 328, 360
İzgiller, 118
İzmir, 178, 356
İznik, 188, 356
İzzet M., 15

Japon, 20
Jaworski J., 291
Jebgu: 162, bk. Yabgu.
Jeliç L., 69
Jen-mei, 130
Jen-mei (1.nin kardeşi): 130
Jensen H., 323
Jenuye, bk. Tanhu.
Jen-yu, 130
Jettmar K., 51, 53, 205, 208, 210, 212, 304
Jire K., 159
Jirmunskiy V.M., 147
Jisl L., 327
Jnagoupta, 100
Johannes, 73
Johannes (piskopos) 160
Jordanes 47, 75, 79, 246, 274, 291, 293, 321 bk. Yordanes
Jo-tan, 100
Juan-juan, 55, 84, 87, 89, 90, 96, 97, 152, 259, 330
Julia Alpleri, 80
Julien St., 108, 168, 228, 314
Justinianos, I., 153, 157, 279
Justinianos II., 163, 197
Justinos I., 157
Justinos II, 98

Kaadırîlik, 366
Kaadî'l-kudat, 378
Kabar, -lar, 151, 170, 222
Kâbil, 86
Kabukşın, 174
Kaçar, 150
Kadı Burhâneddin, 150
Kadıasker, 353
Kadırgan dağları, 100
Kadis-hun, 85
Kadisiya, 85

Kadlec K., 238
Kafesoğlu İ., 45, 46, 47, 48, 52, 78, 142, 143, 148, 149, 150, 158, 178, 185, 198, 222, 223, 238, 242, 246, 252, 274, 286, 301, 320, 333, 341, 342, 346, 347, 353, 354, 356, 372, 382, 384
Kafkaslar, 53, 68, 71, 75, 83, 90, 98, 107, 151, 153, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 172, 184, 186, 193, 200, 207, 209, 330, 356
Kafkasya, 70, 87, 99, 101, 155, 169, 195, 196
Kagan, 92, 97, 101, 103, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 126, 128, 130, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 144, 145, 146, 172, 224, 226, 234, 236, 240, 244, 245, 247, 254, 256, 257, 259, 262, 264, 267, 311, 314, 319, 320, 322, 326, 334, 347
Kahire, 344, 356, 363, 381
Kâkûyîler, 345
Kalaç, -lar, 150, 346, 355, 361, 377, 378, 380
Kalavun, 186, 350, 356, 375
Kalde, 21
Kaliz, -ler, 171, 235
Kalka, 185, 187
Kalmuk, 303
Kam, 289, 301
Kama, 161, 164, 200, 201 bk. Çolpan
Kampus Mauriakus, 80, 267 bk. Katalaunum
Kan, 219
Kan gütme, 281
Kan-çou (yer adı), 130, 310
Kan-çou Uygur Devleti, 180
Kan-çou Uygurları, 130, 131
Kan-çou-Tun-huang Uygurları, 130
Kan-çu, 120
Kandık (elçi), 156
K'ang krallığı, bk. Kang-kü.
Kangalılar, 117
Kangar, 174, 222
Kang-kü, 51, 65, 84, 114, 174, 209, 320
Kanglı, -lar, 143, 149, 185, 346, 355, 374
Kanişka, 272
Kan-savcı, 156
Kan-su Uygurları, 50, 57, 59, 95, 111, 116, 117, 120, 129, 130, 299, 310
Kant E., 26
Kanûnî Sultan Süleyman, 239
Kanûnî hâkimiyet, 239
Kao-ch'ang, 95, 132
Kao-çung, 69
Kao-kü, 83, 93, 125, 322
Kao-ti, 60, 274
Kao-tsu, 105, 275
Kapalı medeniyet teorisi, 22, 23
Kapan (=Kapgan), unvan, 174, 222.
Kapan boy, 174
Kapanda-yüs, 212
Kapgan, 70, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 126, 135, 140, 224, 242, 247, 262, 267, 269, 281, 314
Kaplan M., 335
Kappadokia, 72
Kapukçın, 88
Kara soy, 70
Kara şehir, 131
Kara Arslan, Fahr'üd-din 374
Kara Arslan, İmâd'üd-din 374
Kara Hazar, 261
Kara Hun, 261
Kara Kıpçak, 261
Kara Kuman, 261
Kara Macar, 261
Kara Mehmed, 233
Kara Ogur, 191
Kara Osman, 233
Kara Türgiş, 116, 136, 139, 261
Kara Yusuf, 233
Kara-balgasun, 127, 128, 309
Kara-balgasun kitâbesi, 128, 129
Karabaş, 230
Karabay, 174
Kara-bodun, 233
Kara-Bulgar, 191, 193
Karaca, 175
Karacuk (Fârâb), 147, 312, 368
Karacuk dağları, 147, 148
Karaçaylar, 172
Karadağ, 115
Kara-Hanlılar, 132, 263, 320, 340, 360, 364, 371, 377
Kara-Hazar, 172
Kara-Hitay, 132, 142
Karaim Kumanları, 167
Karaimler, 167
Kara-İrtiş, 140
Kara-Kalpaklar, 187
Kara-khoço, 132
Kara-Kıpçak, 182
Kara-korum, 291
Kara-koyunlu, 150
Karakum (Mâveraünnehir'de) 149
Karakum (Ongin) 59, 110, 249, 290, 299, 308
Karakurum, 61
Karamanlıoğlu A.F., 240, 259
Karan, 222
Kara-ordu, 142
Karasu, 52, 72
Karasuk, 52
Karasuk kültürü, 52
Karaşar, 90, 124, 302

Karaton, 70, 73, 233
Karay (din) 166
Kara-yol (=kanun, hak) 296
Kargalı, 216
Kargan, 120
Kargular, 276
Karizmatik hâkimiyet, 239, 246
Karkın, 148
Karlgren B., 57
Karlık, 140
Karluk, -lar, 87, 94, 108, 118, 120, 124, 127, 129, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 149, 150, 169, 173, 181, 222, 223, 253, 258, 311, 313, 314, 349, 360, 377
Karlukh, 142
Karmatîler, 360, 367
Karnak, 147, 312
Karoldu, 170
Karolus Magnus (=Şarlman) 158
Karpatlar, 157, 174
Karpilio, 77
Karsus, 75
Kartaca, 157
Kartal (tuğrul?) 287
Kartalcık?, 198 bk. Omutrag.
Kartsag, 187
Kast sistemi, 367
Kaş (yada taşı) 292
Kaşan, 200
Kâşgar, 65, 66, 86, 89, 96, 97, 107, 131, 136, 149, 341, 342, 360, 371, 372, 380
Kâşgarlı Mahmud, 43, 44, 88, 132, 147, 148, 173, 231, 287, 321, 347, 377, 382
Katalaunum (Kampus K.), 79
Katalın, 176
Katavan, 143
Kâtib'us-sır, 353
Katun, 172, 259 bk. Hatun
Kavad, 86
Kavimler Göçü, 71, 72, 76
Kavurd, 359
Kayalı, 183
Kayalıg, 143, 374
Kaydu+m, 174
Kayı, 148, 222
Kayında, 311
Kayseri, 72, 153, 359, 381
Kays-ı Râzî, 374
Kazak, 191
Kazakistan, 50, 51, 53, 65, 67, 84, 114, 152, 306, 322
Kazan, 189, 200
Kazan Hanlığı, 201
Kazan nehri, 201
Kazar, 76, 151, 153, 161, 222 bk. Hazar.
Kazvin, 362
Kebîr, 367
Kedrenos, 176
Kegen, 176
Kei-li, 126
Kelt, 73
Kelteminar kültürü, 304
Kem nehri, 116, 309 bk. Yenisey
Kemah, 381
Kemerce, 138
Kençek, 150
Kengeres, 117, 136, 174
Kengeş, 250
Kengeşi, 268
Keng-kü, 117
Kengü Tarban, 114
Kér, 170
Kerbalıg, 175
Kerç, 101
Kerm, 197
Kermen, 197, 311
Kermencük, 200
Kermikhion, 85
Kerrâmîlik, 354
Kerulen, 95, 111, 127
Kervan yolu, 66, 97, 136, 164 bk. İpek yolu.
Kesi, 222
Keszi, 170
Keş, 115
Keşan, 178
Keşmir, 69
Keşmir vekayinâmesi, 86
Kevbânî Ebu'l-Kaasım, 343
Keyhusrev II, 364
Keykubâd I, Alâ'üd-din, 364
Khakan, 84 bk. Kagan.
Kharkov, 201
Kharlukh, 142
Kharoşthi, 272
Khartes, 179
Khazaroi, 161
Khersones, 166, 176
Khıfşakh, 179 bk. Kıpçak.
Khoa-lit, 98
Khoço, 131
Khun bk. Hun.
Kıfşak, 179
Kılıç, 216
Kılıç Arslan I., 364
Kılıç Arslan II, 349, 359, 364
Kılıç Tamgaç Han İbrahim, 371
Kımız, 70, 305
Kınık, 148, 222

Kıpçak (Kuman) -lar, 53, 94, 143, 148, 149, 173, 174, 177, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 201, 223, 229, 231, 251, 261, 268, 350, 354, 356, 375, 376
Kıpçak Bozkırı, 182, 186, 356 bk. Deşt-i Kıpçak
Kıpçak-Uran, 355
Kırgız, -lar, 48, 94, 100, 112, 116, 123, 127, 128, 129, 133, 134, 135, 142, 191, 223, 268, 329
Kırım, 101, 164, 166, 169, 171, 174, 175, 176, 185, 189, 230, 315, 317
Kırşehir, 359
Kırzıoğlu F., 185
Kıtan, 183
Kızık, 148
Kızıl, 85
Kızıl Ahmedlu, 222
Kızıldeniz, 356
Kızıl-kum, 115
Kidarita, 83, 84
Kiderti (Kidirti) 83
Kieh-li tu-fa, 124
Kie-ka-sse, 133
Kie-ku, 133 bk. Kırgız
Kiel M., 188, 378
Kie-li, 105, 108
Kien, 126
Kie-şe, bk. Kür-şad.
K'i-ku, 133
K'i-li-fa, 126 bk. İl-teber.
Kilikia, 72
Kimek, -ler, 147, 149, 174, 181, 355
K'i-min, 103, 106, 107, 322
Kingan, 48, 100
Ki-ok (Kök?), 62, 231, 240, 271
K'i-pi, 127
Kirman Selçukluları, 359
Kiselev S.V., 49, 50, 51, 211
Kis-Kunság, 187
Kişilik (insanlık), 238
K'i-tan, -lar, 55, 95, 105, 110, 120, 123, 131, 133, 180, 181
Kiu T'ang-shu, 127, 145, 294
Kiu Wu Tai, 125
Kius, 356
Kiyef, 161, 164, 167, 171, 175, 176, 177, 182, 185, 187, 268, 280
Klaprothe J., 48
Kljstorny S.G., 316
Kmosko M., 164
Knez, 175
Kniezsa İ., 169
Kobdo, 192
Kobrat, 195
Kobratos, 195
Kobuz, bk. Kopuz.
Kobyak, 183
Koca S., 332
Koço, 131 bk. Kao-çh'ang
Kohen A.K., 15
Kokovtsov P.P., 167
Kollautz A., 47, 59, 62, 68, 83, 85, 90, 97, 98, 107, 153, 155, 156, 157, 159, 160, 213, 218, 229, 232, 241, 250, 251, 254, 268, 271, 279, 281, 287, 294, 295, 299, 300, 301, 305, 307, 309, 317, 322, 328
K'o-lo, 97, 100, 102
Ko-lo-lu, 140 bk. Karluk
Komani, 179
Komenton, 250
Konfüçyus, 241, 334
K'ong-heou, 328
Kongolular, 329
Konstantia, 75, 77
Konstantia Barışı, 75
Konstantinos IV., 196
Konstantinos V., 163, 197
Konsül, 74, 75, 80
Konya, 153, 359, 364, 382
Koppers W., 36, 37, 48, 53, 211, 212, 215
Kopuz, 328
Korakçın, 88
Kore, 60, 100, 130, 294
Korkmaz Z., 378
Korkut+an, 174
Kormesios Han, 199
Kormuş (Kurmış), 199
Kortan, 174
Kortepeter C.M., 207, 210, 234
Korum (Kale), 197
Kosmas İndikopleustes, 84
Kossányi B., 177, 187
Koşay H.Z., 43
Kotrag, 196
Kotuz (kutuz, kuduz) kadın, 115
Kotuz (sorguç), 257
Kotuz (sultan), 186, 258, 356, 363
Kotwicz W., 291, 327
Kougkhas, bk. Kün-han.
Kourt (Kurt), 195
Kovratos Kurt, 330
Kowalski T., 45, 188
Kowalski A.P., 201
Kozak teorisi, 34
Kozar, 161
Kozari, 168
Kozarin, 161
Kozarov G., 238
Kozmin N.N., 123
Köbrüge, 258

Kögmen dağları, 112, 116
Kök-ayuk, 231
Kök-böri, 318, 363
Kök-elçi, 156
Kök-sagun, 262
Kök-Türk, 92, 100, 226
Kölemen Devleti, 186
Kölemen sultanlar, 54
Köln, 36
Köngek, 183
Köni'lik (adalet), 238
Köpek kültü, 318
Köprülü M.F., 46, 186, 187, 217, 234, 238, 240, 262, 265, 287, 317, 328, 341, 342, 366, 374, 378
Körmös, 288
Kösemihal N.Ş., 27, 28, 30, 32
Kösenci, 159
Köten, 186, 187
Kövrüg, 258, 328
Köylü kültürü, 17, 358
Köymen M., 68
Köymen M.A., 143, 231, 341, 349, 358, 373
Kraçkovsky, 201
Krader L., 205, 235
Kralî İskitler, 53, 208
Krandzalov D., 198, 199
Kremlin, 168, 197
Kretschmär F., 319
Kroeber, 23
Kroraina krallığı, 272, 273
Krum Han (Kurum Han), 197, 198, 238, 294, 296, 319, 327
Krumes, bk. Krum.
Krumesin, bk. Krum.
Krumi, bk. Krum.
Krumos, bk. Krum.
Kuadlar, 71
K'uai-t'i, 213
Kuban, 99, 152, 164, 165, 168, 169, 173, 182, 184, 185
Kubasar, 184
Kuber, 196
Kubrat, 70
Kuça, 64, 67, 86, 89, 96, 131, 135, 315
Kudâme, 132 bk. Qudama
Kuday, 288
Kudüs, 72
K'uei, 89
Kuei-çu, 111, 113
Kûfe, 138
Kuku-nor, 107
Kul, 108
Kula, 235
Kulca, 143
Ku-lun-vu-ku, 127
Kuman-Kıpçak , 53, 87, 94, 149, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 229, 251, 261, 269, 280, 294, 354
Kuman'lar, 94, 269
Kumanos, 179
Kumeri, 222
Kûmez, 137
Kun, 179 bk. Hun
Kavim, 180
Kunduz, 85
Kung sistemi, 242
K'ung-hou, 328
Kun-mo" veya "Kun-mi" (Kun-beğ), 180
Kurat A.N., 21, 45, 117, 163, 166, 167, 168, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 192, 196, 197, 200, 201, 202, 222, 250, 268
Kurat kurganı, 287
Kurbustan, 288
Kurday, 322, 324
Kuridakhus, 317
Kursık, 70, 72, 265
Kurt, bk. Börü (Böri)
Kurt, (Bulgar hanı) 195, 196 bk. Kubrat Kuvrat, Kuvratos.
Kurt ata, 93, 95, 96
Kurt başlı sancak, 102, 104, 264, 319
Kurt dağları, 317
Kurt efsanesi, 88
Kurt nehirleri, 317
Kurt suyu, 317
Kurt tepesi, 317
"Kurt oyunu", bk. Turan taktiki.
Kurtak, 70
Kurt-ata, 286, 316
Kurtkan A., 27, 28
Kurtuba, 166
Kurultay (Khuriltai) 251
Kurum Han, bk. Krum Han
Ku-sie, 328
Kuşan, 84
Kuşeyrî, 363
Kuşlaguk, 119
Kut, (siyasî iktidar) 62, 239, 240, 243, 247, 265, 325
Kutadgu-Bilig, 44, 231, 233, 235, 238, 240, 241, 242, 247, 251, 298, 325, 333, 342, 345, 372
Kutb Minar, 380
Kuteybe b. Müslim, 116, 117
Kutlu Arslan, 184, 251
Kutlu Dağ Efsanesi, 54
Kutluay Y., 166, 289
Kutlug Kagan, 109, 110, 254
Kutlug, Toharistan yabgusu 149, 266.

Kutlug Bilge, Uygur hâkanı 124, 127, 128, 139
Kutlug Bilge Kül, Uygur hâkanı 124, 127, 131
Kutrigur (Dokuz Ogur), 191
Ku-to-lu, bk. Kutlug.
K'ut-ti, 213
Ku-tu-hou, 254
Kuun G., 142, 317
Kuvrat, 317 bk. Kurt Han
Kuvratos, 195 bk. Kurt Han
Kuvvet'ül-İslâm Câmii, 381
Kuzey barbarları hânedanı, 57
Kuzey Denizi, 76
Kuzey Hunları, 66, 196
Kuzey Kurtları, 317
Kuzey Liang, 68, 95
Kuzey Sung, 132
Kuzey-güney (teşkilât), 261
Kuz-ordu, bk. Kara-ordu.
Kuz-uluş, 136, 142
Kübrevîlik, 366
Küçük âile, 220, 229
Küçük er, bk. İrnek.
K'üen, 230
Küerçi, 174
Küg, 328
Kügel, 174
Kül, 174
Kül Tegin, 47, 92, 111, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 135, 226, 259, 309, 326
Külbey, 222
Külbey, boy 174
Kül-çor, 137, 138, 139
Kül-Erkin, 140, 147
Kül-iç-çor, 120
Küli-çor kitabesi, 120
Kültür çevresi (Kulturkreis) teorisi, 36, 37, 38, 51, 211, 212, 336, 340, 363
Kültür proto-tipleri teorisi, 23
Külüg, 262
Külük başbuğ, 159
Kün (halk) 131, 228, 262, 332
Kün (elçi) 130
Kün Ay Tanrıteg küsönçig körtle yaruk-Tanrı Bögü Tenriken, 132
Kün-çin, 63, 260, 293, 295
Kündecik, 172
Kündü, 169, 262, 264
Kün-han, 85
Kün-lü, 169
Kün-sabar, 152
Kür nehri, 153, 184
Kür-sul, bk. Kül-çor.
Küre (başbuğ) 183
Küre (şahıs) 175
Küremür, 126
Kürk-yolu, 313
Kür-şad, 106
Kürt, 169, 222
Kwan, bk. Hun.
Kwanten L., 53, 323
Kyrill, 166
Kyrillos (İslâv apostol'u) 166,
Kyros, 273, 278

Ladoga gölü, 164
Lambton A.K.S., 344, 345, 351, 352, 353, 355
Lâmi'î Cürcanî, 378
Lan, 265
Lan-çu, 111
Lao-shang, bk. Ki-ok.
Lashenko, 168
László F., 32, 84, 145, 178, 196, 224, 242, 246, 247, 257, 260, 262, 263
Lâtin, -ler, 69, 71, 73, 82, 83, 161, 173, 179, 199, 231, 232, 248, 269, 272, 274, 294, 332
Lattimore O., 207, 210
Laudaricus, 70
Le Coq A.V., 44, 303
Leang, Muahhar 130
Lebedi, 169
Lebunium, 178, 182
Lehistan, 167, 182
Leibniz, 370
Leningrad, 167, 201
Leo I., papa (Büyük Leo) 80, 319.
Leon IV. (Hazar Leon) 163.
Leon VI. (Phylosophos) 213, 279
Leon, Grammaticos 294
Leonardo, 370
Leşker-i Bâzar, 380
leviratus, 220, 294, 383
Levy-Bruhl, 30
Lewicki T., 171
Lewis B., 187, 251, 362
Li, 100
Li Kuang-li, 294
Li Yüan, 104, 105
Liang, 89
Liang Shi-tu, 104
Liang-çu, 112, 120
Liangtao W., 129, 142
Liao sülâlesi, 131, 133, 180
Libya, 278
Ligeti L., 48, 50, 57, 58, 59, 61, 63, 69, 70, 83, 89, 99, 108, 121, 123, 128, 130, 131, 132, 133, 151, 190, 192, 211, 213, 220, 222, 227, 243, 263, 271, 274, 277, 279, 281, 291, 294, 301, 302, 307, 313, 320, 322, 326, 335

Li-mu, 277
Ling-çu, 112, 123, 312
Lingua Comanesca, 189
Linnaeus, 27
Liong opfer, 299
Litavrin G.G., 171
Liu Mau-Tsai, 44, 61, 241, 299, 300
Liu Sung, 90
Liu Ts'ung, 68
Liu Wu-Chou, 104
Liu Yüan, 68, 69, 296, 310
Liu-Sung-shu, 89
Livši V.A., 95, 101, 316, 323
Liyubec, 183
Li-yün, 275
Lo, 305
Lobel, 159
Logades, 250
Long (Liong, Lung), 308
Long-men, 302
Longobard, -lar, 76, 157, 193
Lou-lan krallığı, 66
Lowie R.H., 20, 37
Lováskultúra, bk. *Atlı kültür.*
Lo-Yang, 68, 69, 89, 90, 109, 127, 128
Lu Fu, 116
Luan-t'e, 286
Lûbekî Fahr'üddin, 377
Lu-li (Ku-li, Kok-le, Lieh-li) elig 261
Lung Ç'eng, 110, 249, 290, 299, 308
Lung-çu, 116
Lung-shan, 51
Lung-yu, 115
Lun-yü, 301
Luperkale, 319
Lü (imparatoriçe) 60, 268
Lüleburgaz, 77, 178

Macar, -lar, 45, 74, 81, 82, 87, 161, 164, 168, 169, 171, 173, 178, 179, 187, 193, 199, 261, 272, 279, 316, 324
Macaristan, 37, 71, 78, 79, 82, 154, 156, 157, 158, 159, 168, 169, 174, 176, 177, 178, 179, 182, 183, 186, 187, 189, 194, 197, 209, 232, 268, 310, 322, 328
Macartney C.A., 85, 154, 155, 156
Macghari, 168
Mackerras C., 125, 127, 128, 242, 251, 258, 259, 291, 294, 307
Madâ'în, 99
Madara, 198, 290, 319
Mâderşahî, 58
Maenchen-Helfen, 59, 69, 70, 76
Magister Militum, 73
Magna Hungaria, 168
Magyar, 47, 70, 151, 168, 169, 222, 246, 271, 275, 281, 312, 313, 322
Magyeri, 222
Mağrip, 347
Mahbûb-ı İlâhî, 367
Mahmud, Gazneli 142, 354, 356, 361, 370, 371, 380, 377
Mahmud, Kara Arslan'ın torunu 374
Mahmud, Kara-Hanlı 143
Mahmud Kâşgarlı 43, 44, 88, 132, 147, 148, 173, 231, 287, 321, 347, 377, 382
Mahmud, Nâsır'üd-din 372
Mahmud, Nûr'üd-dîn 375, 381
Ma-i, 60, 249, 295
Makedonya, 176, 177, 178, 188, 278
Maklaşeevo atlısı, 316
Malamır, 199
Malamır Han kitâbesi, 247
Malatya, 72, 364
Malazgirt, 176, 275, 276, 348, 378
Mâl-i hak, 358
Malinowski B., 16, 38
Mallitskiy N.G., 323
Malov, 235
Mama, 74
Mana, 286
Manakeldi, 311
Manas destanı, 320, 329
Mançu, 69, 303
Mançurya, 65, 101, 130
Mangdaşire, 288
Manghol, bk. Moğol.
Mani, 85, 128, 324
Maniakh, 98
Maniheizm, 128, 129, 131, 132, 302, 320, 321, 366
Mankermen, 168
Mankışlak, 147, 149
Mannerheim C.G.E., 131
Mansi, 168
Manş, 76
Mao-tun, bk. Mo-tun.
Marayana, 137
Marcellinus A., 69, 213, 225, 231, 248, 274, 275, 278, 332
Mardin, 374, 381
Margos, 75, 77, 292, 312
Markianopolis (Preslav), 77
Markoman, 75
Marmara, 178
Maroş, 198, 315
Marquart J., 43, 57, 70, 83, 117, 123, 144, 151, 154, 155, 156, 159, 162, 166, 180, 181, 235, 317
Maslow H.A., 28, 29, 30, 205

Matbaa (kitap baskı tekniği) 303
Matmas, 288
Mâturîdî, Ebû Mansûr el 361
Maurikios, 107, 270, 275, 279
Mav-dun, bk. Mo-tun
Mâveraünnehir, 47, 53, 65, 84, 87, 92, 97, 98, 107, 114, 115, 116, 118, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 146, 147, 149, 320, 345, 360, 361, 363, 366, 369, 379, 380
Max Müller, 333
Max Weber, 239
Maximinos, 78
Mayatskiy, 322
Maytere, 288
Mazahéri A., 303
Mazdeizm, 128
Mazdek, 85
Mazdekizm, 366
Mâzenderan, 345
Mc Neill W.H., 20
McGovern, 47, 57, 65, 66, 67, 68, 208, 210, 226, 227
McKinder H., 213
Meander, 51
Mecd'üd-din Muhammed, 371
Med, 278
Medine, 362
Megleno-Ulah, 178
Mehdî Muhammed b. Hasan, 289
Mehmed Karamanoğlu, 382
Mei-lu ç'o, 123 bk. Buyruk-çor.
Mei-tei, bk. Mo-tun.
Mekke, 362
Melik A., 54, 143, 246, 318, 373, 374, 378
Melik Yuğruş, 351
Mélikoff İ., 378
Melikşah, Sultan 345, 346, 347, 349, 351, 353, 354, 356, 359, 362, 364, 367, 379, 384
Melitene (Malatya) 72
Memâlîk-i Bahrîye, 356
Memâlîk-i Burcîye, 356
Memâlîk-i Sultaniye, 356
Memâlîk-i Ümerâ, 356
Memlûk, 54, 187
Memlûk Sultanları, 187
Men Hung, 207
Menandros, 45, 98, 99, 155, 193, 246, 291, 294, 296, 322, 323, 332
Menges, K. H., 48, 53, 169, 174, 184, 197, 199, 262, 289, 323
Menghin O., 36, 37, 48, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 331
Mengli Kagan, 131
Mêng-sün, 95
Mengücüklü, -ler, 184, 374, 381, 383
Merçil, E., 142, 355, 378, 382
Meriç, 101, 178
Merkit, 134
Meroving'ler, 159
Merv, 107, 136, 138, 342, 373, 379
Mervân b. Muhammet, 163
Mervânîler, 345
Mervezî, 54, 132, 150, 164, 173, 180, 181, 201, 292, 360
Merya, 75
Mescid-i câmii, 379
Mesleme b. 'Abd'il-Melik, 163
Messerschmidt, 324
Mes'ud I., Gazneli Sultanı 371
Mes'ud II., Kara-Hanlı hükümdarı 372
Mes'ûdî, 43 bk. El-Mes'udî.
Mészaros Gy., 69
Me-te bk. Mo-tun.
Mettis (Metz) 79
Metz, A., 79, 380
Mevâcib-i şâ'irî, 377
Mevlevî'lik, 366
Mexico-Andien, 20
Meyendorff, A., 165, 313
Meymunî, 368
Meyyâfârikîn (Silvan) 345, 374
Mezopotamya, 20, 53, 209, 215
Mısır, 19, 20, 45, 54, 167, 172, 186, 188, 215, 217, 230, 231, 251, 278, 300, 304, 328, 345, 346, 347, 350, 353, 354, 356, 358, 362, 364, 367, 373, 375, 376, 379, 380, 383
Mısır Kölemen Devleti, 186
Mısır Türk Devleti, 251, 354, 358, 375
Mieli A., 166, 369
Mihiragula, 86, 91, 326
Mikhael II, 197
Mikkola J., 159, 190
Milescu N., 324
Millet Meclisi, 250
Mincio, 80
Ming, 132
Ming-şa, 116
Ming-ti, 66
Minorsky V., 127, 129, 132, 133, 139, 141, 146, 147, 149, 150, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 179, 180, 181, 182, 191, 195, 196, 201, 258, 264, 266, 360
Minûçihrî, 377
Minusinsk, 49, 52, 209, 307
Mirdâsîler, 345
Mîrî, 358
Misâl, senet 358
Miskolczy Gy., 180
Mithra, 300

Mo (Türkçe: Bey) 59
Mo-ç'o, bk. Kapgan
Mo-ç'o (Türkçe: Beg-çor) 59
Moduk, bk. Mo-tun.
Moger, 82
Moger (Magy-eri) 168
Mogeri (Magyar) 222
Moğol, -lar, 32, 34, 37, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 69, 89, 95, 107, 124, 132, 134, 143, 149, 151, 154, 156, 180, 182, 185, 186, 188, 192, 199, 200, 201, 206, 207, 222, 223, 227, 234, 235, 257, 262, 263, 265, 280, 287, 288, 291, 292, 294, 303, 314, 317, 318, 319, 330, 346, 349, 353, 356, 358, 361, 363, 364, 373, 381
Moğolistan, 51, 65, 66, 67, 89, 107, 133, 145, 154, 155, 156, 293, 316, 327
Mohaç, 275
Mo-ko-si-ki, 126
Moldavya, 187
Mommsen Th., 321
Mongoloid, 47, 155, 156
Monogamie, 220
Monomakhos, Konstantinos 176, 383
Montandon G., 37, 215, 274, 277, 308
Morava, 75
Moravcsik Gy., 43, 45, 58, 70, 72, 73, 84, 85, 88, 98, 99, 102, 107, 111, 121, 151, 155, 156, 157, 158, 168, 170, 174, 176, 179, 195, 199, 213, 238, 270, 275, 276, 279, 280, 306, 310, 316, 322
Mordva, 182, 200
Mordvin, 75
Morgan L.H., 33
Mori M., 67, 111, 229, 236, 247, 249, 253, 254, 260, 262, 263, 265, 267, 271, 281, 286, 296, 322
Mortuk, 302
Morva, 159
Moskova, 168
Motivation nazariyesi, 29
Mo-tun, 59, 61, 62, 68, 88, 96, 195, 227, 232, 236, 238, 240, 241, 244, 246, 249, 259, 260, 264, 268, 269, 271, 274, 276, 286, 287, 295, 296, 301, 308, 311, 319
Mou-lo, 140
Moyen-çor, 127, 133, 139, 141, 146, 266, 309
Muallim-i Sânî, 368
Much R., 69
Muhammed Balaban'ın oğlu, 377
Muhammed Bey (Emîr-i Dâd) 372
Muhammed b. Hasan Nizamî 372
Muhammed b. Nizâm'il-Hüseynî 345
Muhammed, Fahr'ud-din 376
Muhammed Fârâbî 368, bk. Fârâbî.
Muhammed Harezmşah 346, 352, bk. Alâ-üd-din Muhammed.
Muhammed Sadr Abdûsî 378
Muhammed, Tuğluk âilesinden 380
Muhammed'üş-Şehristanî 364
Muhasipler, 352
Muhelleb 114, 115
Muhtesip, 352
Muhyiddin İbn'ül-Arabî, 366
Mu'izzî, 373
Mu-kan, 92, 97, 100, 102, 133
Multan, 367
Muncuk, 70, 73, 74, 78, 193
Mundo, 193
Mung-t'ien, 277
Munkâcsi B., 289
Murqa, 180
Musa Hz., 166
Musa kumandan, 114
Musevî'lik, 166, 298, 348
Musul, 345, 375, 381
Mutavvia, 354, 356, 357
Mübârekşah, Fahr'üd-din 372, 377, 384
Mübârek-şah, 378
Müctehidî Y., 377
Müllenhoff, 69
Müller F., 131, 135
Müller F.W.K., 44
Mülûk'üt-Türk, 186
Münhî, 353
Müslim b. Saîd, 137

Nabi Y., 188
Nâbigat'uz-Zubyânî, 45
Nagy Szent Miklos, 159, 179
Nagy-Kunság, 187
Nahçıvan, 379, 381
Nahhâs Ebû'l-Meâlî, 378
Nahşebî, Ziyâ'üd-din, 378
Nâib'üs-saltana, 353
Naissus (Niş), 77, 78
Nakd-i Kavurdî, 359
Nakîb, 357
Nakîb'ül-cüyûş, 353
Nakşbend Bahâ'üd-din, 366
Nakşbendî'lik, 366
Nan ch'i-shu, 89
Nan-şan, 181
Narses, 279
Nâsir-i Husrev, 379
Nasr Han Şems'ül-mülk, 380
Naturizm, 290
Navarino, 158
Nayman, 134
Nazırlar meclisi, 250
Necker, 76

Necm'üd-din Kübrâ, 366
Necm'üd-din Mansûr, 374
Nedao, 81
Nedim'ler, 352
Nefisî S, 357
Németh Gy., 32, 43, 44, 46, 48, 52, 57, 58, 70, 82, 83, 125, 133, 135, 140, 144, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 158, 161, 162, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 179, 190, 191, 192, 195, 196, 201, 219, 222, 229, 235, 242, 257, 262, 265, 271, 285, 286, 301, 305
Nemokre-Hrad (Dına-yı mınug-i khirad) 83
Nerşahî, 114
Nesevî, Muhammed 353, 374
Nestor kroniği 167, 275
Nesturî, 181
Neumann K.F., 69
Neur, 75
New York, 20, 47
Neyatin, 182
Ngo-nie Tegin, 131
Nibelungen Destanı, 76, 81, 82
Niğbolu, 275
Nihavend, 345
Nikephoros I, 197
Nikolaus I (papa) 310
Nil, 19, 20, 356
Nirvâna-Sutra, 322
Niş, 77, 78, 198
Nişâpur, 342, 343, 361, 373
Ni-şu-fu, 109
Nizâmî, 374, 378
Nizâmiye, 372, 373
Nizâm'üd-din Evliya, 367
Nizâm'ül-mülk, 344, 351, 354, 357, 358, 383
Noin-ula, 306
Nomadizm, 207
Nomos, 78
Norman'lar, 167, 176
Northrop, 23
Notarius, 73
Novgorod, 167, 182
Novgorod-Seversk, 183
Noyan, 280
Nöbet, 258, 264, 349, 351
Nökör, 280
Nöldeke Th., 162
Nuh, 43, 355
Nu-şi-pi, 94, 108, 114, 139, 262
Nyék, 170
Ob, 61, 152
Oberhummer E., 48
Obri, 154
Odovakar, 82
Od-tegin, 220
Og, 144
Ogan, 297
Ogur, -lar, 52, 53, 60, 70, 75, 85, 90, 92, 93, 94, 95, 101, 154, 155, 156, 157, 161, 168, 190, 191, 192, 193, 196, 199, 202, 222, 261, 313, 316, 321, 329
Ogur lehçesi (R'li Türkçe) 92
Oguş, 219
Oğuz, 176, 222
Oğuz bodun, 118
Oğuz Bozkırı, 147, 148
Oğuz Han, 243, 245, 250, 251, 319
Oğuz Kagan Destanı, 140, 234, 245, 250, 317, 319, 320, 334, 347
Oğuz Peçenek, 173
Oğuz Yabgu devleti, 177
Oğuz, -lar, 52, 53, 94, 110, 119, 127, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 173, 174, 178, 181, 192, 201, 219, 220, 222, 224, 229, 243, 247, 248, 259, 274, 275, 285, 291, 297, 300, 305, 306, 307, 312, 313, 314, 349, 383
O-huan'lar, 292, 314
Ok, 219
Ok+uz, 144, 222
Oka-sura, 176, 182
Oksızlık, 225
Oktar, 70, 73, 74, 76, 262
Okyanus, 20, 76
Okyanusya, 263
Olbricht P., 90
Oldenburg S., 303
Oleg, 167, 183
Olschki L., 258
Oltu, 184
Olympiodoros, 73
Omurbey, 178
Omurtag Han, 198, 199, 327
Onat A., 240, 244, 260, 275
"On Altı devlet" devri, 67
Onegesios, 76, 254, 271 bk. Onügez.
Ongın nehri, 290
Ongin kitâbesi, 243
Ongin ırmağı, 249, 308
On-kin, bk. Ongin.
Ongon, 287
Ongri, 168
Ong-tutuk, 115
Ongun, 287
Ongur, 168
Oniki, 271
On iki hayvanlı Türk takvimi 251, 300, 329, 330
Onlu sistem 215, 271, 273, 279, 280
On-ogur, 75, 101, 164, 168, 191, 193, 195, 196
On ogun, bk. On-Ogur.

On Oğuz 191
On-ok, -lar, 94, 95, 101, 105, 112, 114, 118, 126, 135, 139, 144, 173, 222, 224, 262
Onon, 95, 111
Onugug, 216
On-Uygur, 90, 107, 125, 126, 127, 144, 191, 219, 222
Onügez, 76, 254, 271 bk. On iki.
Oppenheimer F., 35
Oq + uz, 144
Ordos, 37, 51, 59, 64, 105, 109, 112, 115, 210
Ordu, 60, 61, 74, 83, 102, 127, 129, 131, 182, 185, 186, 200, 201, 208, 212, 215, 221, 224, 229, 233, 245, 261, 265, 270, 272, 273, 277, 279, 292, 293, 303, 306, 309, 315, 317, 333, 353
Ordu-balık, 127, 129, 245, 309
Ordu-örgin, 310
Orestes, 78
Orhun kitâbeleri, 65, 88, 100, 115, 117, 122, 125, 127, 156, 174, 219, 226, 235, 237, 243, 254, 256, 257, 297, 301, 312, 317, 347
Orhun kültürü, 134
Orhun nehri, 53, 64, 65, 107, 110, 122, 127
Orkun H.N., 92, 120, 122, 159, 169, 170, 171, 179, 221, 233, 237, 252, 324
Orleans, bk. Aurelianum
Ormuzd IV, 99, 106
Orosius, 69
Orta Anadolu, 72
Orta Asya, 41, 45, 46, 47, 49, 56, 60, 65, 67, 87, 92, 93, 98, 108, 114, 117, 125, 127, 133, 136, 141, 142, 149, 154, 155, 159, 162, 164, 170, 173, 180, 181, 182, 192, 193, 195, 200, 207, 208, 209, 211, 212, 215, 216, 235, 242, 252, 268, 269, 273, 285, 287, 288, 303, 312, 313, 319, 326, 327, 329, 340, 350, 355, 358, 365, 383
Orta Avrupa, 45, 53, 56, 65, 77, 81, 154, 157, 188, 190, 197, 198, 209, 217, 275, 295, 313, 317, 324, 335
Orta Doğu, 58, 83, 185, 231, 269, 304, 315, 342, 356
Orta Doğu Hunları, 83
Orta Macaristan, 78, 79, 158, 159, 179, 232, 310
Ortekin H., 276, 314
Orun, 235
Osal, 200
Osiris, 34
Osman, hâlife 114
Osmanlı, -lar, 32, 150, 187, 222, 224, 245, 346, 348, 356, 373, 383
Ostiyaklar, 152
Ostrogot, bk. Doğu Got'ları.
Osuluk, 183
Otağ, 257
Otrar, 114
Otto, 280
Otuz-Ogur, 191, 193, 196
Otuz-Tatar, 95
Oxus nehri, 144
O-yen-t'e, 249
Oy+gur 125
Oyma yazısı, 171 bk. Run
Oymak (aymak) 221
Ozmış, 124

Öd, 300
Öge, bk. Üge.
Ög, 221
Ögel B., 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 60, 64, 68, 70, 82, 83, 86, 93, 95, 96, 98, 100, 101, 104, 110, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 142, 143, 147, 148, 149, 159, 160, 168, 171, 179, 180, 186, 192, 198, 202, 207, 208, 210, 213, 215, 216, 220, 228, 235, 236, 240, 243, 244, 258, 259, 262, 274, 276, 279, 284, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 302, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 324, 326, 329, 334, 335
Ölke, 227
Ömer b. Abd'il-Aziz, halife, 136
Ömer Hayyâm, 369, 373, 378
Ön-Asya, 20, 51, 210, 212
Öngüt'ler, 181
Örgin (Örgün), 257, 261, 310
Ötemiş, 189
Ötüken, 59, 94, 96, 97, 100, 103, 107, 109, 110, 111, 112, 118, 119, 120, 122, 124, 126, 128, 129, 133, 141, 227, 291, 299
Özbekistan, 316
Özbekleri, 143
Özerdim M. N., 57, 121, 260, 292, 321, 334
Özkend, 341
Özü, 161 bk. Dnyeper.

Pâdûspânîler, 345
Paikuli, 257
Pais D., 191
Pai-teng, 60, 61
Paizah, 234
Pakistan, 361
Pallidi, 179
Palmir, 300
Pamir, 51
Pan Ç'ao, 66
Pan-Egyptologiste, 20
Pannonia (Batı Macaristan) 71, 78, 159, 176
Pareto V.F., 28
Paris, 20, 27, 47, 79, 83, 108, 373, 374, 378

Parker E.H., 240
Parsî, 70, 323
Parth, 65, 70
Parth - Pehlevî, 323
Parthlar, 278
Paryalar, 230
Pasker, 168
Pastoral nomadizm 207
Pastoralizm, 207
Patkanoff S., 152
Patria Onoguria, 195
Patzinak, bk. Peçenek
Pavia, 72
Pavlikyan, 345
Pax Khazarica, 165
Pax Turcica, 244
Pa-ye-ku, 127, 145
Pazırık, 295, 308
Pecenaci, 173
Peçene, 148
Peçenek (*Pacinacae, Pecenaci, Pezengi, Peçenyeg, Patzinak*) 173
Peçenek, -ler, 52, 53, 87, 94, 117, 147, 149, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 187, 188, 191, 201, 222, 223, 250, 251, 269, 280, 303, 311, 324, 329
Peçili, 60
Peçineaga, 188
Pederî âile, 220
Pedersen H., 323
Pederşahî, 220
Pehlevî, 323, 324
P'ei-chü, 104
Pei-ting, 131
Pekin, 59, 89, 101, 111, 113
Pelliot P., 44, 57, 58, 69, 88, 89, 90, 111, 119, 132, 137, 144, 149, 154, 155, 179, 180, 186, 192, 222, 242, 257, 262, 265, 277, 291, 301, 303, 317, 318, 328
Peloponezos, 177
Pencâb, 53, 361
Pençikent, 311
Pepin, 158
Percheron M., 83
Perende, 352
Perescepine, 179
Pereyaslavl, 182
Peroz (Fîruz) 84, 85
Perry W.J., 20
Pers, 45, 85, 272, 273, 277, 278
Peşte, 178
Peterich E., 292
Peyk, 352
Phalanx sistemi, 278
Pharsalus, 278
Philippikos, 197
Philippopolis (Filibe) 77
Phylosophos L., 213, 270, 275, 279
Pi, 66
P'ing-ç'eng, 89
Ping-çu, 64, 111, 116
Pinks E., 130
Pionobor, 168
Pitt Rivers, A.L.F., 18
Placidia, 74
Planhol, X de 235
Plano Carpini, 182
Plinius, 69
Pliska, 198, 309, 312, 313
Po, 80, 126, 239, 244, 260
P'o-fu, 124, 140
Poitiers, 280
Polianlar, 164
Polivanov, E.D., 323
Polonya, 175, 328
Polovets, 179, 185 bk. Kuman
Polovtsi, 182 bk. Kumanlar
Poltava, 179
Po-mei, 124
Pompeius, 278
Pope A.V., 47
Poppe N., 46, 52, 184
Porphyrogennetos K., 152, 159, 173, 174, 175, 176
Porsuk, 354
Posch U., 46
Po-si, 127
P'o-yun, 126
Prakrit lehçesi, 272
Prens, 257
Presiyan, 199
Preslav, 77, 197, 198, 199, 309, 312, 313
Priskos, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 83, 85, 152, 155, 191, 229, 232, 246, 250, 254, 259, 274, 293, 305, 308, 310, 320, 322, 327, 332
Pritsak O., 52, 58, 59, 68, 70, 134, 142, 144, 147, 148, 151, 168, 169, 170, 177, 190, 193, 195, 196, 197, 202, 233, 243, 262, 263, 317, 318, 329, 333
Proculos, 74
Prokopios, 84, 85, 152, 153, 193, 279, 321
Prosper Tiro, 80
Prostovats, 159
Proto-Bulgar Dini, 190, 293, 294
Pröhle V., 196
Prut, 169, 174
Przewalsky atı, 210
Ptolemaios, 27, 69, 192
Pu, 265
Pugaçenkova G.A., 316

P'u-ku (Buku) 126, 127, 128, 145
Pulat Timur, 201
Pulleyblank E.G., 44, 127, 234, 266
P'u-nu, 66
P'u-sa, 126

Qudama, 150 bk. Kudâma.

Rabbinizm, 237
Radagais, 72
Radimiçler, 164
Radloff W., 32, 48, 111, 207, 212, 219, 220, 228, 229, 230, 288, 307, 323
Râfızî, 360, 362, 366, 369, 372
Ramanand, 367
Ramazan-oğulları, 150
Ramstedt G.J., 46, 48
Rásonyi L., 47, 71, 76, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 165, 166, 168, 169, 171, 175, 179, 180, 181, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 193, 195, 202, 205, 212, 222, 262, 268, 294, 318
Rassovsky D., 180, 182, 187
Ratzel F., 19, 36
Râvendî, 54, 373
Ravenna, 80
Râzî Abd'ül-Kaadir, 374
Râzî Fahr'üd-din, 364, 369
Râziyye, 381
Reâyâ, 358
"Reflexe" yaylar, 273
Regulus, 73
Reis, 134, 153, 221, 284, 352, 353, 357
Remus-Romulus efsanesi, 319
Ren geyiği, 212
Ren nehri, 73
Reşîd'üd-din, 287, 317
Rey, 379
Rhos (Ross, Rodh) 167
Ribât, 352, 379, 380
Rifâî Ahmed, 366
Rind, 357
Rio Grande, 20
Ripuar Frankları, 79
Risler J.C., 303, 344, 373
Ritter H., 201
Rivers W.H.R., 18, 20
Rohr - Sauer, A.v., 150
Roma, 21, 23, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 98, 101, 107, 163, 170, 198, 199, 220, 221, 227, 230, 244, 246, 248, 256, 268, 270, 278, 280, 290, 300, 311, 312, 319
Romanya, 187, 188
Romen, 87, 188, 189
Romulus, 81, 246, 319
Rona- Tas, A., 169
Ross E.D., 167, 377
Rostovtsev, 182
Roux J.P., 220, 291, 296, 300
Roxolan, 75
Rua (Ruga, Roa, Rugila) 70, 73, 74, 267
Ruben W., 53, 213, 215, 216, 217, 319
Rubruquis, 182
Rugi, 75
Rumeli, 176
Rumlar, 356
Run, 20, 323 bk. Oyma-yazı.
Rundgren F., 220
Rurik, 167
Rus, 21, 32, 34, 45, 47, 87, 152, 161, 163, 165, 167, 171, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 182, 184, 185, 187, 190, 199, 200, 211, 213, 235, 275
Russkaya Pravda, 168
Rusya, 21, 52, 53, 75, 81, 148, 156, 167, 177, 178, 179, 182, 184, 209, 210, 294, 328
Rükn'üd-din, şeyh, 367
Rüstemdâr, 345
Rypka J., 378

Saa'lebî, 382
Sabar, -lar, 52, 53, 76, 87, 90, 99, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 161, 162, 169, 191, 222, 259, 271, 329, 330
Sabbâh b. Hâkan, 371
Sabeir, 151
Saber, 151
Saber (Tapar) yer adı 152
Sabr, 151
Sabran, 147 bk. Savran
Sabrei (yer adı) 152
Sada-pata, 272
Sa'dî, şâir, Şirazî 377
Saffârî'ler, 344
Saga, 52
Sagun, 150, 262
Sağ (batı) yabgu, 141
Sağ Bilge élig, 60
Sağ-sol (teşkilât) 61, 62, 182, 243, 261, 334, 383
Sahip Dîvân-ı Saltanat, 352
Sahte Avar, 155
Sâid, kadı, 343
Sa'id Abd'il-Aziz, 137
Sa'id b. Osman, 114
Saka, 52, 53
Saksın, 171
Sakson, 72
Salâh'üd-din Eyyubî, 363
Salgurlu, 378, 381
Salınçak, 216
Sâl-i Türkân, 329

Salma, 175
Saltuklu, 184, 383
Salur, 148, 376
Sâm, 47
Samânî, 142
Samara (Kuybişef), 316
Sambata, 167
Sâmerrâ, 380
Sâmî, 53, 292, 323, 333, 368
Samoilovitch A., 327
Samolin W., 45, 54, 58, 60, 63, 66, 70, 84, 90, 97, 124, 154, 311
Samoyedler, 212
Samsun, 359
Sân, 139
Sanskrit, 86
San-yuan, 118
Saper, 152
Sapir E., 15
Saragur, 191 bk. Sarı/Ak-oğur.
Sardika, 77, 198, 240
Sarı, kavim, 180
Sarı Türgiş, 181
Sarı Türgişler, 139
Sarı Uygurlar, 131, 180, 181
Sarı/Ak/Ogur, 191
Sarıg, 311
Sarıgşın, 165, 172
Sarı-nehir, 89
Sarı-su, 180
Sarigh, 181
Sarmatlar, 71, 82, 206
Saroltu, 170
Saruhan, 182, 184
Sâsânî, 72, 83, 85, 97, 98, 99, 106, 152, 157, 162, 198, 257, 258, 315, 339
Satuk Buğra Han, 142, 342
Sava, 158, 198
Savaş atı çağı, 211
Savaşçı çoban kültürü, 38, 39
Savaşçı çobanlar, 210, 212, 319
Savaş tanrısı, 77, 286, 291, 294
Savır, 151
Savran, 312 bk. Sabran.
Savran A., 374
Savri, yer adı, 152
Savtegin, 354
Sayan dağları, 52, 205, 313
Sayılı A., 114, 139, 150, 320, 369, 370, 373
Sayram (İsfîcâb) 147, 312, 341, 380
Schefer Ch., 380
Schimmel A., 292, 382
Schlegel G., 128
Schmidt W., 36, 211, 212, 217, 240, 241, 250, 289, 292, 296, 298, 318
Schott W., 48
Schubart, 23
Schubert J., 110
Schweinfurth F., 198
Schweitzer, 23
Schwidetskiy İ., 51
Sebeos, 98, 162
Sebestyén K., 274
Sebir, 151, 161
Sebük-tegin, 142
Seçkinler meclisi, 250, 254
Sekel, 170
Sekeller, 82, 324
Sekin, bk. Erkin
Sekiz Yükmek, 302
Sekiz-Oğuz, 127
Selânik, 177
Selçuklular, 45, 146, 148, 178, 188, 246, 307, 320, 342, 346, 348, 354, 359, 366, 367, 373, 375, 378, 379, 381, 382
Selenga, 51, 59, 94, 110, 125, 127, 145, 146, 309, 314
Sellâm-ut-Tercüman, 172
Selmân b. Rebîa, 163
Semender, 153, 161, 165, 172, 309
Semerkand, 84, 100, 116, 117, 137, 143, 147, 347, 360, 363, 371
Sencer, Sultan, 143, 146, 347, 349, 351, 359, 364, 373, 379
Septimus Severus, 278
Serahs, 342
Sergios, 158
Serhenk, 352
Serîr, 164
Sertkaya O. F., 302, 329
Settâr'lar, 357
Severianlar, 164
Sevim A., 346, 355
Sevinç, 185
Sevre b. Hurr, 138
Se-Yabgu, 108
Seyhun, 45, 53, 68, 93, 94, 98, 114, 115, 117, 136, 137, 141, 147, 148, 149, 171, 173, 181, 191, 300, 368
Seyyid'ler, 357
Shafer R., 59, 69, 70
Shang-ku, 60
Shang-kün, 60
Shang'lar, 241
Sha-t'o, 234
Shih-chi, 227, 274, 299 bk. Shi-ki, Şi-ki.
Shih-huang-ti, 59, 64, 277
Shih-pi, 104

Shi-ki, 301, 332 bk. Şi-ki, Shi-ch'i.
Shiratori K., 58, 242, 270, 298, 299
Sıbır (Sıvır), 152
Sıbt İbn'ül-Cevzî, 346, 373
Sırbistan, 178
Sırdakbeg, 311
Sır-derya, 94, 139 bk. Seyhun
Sibir, 152
Sibir Hanlığı, 152
Sibirya, 51, 53, 66, 68, 90, 92, 151, 155, 173, 174, 182, 187, 192, 193, 209, 212, 220, 228, 288, 307, 313
Sicistan, 150
Sicistanî, Ebu Süleyman 369
Sidonius A., 213, 232
Siegebert, 157
Sien-pi'ler, 66, 67, 89 bk. Hsien-bi.
Sihirli Geyik Efsanesi, 82
Sikh inancı, 367
Sil (Sir), 98
Silâhdar, 294, 352
Silvan, 374, 381
Silzibulos, 98
Sîmcurîler, 345
Simeon, 199
Simonyi D., 191
Sincibû, 98
Si-ngan- fu, 89
Singidunum (Belgrad), 77, 157
Singku Seli Tutung, 302
Sinop, 356, 359
Sinor D., 144, 168, 211
Sipâhiyân, 355
Sir, 94, 99
Sir Tokuz-Oğuz, 94
Sir Yen-t'o, 94
Sir/batı, 98
Sîrî, 380
Sirmium (Eszék), 157
Sir-tarduş, 94
Sir-yabgu, 94, 99
Sîstan, 345
Sivas, 381
Sizavolos, 98
Sizavulos, 98
Skandagupta, 85
Skir, 75, 317
Skir Germenleri, 78
Sklaven, 75
S'li Türkçe (Yakut ve Çuvaş Türkleri lehçesi), 52
Sloven, 158
Slovenler, 176
Slovo o Polku Igoreve, 184
Smirnov K.F., 213
Smith G.E., 19, 20, 47
So (Sou) 95
So-çu, 111
Soei-se, 118
So-fang, 123, 312
Sofya, 77, 178, 198, 240
Sogd, 44, 51, 69, 84, 85, 98, 115, 116, 123, 138, 302, 315, 323, 324
Sogdak, 115, 116
Sogd-Grek, 323
Sogdiana (Seyhun ötesi) 68, 70
So-ko, 115, 116, 135, 139
Sokolov N.D., 323
Sol, şahıs adı, 175
Sol (doğu) yabgu, 141
Sol Bilge élig, 119
Solak elçi, 156
Solovjev, 287
Solymósy A., 273
Song Yün, 84, 86
Songa, 116
Soper, yer adı 152
Sorguç, 257, 258
Sorokin P.A., 22, 23, 24, 26, 30
Soy, 220
Sozomenos, 73
Sökmenli, 184
Spencer H., 33
Spengler O., 21, 22, 23, 25
Spiral teorisi, 207
Spor, 276
Sse-kie (Sıqar), 127, 145
Sse-li-fa, 126 bk. İl-teber.
Sseu, 89
St. Abo, 298
St. Constantin Cyrill (Kyrillos), 299
St. Ephraim efsanesi, 72
St. Hieronymus efsanesi, 72
St. Kyrillos, 317
St. László, 178
St. Lupus, 319
St. Martin, V. de., 43
Stein Au., 86
Stemb(v)is (İstemi) 98.
Stephanos (İstvan) 170
Step kültürü, 206
Stiehl R., 70, 234
Stilikho, 72
Strabon, 69, 155
Strahlenberg, 324
Strategikon, 279
Strzygowsky J., 48
Subatai, 185
Sueb, 72, 75

Suğdak, 185, 315
Suğnak, 147, 312
Suhreverdi-i Maktûl, 374
Sui, 67, 93, 95, 98, 102, 103, 104, 105, 107, 274, 275, 326, 332
Suidas, 279
Sui-shu, 93, 95, 98, 274, 275, 326
Sukuluk, 311
Sultanlar, 352
Su-lu, 136, 137, 138, 139
Sura, 176, 182, 200
Suriye, 45, 52, 70, 72, 92, 158, 162, 186, 328, 345, 347, 359, 362, 375
Suru, 174, 198
Suşma, 200
Su-tsung, 127, 128
Suvar, 200
Suyurgal, 234
Sûzenî-i Semerkandî, 377
Sü, 270, 334
Süan-wu, 91
Sü-başı, 147, 231, 263
Süleyman-şah, 356
Sümer, 20, 301
Sümer F., 142, 145, 147, 148, 149, 150, 173, 174, 178, 181, 219, 220, 229, 243, 247, 248, 274, 285, 291, 297, 305, 307, 312, 383
Süryânî, 83, 151, 195, 213, 317, 345, 364
Süryânî Mihael, 222, 317, 382
Süssheim K., 345
Süt-kent, 147, 312
Svyatopolk, 183
Svyatoslav knez, 171, 175, 183
Sybyr, 152
Syvyr, 152
Szász B., 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 169, 171, 190, 191, 210, 216, 219, 228, 229, 232, 240, 243, 246, 247, 250, 254, 258, 259, 262, 265, 266, 267, 268, 270, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 286, 287, 291, 292, 293, 294, 305, 306, 308, 310, 312, 314, 320, 321, 322, 328, 335
Székely (Sekel)'ler, 170
Székely *Gy.*, 171
Szyszman S., 55, 165, 166, 167, 299

Şâba (Sâba, Sâya), 106
Şa-ça Cung-i, bk. Ça-ça Sengün
Şad, 113, 262, 264
Şadapıt, 234, 262, 272
Şah-melik, 148
Şahrvarâz, 158
Şam, 381
Şaman, 288, 289, 297, 301
Şamanlık, 288, 289, 297
Şamas, 300
Şa-mo-han, 89
Şan-si, 57, 64, 67, 88, 89, 97, 104, 211, 249, 277
Şan-tan, 120
Şantung, 113, 123
Şanu, bk. Tanhu.
Şany, bk. Tanhu.
Şan-yü, 257 bk. Tanhu.
Şa-po-lüe, bk. İşbara.
Şapur II, 85
Şar (Sarı = ak), 70
Şarabdar, 352
Şaragur (Ak-Ogur), 75, 76
Şâriya, 180, 181
Şarkel, 165, 172, 309, 312
Şarlman, 158
Şâş, 114, 136, 138
Şa-t'o, -lar, 94, 128, 130
Şçerbak A.M., 322
Şebânkâre, 345
Şeddadîler, 345
Şehinşah, 86, 106
Şehnâme, 278, 375, 377
Şemsâbâd, 380
Şemsiye âile, 372
Şenel A., 33
Şeng-çu, 112
Şen-si, 57, 59, 60
Şeref'üz-Zaman Mervezî, bk. Marvazî.
Şerîf Hasan, 375
Şerif'ler, 357
Şeşen R., 128, 250, 293, 300, 363
Şê-t'u (İşbara), 100
Şeyh, 365
Şeyh Hızır, 367
Şeyh-i Ekber, bk. Muhyiddin İbn'ül-Arabî
Şıhne, 352
Şi (ölçü birimi), 113
Şi-ki, 227, 293 bk. Shi-ch'i. Shi-ki.
Şi-koei, 107
Şi-ling, 116
Şinga, bk. Aşına.
Şine-usu kitâbesi, 127, 230, 310
Şi-pi, 104, 105, 107
Şîrâz, 381
Şîrâzî Kutb'üd-din, 364
Şirazî, bk. şâir Sa'dî
Şirazî, Ebû İshak 363
Şirvan, 184, 345
Şirvan-şahları, 184
Šišı F.V., 159
Şişman, 189
Şişmanov İ.S., 190

Şiştübe, 311
Şop-Bulgarları, 178
Şölen (şulen), 247
Şu, 17, 95, 206, 244
Şubigi (Cabgu, yabgu?) 198
Şûmân, 149
Şumnu, 197, 198
Şuringa'lar, 285
Şveta-Huna, 84

Tabagçın, 88
Taberî, 43 bk. Et-Taberî.
Tabgaç 222 bk. Tapgaç, Tamgaç
Tabgaç (Çin) bodun, 223
Tabgaç, -lar, 46, 52, 56, 67, 69, 87, 88, 89, 91, 93, 95, 96, 125, 152, 156, 222, 236, 250, 251, 254, 271, 275, 277, 282, 292, 299, 301, 317, 329, 330
Tabugçı, 231
Ta-chü-ch'ü, 254
Tacik, 115
Tacikistan, 143
Tactica'lar, 332
Tafgaç, 341 bk. Tabgaç, Tamgaç.
Tâhirî'ler, 344
Tai, 89
Tai-çu, 111
Tai-hien, 104
Tai-lin, 290
T'ai-tsung, 105
T'ai-wu, 68, 89, 251, 275, 277, 317
Tai-yuan, 60
Ta-kan, 252 bk. Tarkan
Takitus, 278
Taklid nazariyesi, 30
Taktika, 270, 275, 279
Ta-kuan, 252 bk. Toygun.
Takvim-i Melikşahî, 373
Takye, 44
Talas, 65, 98, 107, 114, 115, 127, 136, 141, 142, 147, 149, 182, 223, 313
Talas A., 373
Talas muharebesi, 127, 141, 313
Tallgren A.M., 49, 218
Talmud, 166
Ta-lo-pien, 102
Taman Tarhan, 165
Tamga, 267
Tamgacı, 267
Tamgaç, 88 bk. Tabgaç, Tafgaç.
Tamgaç Han, 371
Tamıg Iduk-baş, 118
Tamır, 110, 118, 290, 291, 299, 300
Tamîm, 127, 132, 146, 150
Tamu, 288
Tanca, 33
Tancî M.T., 361, 371
T'an-çu, 113
Tang, -lar, 93, 95, 102, 105, 106, 107, 111, 112, 113, 114, 116, 121, 127, 128, 130, 131, 133, 140, 141, 145, 234, 294
Tang Muahhar, 130
Tangara, 285
Tangara Kayra-Han, 297
Tangra (=Tanrı), 199
T'ang-shu, 93, 95, 107, 111, 112, 114, 121, 127, 140, 145, 274, 294
Tangut, 115, 131
Tanhu 60, 62, 64, 65, 66, 68, 193, 232, 236, 239, 241, 244, 246, 249, 257, 261, 263, 268, 269, 270, 296, 311 bk. Şan-yü Şanu, Şany, Tanju.
Tanju, bk. Tanhu
Tannu-ula, 111
Tanrı, bk. Gök Tanrı
Tanrı Dağları, 131, 140, 142, 180, 192, 216, 307, 311, 326
Tanrı kut'u Tanhu, 239, 246
Tanrıda bolmış İl-Etmiş Bilge kagan, 127
Tanrıda kut bulmış, 128
Tanrı'nın kılıcı, 240
T'an-shu, 107
Tantrisme, 294
Taoizm, 121, 251
Taplamacıoğlu M., 285, 289, 290
T'a-po 100, 102, 103, 122, 248, 322
Tarancı, 273
Tarbagatay, 64, 120, 140, 192
Tarde G., 28, 30
Tarduş 93, 94, 95, 105, 113, 120, 126, 146, 222, 224
Targita, 43
Tarhan, 363 bk. Tarkan
Tarhan'ur-Ravî, 371
Tarım havzası, 127, 141
Târih-i Celâlî, 373
Tarih-i Melikî, 373
Tarih-i Türkî, 329
Tarjan, 169
Tarkaç, 170
Tarkan, 110, 121, 135, 139, 234 bk. Tarhan, Taryan, Tarjan.
Tarkan-beg, 70
Tarma, 170
Taryan, 222
Taş, 170
Taş Devri, 49, 50, 307
Ta-şe-li, 140
Taşkent, 99, 126, 136, 138, 149, 377
Taş-nine, 327

Taş-rabat, bk. Dandânakan
Taştdar, 352
Tatabı, -lar, 95, 100, 120, 123
Tatar, 34, 95, 127, 190, 224
Tata-Tonga, 132
T'a-tun, 60
Tatuş, 178
Taugast (Tabgaç), 88
Tayangu, 341
Taylor E.B., 15
Ta Ye-hu, 96
Tayy, 115
Tâzî, 115
Teber, 175
Tebriz, 381
Tegin, Taşkent hükümdarı, 149
Tegin , Uygur hakanı, 132
Tegin b. Abdullah'il-Hazarî, 172
Tegreg, 93
Tekin Ş., 128, 227, 302, 311
Tekin T., 111, 115, 120, 122, 123, 124, 233, 236, 237, 252, 254, 323, 324
T'ê-kien, 126
Tekiş, Sultan, 143, 185 bk. Alâ'üd-din Tekiş.
Teleç, 93
Teleorman, 188
Teleş, 93
Temir (şahıs adı), 175
Temir Kapıg (Demirkapı), 100, 115
Temirtaş, 189
Temir-taş Artuklu Beyi, 374
T'eng-li Ko-to, 62
Tengri, 295
Tengri Han, 124, 166
Tenthorey, N. C., 216, 217
Tercan, 381
Terek, 187
Terken, 259, 347
Terken Hâtun, (Harzemşah'ın hanımı) 355
Terken Hâtun (Selçuklu) 346
Termopil, 77
Tervel, 197, 199 veya Tekbal.
Tesalya, 77, 278
Tetiş, 200
Tevrat, 43, 47
Tezcan, 263
Tezik, 115
Thamara, 184, 251, 383
Theodorikh, 80
Theodosios I, 71
Theodosios II, 73, 74, 75, 77
Theophanes, 84, 162, 238
Theophylactos, 45, 83
Thierry A., 79
Thomas, Aquino'lu 368
Thompson E.A., 32
Thomsen V., 32, 44, 92, 94, 144, 145, 224, 237, 238, 244, 252, 257, 298, 321, 323
Thomson K., 131
Thorismund, 80
Thrak'lar, 43
Thurnwald R., 15
Thury J., 258
Tırnova, 327
Tibet, 61, 62, 89, 100, 104, 123, 128, 130, 131, 180, 324
Tieh-fa (demir), 216
T'ieh-lê'ler 93 bk. Töles.
Tieh-lo, 192 bk. Töles.
T'ie-lo, 93 bk. Töles.
T'ien, 301
T'ien-shan, bk. Tanrı Dağları.
Tiesenhausen W.G., 186
Tiflis, 158, 162, 163, 184, 298
Tigin-beg, 231
Tik, 43
Til, 155 bk. İtil nehri.
Timur, 201, 350, 377
Timur Han, 201, 377
Timurlular, 303
Tin, 289
T'ing-çu, 113
Ting-ling, 60, 65, 93, 133, 192
Tinsi-oğlı, 115
Tirnek (dernek), 250, 252
Tisa, 170, 174, 187
Tisza, 71 bk. Tisa.
Tmutorokan, 165, 171 bk. Taman Tarhan.
To-ba (T'o-pa) bk. Tabgaç.
Tobol, 152, 181
Tobolsk, 152
Togan N., 326
Togan Z.V., 201, 234
Togan Han, 181
Togharma, 43
Togu-balık, 119
Togur Han, 183
Tohar'lar, 174
Toharistan, 84, 137, 138, 149, 150, 266
Tohsı, 142
Tohsılar, 150
Tok (şahıs adı) 189
Tokat, 359, 381
Tokmak, 118, 309
Tokoi, 114
Toktamış, 201
Tok-temir, 188
Tokuz-ersin, 124

Tola, 93, 94, 107, 116, 126, 145
Tolmaç, 174
To-lu, 94, 114, 135, 139, 262
Tolui, 134
Toluniye, 380
Tolunlular, 350
Tomaschek W., 43
Tongra, 126, 127, 145
T'ong-Yabgu, 107, 108
Tonuz-aba, 188
Tonyukuk, 94, 99, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 135, 145, 190, 226, 234, 237, 247, 253, 254, 255, 257, 262, 271, 276, 281, 283, 290, 291, 296, 311, 321
T'o-pa, 68, 88, 89, 237, 318
Topçak, 70
T'o-pa (Tabgaç) 68
Toramana, 86
Tork, 148, 177, 179 bk. Uz'lar.
Torkmen, 148, 177
Torky, 177
Toruky, 177
T'o-si, 113
To-si-fu, 110, 113
Tosun M., 53
Totemci, 58
Toy (devlet meclisi), 62, 64, 110, 223, 234, 245, 247, 250, 251, 252, 253, 255, 282, 335
Toygun, 250, 252 bk. Ta-Kuan
Toygun il-teber, 255
Toynbee A., 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 215
Toyuk, 302
Tölek, 311
Töles, -ler, 64, 68, 83, 86, 93, 94, 96, 107, 125, 128, 129, 133, 146, 192, 224, 276
Töngkes, 123
Tönnies F., 33
Töre, 237, 238, 284
Tört bulunğ, 244
Törü, 88, 237 bk. Töre.
Törük, 44
Tötü ırmağı, 314
Töz, 285, 286
Trabzon, 315
Traklar, 198
Trakya, 71, 73, 75, 77, 157, 158, 176, 177, 178, 188, 193, 246
Transilvanya, 71, 170, 197
Trencsenyi- Waldapfel İ., 317
Trinity, 299
Tripolye, 210
Trk, 44
Troia'lılar, 43
Troya, 215
Troyes, 79
Trygetius, 80
Tryjarski E., 120, 175, 189, 293, 327
Tsai Wen-shen, 129, 133
Ts'ao-Ts'ao, 67
T'serstevens A., 63, 286, 297
Tsin muahhar, 130
Ts'in, 59, 89
Tsin-yang, 97
Tsit-ki, 64 bk. Çi-çi.
Ts'ui Hao, 299
Tsü-kü (Chu-ch'ü) Mêngsün, 68
Tsü-kü(Chü-ch'ü)'ler, 95
Tuba, 216
Tu-çi, 105
Tudun, 156, 314
Tugay, 159
Tuglug, 68
Tugorkan (Tugor), 178, 183
Tuğ, 58, 68, 96, 149, 257, 258, 274, 280, 316, 328, 334, 383
Tuğlu, 96, 195, 327
Tuğluk Gıyâs'üd-din, 367, 377, 378, 380
Tuğluk, Muhammed 372
Tuğlukâbâd, 380
Tuğra, 267, 351, 352
Tuğracı, 267
Tuğrul II., 373
Tuğrul Bey, 343, 344, 345, 346, 347, 359, 361, 362, 364, 367, 379, 382, 383
Tuğşad, 137
T'ui-yin, 318
T'u-k'i-şi, 135
T'u-ko, 68, 96, 195
Tu-ku, 59, 68, 96, 195, 224
T'u-küe, 44, 93, 146, 162
T'u-küe Ho-sa K'o-sa, bk. Türk-Hazar.
Tulan, 103, 106
Tulaymat A.A., 344
T'u-li, 103, 106
T'u-man, 60
T'u-mi-tu, 126
Tu-mo-çe, 139
Tun Baga Tarkan, 128
Tuna, 56, 71, 72, 73, 75, 77, 81, 101, 157, 158, 168, 170, 174, 175, 176, 177, 182, 184, 187, 188, 189, 191, 196, 197, 198, 229, 238, 240, 250, 276, 280, 308, 309, 310, 312, 313, 315, 319, 322, 327, 329, 330
Tuna O.N., 99, 261, 324
Tuna Bulgarları, 174, 280, 310, 313, 322
Tun-Bilge, 141
Tunga-Alp-Er, 320 bk. Alp Er Tunga, Afrâsyab
Tung-hu, 60, 227

T'ung-lo, 127, 145
T'ung-o Tegin, 118
Tunguz, 57, 60, 62, 66, 89, 227, 257, 305
Tunguz, -lar, 58, 61, 89
Tun-huang, 130, 131, 230, 303
Tûr, 43
Tura, 152
Tûrac, 43
Turak, 176
Turan, 43, 51, 208, 277, 278, 279, 286, 320, 383
Turan, O., 45, 169, 184, 222, 259, 329, 358
Turan kültür çevresi, 37, 38
Turan Taktiki, 210, 274, 275, 280
Turanid, 47, 210
Turanlı, 273, 278
Turcia, 45
Turciling, 75
Turcophone, 211, 329, 330
Turfan, 64, 66, 68, 90, 95, 131, 135, 140, 142, 273, 302
Turgot A.R., 33
Turhan M., 15, 18, 20, 29
Turkhia, 45
Turkyt, 44
Turla, 176
Turlui, 188
Turtkul-tepe, 312
Turukha (Turuşka)lar, 43
Turukku'lar, 43
(Turun = tudun?), 201
Tus, 342
Tuva, 49, 52, 235
Tu-wu, 96
T'u-yü-hun, 180
Tümen, 271, 331
Tümertekin E., 213, 215
Türeli, 44
Türemek, 44
Türgiş, -ler, 87, 94, 108, 114, 115, 116, 117, 120, 123, 127, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 149, 181, 223, 258, 261, 265, 315, 349
Türgi-yargın gölü, 116
Türingler, 76
Türk, 41, 42, 43, 92, 93, 94, 135, 143, 146, 153, 165, 168, 174, 195, 210, 219, 220, 227, 228, 329, 331, 348, 351, 356, 357, 383
Türk bodun, 96, 114, 146, 223, 236
Türk Kölemenleri, 186
Türk Memlûkleri, 186
Türk Peçenek, 173
Türk Sir bodun, 94
Türk soyu, 47
Türk Tengrisi, 296
Türk+ş, 135
Türk-Hazar, 162, 167
Türk-Hun, 45
Türkistan, 51, 53, 60, 65, 92, 97, 118, 129, 131, 132, 143, 155, 164, 200, 208, 302, 306, 311, 313, 316, 350, 351, 365, 366
Türkit, 44
Türkiye, 32, 45, 150, 167, 170, 174, 187, 262, 320, 358, 359
Türkiye Cumhuriyeti, 150
Türkmen, 142, 147, 148, 149, 150, 177, 179, 181, 223, 258, 342, 348, 349, 350, 351, 354, 360, 362, 364, 365, 367, 373, 374, 375, 376, 378, 379
Türkmen beylikleri, 150, 223, 349, 351, 354, 363, 364, 378
Türkmenistan, 149
Türk-şad, 99, 101, 246, 268, 332, 347
Türkü, 44
Türküt, 44
Türküz, 44
Türk-zâde, 99, 106 bk. Ormuzd IV.
Türük, 44, 92, 254
T'ü-yü-hun, 107
Tüzlük (eşitlik), 238
Twrky, 44
Twrkyt (=Turkit, Turkid) 44
Tyrkae, 43
Tyros, 72
Tzachas, 178 bk. Çakan
Tzulas (Tzula, Tzul) 171

Uar, kabile 84, 85
Uar-hun'lar, 53, 68
Uar-Huni, 101
Uar-Khun, 99
U-çe-le, 114, 115, 135
Uçtu, 289
Ugır, 192
Ugr-i, 317
Uguz, 144
Ukaylîler, 345
U-k'it, 192
Ukrayna, 328
Ulag, 351, 352
Ulah, -lar, 182, 188
Ulan-ede, 216
Uldın, bk. Uldız
Uldız, 72, 73, 246, 262, 347
Ultingur (Altı-Ogur), 191
Ulu hâcib, 341
Ulu Kuman, 181
Ulug, 383
Ulug erkin, 257
Ulug Han, bk. Sultan Balaban.
Ulug İl-teber, 126

Ulug Tanrıda kut bulmış Alp Külüg Bilge, 131 bk. Mengli.
Uluğ Han, 187
Uluğ Türk, 245
Ulus, 219, 223
Uluş, 136, 142, 223, 225, 227
Uluş bodun, 227
Umay, 259, 290
Unagan bogal, 236
Ungaros, 168
Ungor, 168
Ungri, 168
Ungur, 191 bk. On-Ogur.
Unsurî, 377
Ural dağları, 37, 48, 152
Ural nehri, 192 bk. Yayık
Ural-Altay kavimleri, 37
Urallı, -lar, 263
Uran, 185
Urfalı Mateos, 47
Urgu, 119
Urog, 191
Urug, 126, 219, 221, 224, 282
Urungu gölü, 114
Usa, 220
Usrûşana, 138, 147
U-sun, 180 bk. Wu-sun
Utigur (Otuz Ogur) 191
Uturgur (Otuz-Ogur) 191
Uydu M., 301
Uygur, -lar, 44, 53, 54, 76, 87, 90, 94, 95, 107, 108, 110, 120, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 141, 142, 143, 144, 146, 149, 156, 161, 180, 191, 192, 219, 221, 222, 223, 224, 227, 233, 237, 240, 245, 251, 253, 254, 257, 258, 259, 261, 264, 266, 268, 272, 273, 283, 294, 299, 302, 303, 309, 312, 319, 321, 324, 328, 329, 330, 334, 335, 347, 360, 372, 377, 379
Uygur destanı, 245
Uz, -lar, 53, 144, 148, 149, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 187, 188, 303
Uzak-doğu, 69
Uzboy kültürü, 51
Uzlug, 368
Uz'luk (iyi'lik) 238
Uzunçarşılı İ.H., 356

Üç Karluk, 140, 222
Üç Kurıkan, 100
Üç-Oğuzlar, 119, 122, 146
Üç-Ok, 148, 243
Üç tuğlu Türk bodun (II. Gök-Türk Hâkanlığı ?) 96
Üç-Turfan, 142
Üge, 169, 170, 253, 254, 262, 341
Ük-boyla, 198
Ülgü, (ağırlık ölçüsü) 313
Ülken, H.Z., 361, 365, 369, 373
Ülüg, 129, 240
Ülüş, 233, 235
Ürmevî Sirâc'üd-din, 364
Ürüng begig?, 233
Üsküdar, 176
Üstâd'üd-dâr, 354

Váczy P., 32, 46, 73, 78, 213, 222, 240, 244, 248, 264, 265, 267, 317
Vahdet-i Vücud, 365
Vak'at'üş-Şi'b (Geçit savaşı) 138
Valani, 179
Valentinianus III., 73, 74, 79, 80
Valentinos, 99, 101, 155, 246
Valwen, 179
Vámbéry, A., 44, 72, 78, 144, 172, 187, 190
Vandal, -lar, 71, 72, 74, 77, 278, 280
Vardar nehri, 178
Vareg, 167
Var-guni (Bar-guni) 154
Varkhon, 155
Varuno, 300
Vasiliev A.A., 100, 157, 162, 163, 197, 198
Vatatzes, J., 188
Vayk, 170 bk. Bayk.
Vei-ho, 125
Vekil-i hâs, 352
Velâyet-i âmme, 224, 281
Veled Sultan, 378
Velîd I, (halife) 163
Velieva D., 316
Veneda, 75
Venedik, 80
Venedikov İ., 199
Venelin, 69
Venger, 168
Vernadsky G., 168
Veşi, 75
Vidivari, 75
Vierkand A., 15
Vikhtun, 59 bk. Beg-tun.
Viyana Diffusioncuları, 19, 21, 36, 211
Viyana ekolü, 20, 36, 37, 218
Vizigot, 71 bk. Batı Got'ları
Vladimir, knez, 168, 175, 177
Vladimir Monomakh, 183
Vladimirtsov, B. Y., 234, 236, 287
V.n.ndr, (V.1. n.d.r) 195
Vogul, -lar, 152, 168
Voin, 182
Volga, 45, 52, 53, 70, 71, 75, 82, 83, 84, 152, 155,

161, 164, 165, 173, 176, 177, 181, 182, 191, 192, 193, 200, 309, 313, 314, 316, 330
Volga nehri, 53, 70, 164 bk. İtil nehri.
Votyak, 200
Vu-hi Tegin, 129, 131
Vu-lo-hun, 126
Vu-sun, 93 bk. U-sun, Wu-sun'lar
Vyatiçler, 164
Vyatka, 200

Wahid Mirza, 377
Wales, 279
Walzer R., 368
Wang Yen-tö, 132
War (Var), kabile 154
Ware J.R., 90, 91
Warkhon (Var Hun), 155 bk. Uar-hun'lar
War-Khun (Var-Hun), bk. Avrupa Avarları
Wei'ler, 91 bk. Tabgaç'lar.
Wei nehri, 106
Wei san'atı, 301
Wei-shu, 69, 88, 318
Wei-ts'ing, 64, 277
Wei-wu, 125
Wei Yüan-çung, 115
Wên-ç'êng, 90
Wen-ti, 60, 102, 103, 258
Wieger L., 250
Wiesler C., 15
Wilhelm R., 57
Wilson C.E., 172
Wittek P., 188
Wittfogel K.A., 132
Wolf F.A., 15
Wu, 112, 113
Wu, rahip, 294
Wu-chieh, 192
Wu-huan, 66, 192
Wu-hun (Ugor) 93
Wu-ling, 64, 277
Wu-sun,-lar, 60, 64, 65, 89, 180, 192
Wu-ti, 63, 97, 277
Wüstenfeld F., 374

Xalikov, 199
Xenophon, 278

Yabaku, 150, 222, 268, 360
Yabgu, 87
Yabgu, Tong Yabgu'nun küçük kardeşi, 162
Yabgu İlteber, 124, 126
Yabgu Kagan, 107
Yabgu, Oğuz-Yabgu hakanı, 148
Yabgu Türkleri, 101
Yada (yeşim) taşı, 245
Yâfes, 43, 47
Yaglaqar (Yaglaqır), 126
Yagma, 149
Yağlakar, 224
Yağma, -lar, 142, 149, 150, 377
Yağmalı Toy, bk. *Hân-ı yağma*.
Yahya b. Adiyy, 369
Yaka, 52, 227
Yakalıg, 311
Yakın-doğu, 164
Yâkub b. Nôman, 201
Yakubovskiy A.Y., 182, 185, 200, 236, 292, 309, 315
Yakut, -lar, 52, 92, 288
Yaldızlı Kapu, 198
Yaltkaya Ş., 371, 375, 384
Yama ırmağı, 360
Yamçın, 88
Yang, 237
Yang-shao, 51
Yang-ti, 103, 104, 322
Yang-tse, 90
Yaparlı, 148
Yargan, 254, 281
Yargu, 119
Yargucı, 121, 281
Yarış ovası, 114 bk. Cungarya.
Yarkent, 66, 96, 302
Yarlıg, 262, 303
Yarmak, Türk parası, 315
Yaroslav, 168, 176
Yaruklular, 150
Yasa, 237, 280
Yasef, 166, 250
Yaşıl-ögüz (Yeşil Nehir=Yang-çe= "taluy-Ogüz"), 113
Yatan Ejder şehri, 310
Yavdı, 174
Yavgu, 231
Yay, 222, 245, 258, 261
Yayık nehri, 191, 192 bk. Ural nehri
Yazdgird II, 85
Yazı, 122, 174
Yazı başbuğ, 174
Yazıcıoğlu, 287
Yazır, Boz-ok boyu 148
Ye'cüc-Me'cüc, 172
Yedi iklim teorisi, 33
Yedikule, 198
Yedi-su, 123
Yeh-lu Ta-şih (Kür-han, 143
Ye-hu (yabgu), 96, 103
Yeke, 175
Yelme (keşif seferleri), 275

Yemen, 137
Yen-çi-wei, 113
Yen-çu, 116
Yeney, 222
Yengi-kent, 312 bk. Yeni-kent
Yen-hung-ta, 252
Yeni Kıpçaklar, 185
Yeni-kent, 147
Yenisey, 52, 94, 112, 127, 129, 133, 216, 310
Yen-ki, 249, 259
Yen-men, 104
Yenö, 169
Yen-shih, 249, 259
Yerleşik kültür, 15, 206, 228, 302
Yer-su (yer-sub) 119, 289, 291
Yesevî Ahmed, 366
Yesevîlik, 366
Yesi şehri, 366
Ye-ta'lar, 83
Yetts M.P., 210
Yevm' ul-atş (Susuzluk vak'ası) 138
Yezîd b. Useyd, 164
Yıgan-tegin, 341
Yıldız, H. D., 141
Yıldız (Oğuz Kagan'ın oğlu) 245
Yıltavar, 201
Yınal-tegin, 341
Yınanç, 342
Yınanç M.H., 350
Yır-bayırku, 124
Yıva (Iva), 148
Yilig, bk. *Elig*.
Yimek kavmi, 181, 185
Yin-çü (Yen-ki) 249, 259
Yinçü-ögüz (Seyhun nehri) 115
Yin-şan dağları, 110
Y'li Türkçe (Doğu Türkleri lehçesi) 52
Yoğ, 114, 291, 294, 320, 335, 383
Yollıg Tegin, 122, 124, 321
Yordanes, 76 bk. Jordanes.
Young A., 15
Yo-vu-ku, 126
Yu, 65
Yuan-çu, 116
Yugruş, 156, 158
Yula, boy, 170, 174, 222 bk. Cula Gyula.
Yunan, 21, 23, 33, 207, 208, 220, 221, 230, 278, 288, 290, 292, 332, 365, 368, 370
Yunanistan, 158, 319
Yunus Emre, 378, 382
Yurt, 227
Yurtluk, 358
Yusuf, Has Hacîb, 372
Yutaş, 170
Yuthanglar, 76
Yuvuluk'us-sultan, 353
Yuwul, 353
Yü K'ing-tsî, 103
Yüan-çu, 120
Yüan-shi, 228, 318
Yü-çu, 111, 113
Yüe-çi'ler, 60, 62, 273
Yüe-pan, 310
Yüksek kültür" nazariyesi, 21
Yün-çu, 110
Yün-kang, 302
Yüreğir, 148
Zabelin, 69
Zâbulistan, 85
Zadruga, 220
Zâhirî, 356
Zahîr-i Semerkandî, 377
Zajaczkowski A., 165, 166, 167, 309, 376
Zakharias Rhetor, 155
Zaman Tanrı, 299, 300
Zambotti P.L., 20, 37, 54, 213
Zaviye, 365
Zavul, 85
Zehebî, 363
Zemahşerî, 364, 374, 384
Zemarkhos, 98, 326
Zena, bk. Aşına
Zend-Avesta, 43
Zengili'ler, 381
Zenon, 190
Zerdüşt'lük, 366
Zeyn'üd'din Cevherî, 374
Zımmî'ler, 345
Zındık, 360
Zichy İ., 48, 168, 172, 208, 226, 271, 276, 281, 312
Ziebel, 162
Ziyârî'ler, 345
Zlatarsky N., 199
Zonaras, 176
Zosimos, 213
μupan 197
Zuryen, 200
Zü'l-Karneyn nöbeti, 352
Züye, 200